

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

8

МАЯ
1992 г.
№ 19 (3637)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

БЕЗНАЗОЎНЫЯ ЭЛЕГІ

Новыя вершы Сяргея ГРАХОЎСКАГА.

СТАРОНКА 4

«НАРОД ПАЧЫНАЕЦЦА

З КАРАНЁЎ.

АД ІХ ЯМУ НАКАНАВАНА

ЎЗЫХОДЗІЦЬ ДА НЕБА»

Гутарка з Уладзімірам КОНАНАМ.

СТАРОНКІ 5, 12

ЗАГЛЯНІ ЗА ЛЮСТЭРКА

Іван Штэйнер пра аповесць-прытчу
Віктара Казько «Выратуй і памілуй нас,
чорны бусел».

СТАРОНКІ 6—7

ВЕРСЭТЫ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

СТАРОНКІ 8—9

ПРАЗ ПРЫЦЕМКІ ЧАСУ

Заір АЗГУР пра Язэпа Лёсіка.

СТАРОНКІ 8—9

МЫ І НАШАЯ

БАЦЬКАЎШЧЫНА

Гартаючы старонкі «Беларускага кален-
дара» за 1922 год.

СТАРОНКА 16

НЕ ГЛУХНЕ РЭХА МАЙСКАГА САЛЮТА...

Завуць гэтага чалавека — Антон Янавіч Галімска. Пра што ўспомніць ён, вэтэран вайны і працы, 9 мая, у Дзень Перамогі? Ці пра тое, як у верасні 1939-га ён, салдат Чырвонай Арміі, уз'ядноўваў Заходнюю Беларусь з Усходняй? Ці гады акупацыі, уцёкі ад мабілізацыі ў «самаахову»? Ці настойлівае запрашэнне яго, адзінага работніка ў сям'і, у партызанскі атрад? Ці баі за Польшчу і чырвоную ад крыві ваду Нісы? Ці апошнія дні вайны, якія сустрэў у Германіі? А можа, ён будзе думаць аб тым, што за ўсе гады працы кавалём у калгасе ён так і не сабраў грошай, каб збудаваць лепшую хату, аб тым, што дзевядзецца рэзаць карову, бо няма здароўя, каб трымаць яе... Ці ўспомнім мы ў Дзень Перамогі пра ўсіх іх, салдат апошніе вайны?

Уладзімір ПАНАДА.

Кола Дзён

30
КРАСАВІКА

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч правёў у Мінску прэс-канферэнцыю па выніках свайго візіту ў Турцыю. Ніякіх канкрэтных дамоўленасцей у ходзе даволі працяглай паездкі дасягнута фактычна не было. Візіт, як прызнаў Шушкевіч, меў азнаямленчы характар. Але ёсць перспектывы дзелавога супрацоўніцтва ў будучым.

1
МАЯ

Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі арганізавала ў Мінску, на плошчы Незалежнасці, святочны мітынг. Актыўны ўдзел у ім прыняў Рух за сацыяльны прагрэс і справядлівасць (ягоны лідэр В. Чыкін выступаў перад прысутнымі, якія сабраліся пад флагамі БССР і ўсіх іншых былых саюзных рэспублік, услед за старшынёй ФПБ У. Ганчарыкам).

Раней, як вядома, першамай называўся Днём міжнароднай салідарнасці працоўных. І можна не сумнявацца — калі б расавыя хваляванні ў Лос-Анджэлесе, падчас якіх у гэтыя дні загінулі дзесяткі, былі паранены сотні і арыштаваны тысячы чалавек, адбыліся колькі год таму, дык галоўнай тэмай мітынгу стала барацьба праваў неграў у ЗША. Але ж сённяшнія камуністы і прафсаюзныя дзеячы старога гарту больш за ўсё заклапочаны сваім выжываннем у палітычнай барацьбе. Таму ў іх выступленні перад Домам урада Беларусі пераважала крытыка кіраўніцтва рэспублікі (якое, безумоўна, ёсць за што крытыкаваць, і не толькі крытыкаваць). А ў якасці альтэрнатывы сучаснаму стану рэчаў прапаноўваліся адраджэнне калгаснага ладу і СССР.

2
МАЯ

У Маскве завяршылася канферэнцыя па генацыдзе (Шоа). Пачатак яе быў прымеркаваны да дня Катастрофы яўрэйскага народа ў гады другой сусветнай вайны. (Адзначаецца 29 красавіка). На вечары памяці ахвяр «Халакасту» ўдзельнікі і госці канферэнцыі ўшанавалі і памяць загінуўшых ад рук гітлераўцаў на тэрыторыі СССР — у прыватнасці, у Мінску, іншых гарадах і мястэчках Беларусі.

3
МАЯ

Рашэннем ЮНЕСКА 3 мая аб'яўлена Міжнародным днём свабоды прэсы. Генеральны сакратар гэтай арганізацыі Ф. Маёр з гэтай нагоды звярнуўся да Нарады па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе з заклікам ухваліць «Хартыю ў абарону свабоднай прэсы». У Парыжы быў апублікаваны дакумент, з якога вынікае, што СНД трымае адно з першых месцаў у свеце па колькасці выпадкаў цензуры, беспадстаўнага закрыцця выданняў і звальнення журналістаў. Можна ўгледзець тэндэнцыю насць у гэтых звестках, паколькі сітуацыя на Беларусі, скажам, вельмі адрозніваецца ад сітуацыі ў іншых краінах СНД — напрыклад, у Таджыкістане, дзе ўведзена надзвычайнае становішча, ці ў Малдове. Але, з другога боку, хіба можна прызнаць нармальным тое, што Мінсвязі Беларусі дыктуе газетам, калі ім выходзіць у свет, а калі не — залежнасці ад жадання паштавікоў адпачыць?

4
МАЯ

На Нарадзе па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе (НБСЕ) у Хельсінкі было зноў пацверджана рашэнне правесці канферэнцыю па Нагорным Карабаху ў Мінску. Але цяпер названы новы тэрмін — чэрвень. Мяркуюцца, што ў канферэнцыі, разам з прадстаўнікамі канфліктуючых бакоў і Беларуссю, прымуць удзел ЗША, Англія, Германія, Італія, Францыя, Турцыя і ЧСФР. Пакуль жа ў Баху і Карабаху і прыгранічных раёнах Азербайджана і Арменіі кожны дзень гінуць людзі. Ёсць ахвяры і сярод журналістаў краін СНД.

5
МАЯ

Радаўніца (яе яшчэ называюць мёртвых Вялікдзень) спакон веку адзначалася ў народзе. Дзесяцігоддзі атэістычнай прапаганды не змаглі задушыць гэтую традыцыю. І сёлета дзевяты дзень пасля Вялікадня афіцыйна стаў выхадным. У гэты дзень, як і заўсёды, людзі прыйшлі на могілкі, каб ушанаваць памяць сваіх продкаў — далёкіх і блізкіх, памянуць памёрлых. На гістарычных Вайсковых могілках у Мінску адбыўся хросны ход. Кветкі і вянкі былі ўскладзены ў Курапатах, дзе ляжаць тысячы пакутнікаў — ахвяры сталінскага генацыду, у іншых мемарыяльных мясцінах.

6
МАЯ

Услед за Радаўніцай прыйшло і яшчэ адно старажытнае майскае свята — Юр'я. Выпаў ён на сераду — першы рабочы дзень пасля доўгіх выхадных. Але ж, вядома, усе гэтыя пяць дзён работы ў полі не спыняліся. У зямлі, як і зямляроба, не бывае выхадных. Асабліва, калі вясна ў разгары... З аднадзённым візітам у Мінск прыбыў кіраўнік урада Масквы Ю. Лужкоў. Быў заключаны дагавор аб эканамічным, навукова-тэхнічным і культурным супрацоўніцтве паміж Рэспублікай Беларусі і Масквой.

ВІЗІТ НА ФОНЕ...

Нядаўна, як паведамлялася, завяршыўся вывад тактычных ядзерных ракет з Беларусі. А вывад аналагічнай зброі з Украіны да апошняга часу быў прыпынены. Пра сваю асобую пазіцыю адносна ўласнага ядзернага статуса заявіў Казахстан... Усё гэта выклікае яўнае раздражненне ў Вашынгтоне. Як стала вядома, ЗША прапанавалі ўрадам Беларусі, Казахстана і Украіны падпісаць пракол аб нераспаўсюджванні ядзернай зброі ў якасці ўмовы... прызнання гэтых рэспублік. (З якімі ЗША ўжо ўстанавілі дыпламатычныя адносіны ў поўным аб'ёме!).

Вашынгтонская адміністрацыя адкрыта націскае на рэспублікі, на тэрыторыі якіх ёсць ядзерная зброя, пры гэтым не хаваючы, што Амерыка пры-

знае ў якасці ядзернай дзяржавы толькі Расію.

Акрамя ўсяго іншага, гэта азначае, што Рэспубліка Беларусь, хоць яна і пацвердзіла сваю гатоўнасць да поўнага ядзернага раззбраення, пачынае сутыкацца з сур'ёзнымі праблемамі ў адносінах з Захадам, і ў прыватнасці — павінна яшчэ даказаць свету сваё права на самастойную суверэнную палітыку. І не толькі ў галіне ядзернай...

У гэтым кантэксце трэба разглядаць візіт на Беларусь палітыкаў 8 краін Захаду, які праходзіў без асаблівага шуму на гэтым тыдні. Гасцей (а сярод іх была, напрыклад, прадстаўнік дзяржсакратара ЗША Элізабет Верл) цікавілі пытанні, звязаныя з экспартам з рэспублікі тавараў так званых двой-

нога прызначэння. Маюцца на ўвазе такія тавары, што могуць быць выкарыстаны ў якасці хімічных, біялагічных і іншых баявых кампанентаў.

У ходзе шматгадзіннай сустрэчы ў Мінску ў Дзяржкамітэце па знешнеэканамічных сувязях беларускі бок быў азнаёмлены з практыкай кантролю за экспартам тавараў, прынятай на Захадзе.

Пра канкрэтных вынікі гаварыць, зразумела, рана. Ясна, што існуючыя міжнародныя правілы выконваць прыйдзецца. Але ясна і іншае — правы і інтарэсы суверэннай маладой дзяржавы таксама павінны ўлічвацца нашымі партнёрамі па міжнародным супольніцтве.

НАШ КАР.

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

Чые ж вы, хлопцы, будзеце?

Мяркую, што кожны з нас, дарослых людзей, усё больш блытаецца ў здагдках: а чые ж мы на самай справе людзі? Кому, якой дзяржаве мы належым? Падобных пытанняў шмат. Але каб перасцерагчыся ад паспешлівых разважанняў і памылак, прапаную перайсці да аб'ектыўнай ацэнкі таго альбо іншага становішча. З тае прычыны, што абставіны палітычнага характару складаюцца сёння не гэтак проста, як можа падацца нам на першы погляд, і падыскупаць ёсць над чым.

Вось таму прыклад. Як вы думаеце, паважаны жыхары Беларусі, грамадзянамі якой дзяржавы мы лічымся: усё таго ж СССР ці новай незалежнай і самастойнай Рэспублікі Беларусі?

Вось і я задумаўся, у якой дзяржаве я жыву. Калі разважаць на падставе розных палітычных матываў, дык мы лічымся грамадзянамі незалежнай Рэспублікі Беларусі.

А калі падыдзеш да чыгуначнай, аўтобуснай ці касы аэрапорта, то там убачыш напісаны на шыльдах словы: «Герои Советского Союза, Герои Социалистического Труда...» І далей — усё тое ж. Што датычыцца грошай, дык яны таксама не нашыя.

Дзіўныя нейкія ў нас парламент і ўрад: з дзяржаўнымі палітычнымі праблемамі гуляюць

увесь час, як тыя наіўныя дзеці з цацкамі. Без аніякай адказнасці!

Дык імя якой дзяржавы мы носім? Колькі патрэбна яшчэ змарнаваць часу, каб наша рэспубліка ўсё-такі ўступіла хоць на парог цывілізаванага свету? Ці гэтак і будзем жыць усю эпоху з яркім рознага чужаземца? Дзіўная жаясць наша дзяржава: як бы і ёсць Рэспубліка Беларусь, і як бы... няма яе...

Аб тым, што нас канчаткова забылі ў розных палітычных маніпуляцыях, сведчаць шматлікія факты. Напрыклад, такі. У сучасны час лідэры і розныя радавыя члены шматлікіх палітычных арганізацый, у тым ліку і паважанага БНФ, настойваюць на правядзенні рэфэрэндуму і датэрміновым перавыбарам (падкрэслена мною. — П. Б.) парламента і ўрада Рэспублікі Беларусь, бо яны не апраўдалі довер народа і давалі народ у дзяржаву да поўнага развалу. Але здзіўляе і іншае. Чаму мы згаджаемся з тым фактам, што як увесь парламент, так і ўся асноўная частка народных дэпутатаў існуюць як бы на прававой аснове? Я, напрыклад, добра памятаю, што галасваў за тых кандыдатаў у народныя дэпутаты, якія значыліся ў бюлетэні па выбарах у Вярхоўны Савет БССР, а не Рэспублікі Беларусі. Значыцца, у нас сёння калі і ёсць народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусі, то іх адзі-

кі. Усе астатнія людзі, якія залічылі самі сябе ў народныя дэпутаты ў новаўтворанай дзяржаве, апынуліся ў ліку самазванцаў! Такое абсурднае становішча магчыма ўтрымлівацца толькі ў нас, у дзяржаве, якая карыстаецца стэрэатыпамі закарэнелай таталітарнай сістэмы з яе унікальнымі поглядамі на законы. Мабыць, уяўленне пра нас у цывілізаваным свеце надта брыдкае, бо ці не ўсё жыццё цешым свет сваімі бяздумнымі выкрутасамі, бязглуздзіцай ды махлярствамі. І хай не цешацца лідэры розных нефармальных арганізацый у прадуваванні перамогі над рознага характару авантурыстамі і правакатарамі. Як кажуць у народзе, «на тое і шчупак, каб карась не драмаў». На тое і блытаюцца сёння пад нагамі ў людзей усе наменклатурныя дзяляці з былой партыі бальшавікоў і савецкага ўрада, каб усімі сродкамі абараніць сваю ўладу на самадзяржаўе і прывілеі. Яны ўжо заварушыліся і пабеглі наперад. Значыцца трэба ўсім нам аб'яднацца і зрабіць адпаведныя высновы, каб зноў не памыліцца і не выбраць у «слугі народа» таго, каго нам могуць падсунуць, а не тых, каму мы можам даверыць свой лёс і надзеі.

г. Маладзечна.
Павел БУЗАУ,
ветэран працы, выдатнік
асветы Рэспублікі Беларусі.
г. Маладзечна.

«ХАЧУ, КАБ УСЁ БЫЛО СУР'ЁЗНА»

Што нас знаёміць з дактарамі? Ведама ж, часцей за ўсё — хваробы. Мне асабіста «шанцавала» на хірургаў. Памятаю, як аднаго з іх з прычыны маладоўці медсёстры звалі Стасікам і казалі: «У Стасіка ювелірныя швы»... А да Г. І. Аскальдовіча, дацэнта кафедры хірургіі Беларускага інстытута ўдасканалення ўрачоў, трапіла на аперацыю мая маці. Так што ў аддзяленні хірургіі Мінскай абласной бальніцы, што ў Барулянах, гэтай вясной я была частым гасцем...

— Генадзь Іосіфавіч, вы належыце да таго пакалення беларускай інтэлігенцыі, якое не паддалася згубнаму ўплыву савецкай уніфікацыі. Раскажыце трохі пра сваё жыццё, пра дзіцячыя гады, пра усё, што ўразіла і запомнілася.

— Родам я з Баранавічаў. Калі пачалася вайна, мне было адзінаццаць год. Бацька прызыву ў войска не падлягаў — страціў руку на Мазурскіх балотах яшчэ ў першую імперыялістычную вайну я запомніў як гвалт, як здзек над людзьмі. Зімою, да святла нека паслала мяне маці ў чаргу. Мусіць, па хлеб. У цэнтры горада ў нас тады чатыры слупы стаялі (да

39-га года на іх вісеў польскі арол). Гляджу: ля кожнага слупа па табурэтцы. Вядуць восем чалавек, усе ў рваным адзенні, у «аўтабусах» (так звалі абутак з пакрышак). На грудзях у кожнага — таблічка. Нямецкі афіцэр штоосьці прачытаў з паперкі, і не паспеў я зразумець, што да чаго, як усе васьмёра віселі і гайдаліся. Страшнае патрасенне было для дзіцячай псіхікі. Я пасля два месяцы баляўся падыходзіць да таго месца.

Альбо вось такая «карцінка» з вайны. Базар, вакол слупы з двума крукамі, і на кожным

круку вісець па чалавеку. Проста з машыны, едучы вешалі. А на базары, як звычайна, прадаюць, купляюць...

На другі год вайны пайшлі мы з братам у школу. Праўда, пачынаў я вучыцца ў школе польскай...

— Пры ўсіх уладах, значыць, вучыліся — пры польскай, нямецкай...

— І пры савецкай. Дык пры акупацыі ўсе прадметы выкладзіліся па-беларуску. Даволі многа было нямецкай граматыкі і літаратуры, не дзве гадзіны на тыдзень, а кожны дзень. І жонка мая будучая тады аж вучылася, толькі класам ніжэй. А хто, каб вы думалі, выкладаў у нас спевы? Славуці Генадзь Цітовіч, імя якога названа беларуская харавая капэла. Дарэчы, у той капэле пазней спяваў мой сябар...

— Даводзілася чуць, што настаўнікаў тады нярэдна прасладалі партызанамі.

SOSI

У НЕБЯСПЕЦЫ—АРХІВЫ

Так, у небяспецы! Культываць будынкi, у якіх з чыйсьці завядзенкі месціліся яны доўгія саветскія гады, вяртаюцца вернікам, а архівы — на вуліцу. Спадзявацца ж сёння на пабудову новых і спецыяльных памяшканняў не выпадае...

Уласна кажучы, гэтае пытанне і было ў цэнтры гаворкі падчас сустрэчы кіраўніцтва беларускай дзяржаўнай архіўнай службы, саміх архівістаў з навукоўцамі, творчай грамадскасцю рэспублікі, арганізаванай на ініцыятыве Галоўнага архіўнага ўпраўлення Рэспублікі Беларусь. Мела размова востры характар, сутыкаліся розныя погляды, але адно не выклікала сумнення: сёння навісла пэўная пагроза і над існаваннем самой архіўнай справы ў суверэннай дзяржаве Беларусь.

Хаця «існаванне» можа, і не тое слова. Існаваць яна, вядома, зможа, а вось працаваць — наўрад. Першая небяспека заключаецца ў тым, што сярод асобных аўтарытэтных кіраўнікоў узніклі сумненні наконт таго, каб дзяржаўная архіўная служба заставалася самастойнай адзінкай: маўляў, лепей далучыць яе да Міністэрства культуры. Архіўнае ўпраўленне выказала нязгоду. І зусім не з-за таго, што тым самым яно трапіць у залежнасць. Не праўдасныя амбіцыі дбаюць ва ўпраўленні, гэта добра відаць па ягоных канкрэтных захадах. Напрыклад, ГАУ пераканана, што будынак партыйнага архіва былога ЦК Кампартыі Беларусі павінен належаць яму.

Пра гэта шмат гаварылася і ў час сустрэчы, у якой актыўна ўдзельнічала Беларускае таварыства архівістаў. Яно, у прыватнасці, прапануе стварыць Нацыянальны гістарычны архіў з больш чым двух мільянаў спраў каштоўнай дакумента-

цыі, што мае дачыненне да мінуўшчыны і да сённяшняга дня. Лепшае месца для размяшчэння гэтага архіва — ужо згаданы будынак. Таварыства архівістаў нават распаўсюдзіла спецыяльную заяву, скіраваную супраць далучэння Галоўнага архіўнага ўпраўлення да Міністэрства культуры рэспублікі.

У гаворцы прынялі ўдзел галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі М. Ткачоў, супрацоўнікі Інстытута гісторыі Беларускай акадэміі навук Г. Галенчанка, М. Касцюк, А. Літвін, М. Спірыдонаў і іншыя. М. Ткачоў, напрыклад, падказаў яшчэ адно месца захоўвання каштоўных гістарычных матэрыялаў. На яго думку, для гэтага можна выкарыстаць сховішча, створанае ў час будаўніцтва метрапалітэна паблізу будынка колішняга ЦК КПБ.

Выказвалася занепакоенасць, што ў рэспубліцы няма закона аб архівах, не выпускаюцца археографічныя выданні, накітавалі тых, што выходзілі ў мінулым стагоддзі. Даўно неабходна парупіцца, каб сістэматызаваць шматлікія дакументы па гісторыі Вялікага княства Літоўскага, якія ёсць у архівах Літвы, Польшчы, Расіі, Украіны. А хіба лішнім было б мець даведнік «Нямецкія дакументы часоў першай — другой сусветнай войнаў у архівах Беларусі?» Ён спатрэбіўся б не толькі нашым даследчыкам, але і навукоўцам іншых краін, за набыццём яго яны б добра плацілі валютай.

Усім вядома, што сапраўдная архіўная скарбніца для Беларусі—Вільня. У розных установах яе — архівах, фондах, бібліятэках — захоўваецца каштоўны матэрыял па беларускай гісторыі. Неабходна вырашаць пытанне аб вяр-

танні некаторых каштоўнасцяў, а разам з тым заключаць і спецыяльныя пагадненні паміж Беларуссю і Літвой, якія б тычыліся розных аспектаў карыстання дакументамі.

На жаль, урад рэспублікі часам праяўляе, мякка кажучы, сціпласць у стаўленні да праблем гістарычнай навукі, а калі шырэй — нацыянальнай культуры. Зразумела, цяжка сёння ўсім, але калі цяпер не парупіцца аб захаванні архіўных матэрыялаў, дык заўтра з'явіцца новыя «белыя плямы», пазбаўленне якіх патрабуе яшчэ большых навуковых высілкаў ды і грашовых сродкаў. Можна атрымацца і так, што нешта будзе наогул незваротна страчана.

Пытаннем работы архіваў на сучасным этапе была прысвечана нарада кіраўнікоў дзяржаўных архіўных службаў і таварыстваў архівістаў СНД, у якой прынялі ўдзел прадстаўнікі амаль усіх колішніх саюзных рэспублік (краіны Балтыі і Грузія прыслалі назіральнікаў). Аб асноўных накірунках гаворкі журналістам было паведамлена ў час прэс-канферэнцыі, што стала ў пэўнай ступені падраўнаваннем яе вынікаў.

Вынікі ж нарады можна звесці да наступнага. Дакументальныя фонды, што захоўваюцца ў дзяржаўных архівах былой Расійскай імперыі і колішняга Саветаў Саюза, непадзельныя. Аднак усе дзяржавы, якія стварылі СНД, а таксама тыя, якія ў яго не ўвайшлі, маюць права на вяртанне фондаў, створаных на іхняй тэрыторыі. Калі ж вярнуць пэўныя матэрыялы немагчыма, даследчыкі павінны мець доступ для іх вывучэння. Пакуль што нічога пэўнага, на жаль, нельга сказаць аб далейшым лёсе галіновых і ведамасных архіваў. Гэтае пытанне таксама чакае свайго вывучэння.

НОВЫЯ ВЫДАННІ

.../ «ВІТАМІНЫ»

ДЛЯ ДУШЫ

Скажыце, пяць рублёў семдзесят пяць капеек — гэта грошы ці не грошы? Пэўна, усё ж грошы. І таму аддаў я іх за тэнюсенькі часопіс (два друкаваныя аркушы) з апаскай. Цана дагаворная — пазначана на другой старонцы вокладкі, але работнікі «Мінскай пошты», як згаварыўшыся, аднагалосна прыйшлі да думкі — менавіта пяць рублёў семдзесят пяць капеек.

А называецца часопіс «Гаспадыня». Разгарнуўшы яго, я ўжо не шкадаваў, што купіў. Сярод тых, хто гаворыць добрыя словы на дарогу «Гаспадыні» (мітрапаліт Філарэт, старшыня Саюза жанчын Рэспублікі Беларусь Т. Дудко), — і знаёмыя воблік народнага пісьменніка Я. Брыля. Хто-хто, а Іван Антонавіч ведае, дзе сказаць сваё слова, а дзе лепей інтэлігентна прамаўчаць.

Заснавальнікі штомесячнага ілюстраванага (пазначана яшчэ і «масвага») часопіса — Асацыяцыя кулінараў Рэспублікі Беларусь і вытворча-камерцыйная фірма «Эўрыка-ЛТД». Як сведчыць загаловак свайго звароту да чытача прэзідэнт Асацыяцыі кулінараў Рэспублікі Беларусь Т. Крывеня («Субседнік для кожнай сям'і»), новае выданне і сапраўды задумана як часопіс для ўсіх.

Найперш, бадай, для жанчын. Часопіс, праўда, не збіраецца падмяняць іншыя, падобныя на яго выданні (скажам, рэспубліканскія «Работніца і сялянка», і «Салон»), ён спадзяецца мець свой твар. Прынамсі, стараецца... з першага нумара. Нездарма Т. Крывеня зазначае: «Патрэбны «вітаміны» і для душы чалавека. Размова, безумоўна, ідзе не пра ідэалогію, тым больш не пра палітыку, якой мы ўсе перакормлены. Мы маем на ўвазе рэчы больш глыбокія, некан'юнктурныя — нашы маральныя і духоўныя каштоў-

насці». Пра народныя вытокі, іх трываласць думае Я. Брыль, калі выказвае свае пажаданні: «Хочацца пажадаць, каб яшчэ адзін новы часопіс, з ёмкай і прывабна прастай назвай, з цікавацю і карысцю чытаўся і праз бабуліны акуллары, і быстрэйшымі вачыма руплівіцы мамы, і чыстымі вачынямі самых дапытлівых і непадкупных чытачак. Каб да ўдзелу ў гэтым удзячным чытанні запрашаліся і мужчыны. Ад дзеда да ўнучка».

Пажаданні гэтыя ў пэўнай меры знаходзяць увасабленне ў першым жа нумары. Раздзел для сямейнага чытання «Ля каміна» адкрывае знакамітая С. Станюта — «Веру ў чалавека». Пра дэфіцыт дабра і сапраўднай культуры разважае старэйшына беларускай сцэны, пра тое, што, нягледзячы ні на што, усе мы з гонарам выйдзем з таго эканамічнага туліка, у якім апынуліся. Тут жа — пазнаваўчыя матэрыялы, красворд «Перакладзіце на беларускую мову», складзены І. Курбекам, верш Г. Каржанеўскай...

У нумары — народныя каляндар на красавік, «Клуб «Здароўе», раздзел «Сад і агарод», «Даведнае бюро». Ёсць і спецыяльны выданне для мужчын «Сам сабе майстар». Пададзены матэрыялы так, што з іх лёгка зрабіць невялічкую кніжачку, якая заўсёды будзе пад рукой, а ў ёй — карысныя парады, што спатрэбяцца ці не штодня. Добрая гаспадыня яшчэ і кулінарка. У такім разе — адгарніце раздзел «Смачна есці».

«Гаспадыня» выходзіць на двох мовах — беларускай і рускай. Будзем спадзявацца, што беларускамоўныя матэрыялы з цягам часу будзе ў ёй большасць.

І апошняе. Галоўны рэдактар «Гаспадыні» — Зіновій Прыгодзіч.

Л.ц.

ДАЗВОЛЬЦЕ ПРАПАНАВАЦЬ

Сёння мы стаім перад пытаннем: як і што нам рабіць, каб сапраўды адраділася ў жыцці наша родная мова, каб у ёй мелі б патрэбу ў апірышча суайчыннікі-беларусы? І прыйшла мне думка: а што калі спалучыць мову і эканоміку? У прыватнасці, што датычыць канкрэтна маёй думкі, гэта выгледала б так: усе прадпрыем-

ствы сплываюць падатак на агульнадзяржаўныя патрэбы. Гэта — аксіёма. Але тыя, якія вядуць справядліва на якой-небудзь мове, акрамя беларускай, маюць сплываць на 2—3 працэнты болей. Рацыя тут ёсць. Бо трэба ж дзеля дзяждзення справядліва да агульнага складніка перакласці яго на дзяржаўную (беларускую)

мову. Ну, а гэта патрабуе выдаткаў, затрату, працы. Вось і было б добра, калі б наш Вярхоўны Савет прыняў адпаведны рашэнні ў дачыненне закона аб падатках, тым самым стымулюючы станаўленне роднай мовы на Беларусі.

А. ГАЕЎСКІ.

— Не памятаю такіх выпадкаў. А што некалькі разоў школы акружалі немцы і бралі старэйшых хлопцаў для вывазу ў Германію, — такое было.

У пазашкольны час мы з братам пасвілі карову, гулялі. Гульні ў нас былі, трэба сказаць, рызыкаўныя. Адступваючы, нашы падпалілі склад боепрыпасаў пад горадам. Што ўзарвалася, а што і не. І вось прыносім мы ў поле, дзе пасвілі карову, тры бляшанкі з порохам. Адкрываю бляшанку, а з-за майго пляча хтосьці з хлапчукоў вазьмі ды кінь у яе запалку. Як рване! Як дабе, аблелы, дахаты — не помню. Загарнулі мяне ў прасціну — і ў бальніцу. Там і палонныя ляжалі, і проста мясцовыя людзі... Маці пасля расказалі: змазала мяне ёдам, я ўсю ноч нема крычаў ад болю, а пад раницу сціх. Паклалі мяне на наскілі і панеслі. Куды — невядома. Ну, маці скеміла і кінула ў морг. А я там, паміж нябожчыкаў. Памацала — цёплы, жывы! Яна мяне на рукі і дадому. Сама і вылечыла, на-

ват следу апёкаў не засталася.

— Генадзь Іосіфавіч, а калі вы надумалі стаць доктарам?

— У 48-м заканчваў я 2-ю беларускую школу. Сябры ў мяне былі вельмі здольныя, на залатыя і сярэбраныя медалі вучыліся. Усе цяпер заслужаныя, вядомыя людзі. Мой лепшы сябар, які выпускное сачыненне напісаў на два шыткі, надумаўся паступаць у Ленінградскую марскую акадэмію. Я за ім. Маці, даведаўшыся, як загаласіла, як запрычытала — авой, а ў моры патонеш, а магілкі нават не будзе, а рыбы з'ядуць... Ідзі, кажа, на доктара, пры любой уладзе не прападзеш. Паслухаўся я і не шкадую. Ажаніўся з Ірынай, кханнем маім школьным, дзеці выраслі, унукаў чацвёрта. Адна толькі мара не збылася — у Кракаў не давялося з'ездзіць.

— Я ўжо казаў, што вучыўся ў пачатковай польскай школе. Сям'я ў нас была бедная, я заўсёды слінкі глытаў, калі бясплатна кармілі дзяцей, у каго бацькі не мелі хаты. І было ў нас паездка ўсім класам у Кра-

каў, па тры злотых толькі патрабавалася прынесці. Ды бацька мне трох злотых не даў. Мабыць, не мог аддаць апошняе. Да слёз крыўдна было. Дык мне і цяпер нічога так не хочацца, як у Кракаў паехаць. Здаецца, Кракаў — гэта штосьці незвычайнае!..

— А як сілалася ваша медыцынская кар'ера?

— Хірургічная практыка ў мяне з 1954 года. Быў галоўным урачом у Маларыце, пасля загадваў хірургічным аддзяленнем у Баранавічах, там і кандыдацкую дысертацыю абараніў. Працаваў намеснікам галоўнага ўрача па лячэбнай рабоце ў нашай абласной. Так што і практычную работу ведаю, і адміністрацыйную.

— Дысертацыя на якую тэму ў вас была?

— Узяўся я за вывучэнне падстраўнікавай залозы. Патрабаваліся эксперыменты на сабаках, каб выклікаць у іх запаленне залозы і лячыць уласным метадам. Ва ўмовах Баранавіч справа, я вам скажу, няпростая. Давялося ў аперацый-

ную перабудаваць свой гараж. І стол дастаў спецыяльны, і лампу. Чыста, бела... Вядомыя прафесары з Мінска разам з маскоўскім госцем нека завіталі (у Белавежскую пушчу ехалі, ды машына сапсавалася), дык у іх ад маёй аперацыйнай вочы на лоб палезлі... Абарона прайшла аднагалосна.

— А сабакі выжывалі пасля эксперыменту?

— Ну а як жа. Мой метады лянэння падстраўнікавай залозы цяпер называецца беларускім.

— Ці хапае ў вас часу сачыць за палітычнымі падзеямі ў рэспубліцы?

— Даводзіцца выкрываць. Трэба ж ведаць, што вакол творыцца. Сачу за работай Вярхоўнага Савета, хаця, праўда, не ўсё мне ў ёй падабаецца. Дэпутаты, на маю думку, займаюцца не тым, што патрэбна ў першую чаргу. Галоўнае — каб чалавек ведаў свае правы і каб яны, правы, былі абаронены.

— Як вы ўспрынялі Закон аб

мовах, прыняты ВС два гады назад?

— Нармальна ўспрыняў. Бо край свой люблю, мову люблю родную. Аднаго хачу — каб усё было сур'ёзна. На жаль, тая частка інтэлігенцыі, якая хоча штосьці зрабіць, намяна меншая за тую, каторая нічога рабіць не збіраецца. Пакуль у кіруючых органах не беларусы — нічога ў нас з беларусізацыяй, лічу, не атрымаецца.

— Дык жа большасць там і так беларусы.

— Ага, з тых, што тыдзень трэніруюцца, перш чым тэкст з ліста прачытаць па-беларуску...

— Што вам пажадаць, Генадзь Іосіфавіч, на заканчэнне?

— Пажадайце здароўя жонцы маёй, Ірыне Канстанцінаўне, якая ў меі адзначаць круглы юбілей.

— І ёй, і вам — усяго найлепшага! Дзякую за гутарку.

З Г. І. АСКАЛЬДОВІЧАМ
гутарыла
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

Безназоўныя элегіі

Усё праём, усё прадам
І застануся, як Адам,
Не ў раі, а ў пекле голы,
Грэшнік, безнадзейна кволы,
Не змагу прамовіць слова,
Бо наўкол — пе-ра-бу-до-ва:
Чорны рынак, дзікі рок
Адцялі і слых, і зрок
Пра ідэі і надзеі
Нам далдонілі зладзеі
І чыталі ўсім маралі,
Самі кралі, нас — каралі
І нарэшце давалі
Да спустошанай зямлі,
І брыдуць на ўсе бакі
З жабракамі жабракі.

Менск — сталіца і Герой,
Кажуць, добра выглядае,
Бо за Урад стаіць гарой
І гераічна галадае.

Разбурым усё, давядзем да нуля,
На месцы былога нічога не будзе.
Магчыма, праз век ачуняе зямля,
І стануць людзьмі незалежныя людзі.

Наперадзе — нічога.
Усё — ў мінулым.
На успамін находзіць
Успамін
Збытым словам,
Нечаканым гуламі,
І я, здаецца,
Зноўку не адзім:
Вяртаюцца з нябыту,
Як жывыя,
Вясёлыя, з іскрынкамі ў вачах
Сябры,
І раздарожжы крыжавыя,
І грозныя сусоры
Па начах.
Знікае усё.
Стажары толькі свецяць
І месяц у зеніце малады.
Мінае усё на белым свеце,
І пыл заносіць нашыя сляды,
Павольна, непрыкметна — назаўжды.

Ні Гімна, ні бою курантаў
Апоўначы болей няма.
Краіну хапуг, спекулянтаў
Свабоднаю лічаць дарма.
Свабод не было і няма.

І я жыццё пражыў дарэмна
То ў марах, то ў забыцці,

З ПОШТЫ АДДЗЕЛА МУЗЫКІ

УСЁ ДОБРА, АЛЕ...

Рэказаць я хачу пра народны хор ветэранаў вайны і працы Палаца культуры прафсаюзаў Беларусі, пра наш хор. Нам — 33 гады, мы з'яўляемся лаўрэатамі колішніх усесаюзных і рэспубліканскіх конкурсаў і фестываляў мастацкай самадзейнасці. Геаграфія нашых канцэртаў вельмі шырокая: спявалі ў Маскве, Ленінградзе, Харкаве ды Кіеве, нас чулі ў Сафійскім саборы ў Полацку, цёпла прымалі ў Рэчыцы, Брэсце, Магілёве, у

многіх іншых мястэчках, вёсках Беларусі. І калі ўся зала ўстае, вітаючы нас, мне здаецца, што гаварыць пра нас вярта. Спяваюць у нашым хоры ветэраны Вялікай Айчыннай вайны, былыя партызаны, ветэраны працы. Есць сапраўдныя таленты: Аляксей Недарэзаў складае вершы й нават музыку (ягоная песня «Слухайце хор ветэранаў» заўсёды пачынае нашы канцэрты), Анатоль Сас — байкапісец, чые творы друкуюцца ў часопісах і газе-

тах. Маю нават гурток аматараў паэзіі, якім кіруе Ганна Навумкіна, а ў гуртку гістарычным шчыруюць Клаўдзія Панасенка ды Зінаіда Аўхімовіч. А вось і нашы салісты, якіх добра прымаюць слухачы: Галіна Ратнева, Паліна Іванова, Вольга Братчава, Аляксей Недарэзаў, Анатоль Пятроўскі. А як цудоўна гучыць беларускія песні ў выкананні дуэта Н. Круглік ды П. Івановай! Наш мастацкі кіраўнік і дырыжор Мікалай Хвісьцік і канцэртмайстры Наталля Таратутка ды Генадзь Мандрус — цікавыя людзі. Яны маладзейшыя ад нас, але тое, як ставяцца яны да нас

Шыпшынік за маім акном аброс
Празрыстым, лёгкім лебядзіным пухам.

Усё нібыта так, як і было,
І будзе так аж да сканчэння веку,
Але здаўна на свеце правіць зло,
І неба, і зямля ў палоне здэку.

Атручаны вада, паветра, суша,
Усё жывое гіне без надзей,
І страшна, што скалечаныя душы
Не лютым д'яблам, а людзьмі ў людзей.

А, можа, сам Люцыфер правіць намі!
Чаму тады глядзеш спакойна Бог!
Як здэкуюцца над яго сынамі,
А засланіць і ўратаваць не змог!

Калі ты ёсць, усемагутны Божа,
Зірні, як мы каняем на крыжы.
Калі сабе мы памагчы не зможам,
Ты злітуйся і нам дапамажы.

А Бог не чуе энк і плач народа
І нам наўрад збаўненне прынясе,
А мы і раўнадушная прырода
Знікаем у пакутах пакрысе.

Канчаецца дваццатае стагоддзе
У бойках, у нянавісці, ў крыві.
Апамятайся! І сябе, народзе,
На мір і на любоў благаславі.

За вокнамі лютаўскі дождж і слата,
І кожная шыба дрыжыць і слязіцца.
Уласны свой лёс дачытаю з ліста
У белаў палаце дзевятай бальніцы.

У дымнай смуге дагараюць агні.
О колькі бяды і пакутаў на свеце!
Бальніца трызіць у начной цішыні,
І толькі у моргу агеньчыкі свецяць.

З вёскі ў горад перабеглі
Маладыя назаўжды,
А на фермах, як у пекле,
Гнуцца бабкі і дзяды.

Дзе ні гляну, — усё не тое:
Горад чэзне і сяло.
Кажуць: «Лепш бы пры застоі
Жыць, хоць волі не было».

Мароз і снег. Над горадам дым,
І сонца заімгленае ў зеніце.
Лютые люты зноў, ды мы
Заблыталіся ў пакельным быце.

Узлёт паэзіі, высокі дух
Здрабнелі, захлынуліся ў нястачах,
Святы агонь душы амаль патух
І часам тлее у жалобным плачы.

Падвопытны народ, амаль распяты,
За што табе такі пакутны лёс!
Твой боль, твае цяжкія страты
Не вытрывай бы нават і Хрыстос.

Ні Ён, ні Бог за нас не заступіўся:
Амаль стагоддзе — меч над галавой.
Што ў барацьбе з народамі не ступіўся,
І вецер пахне свежаю крывёй.

Калі ж пазбавімся ад вечнай мукі!
Мароз і снег. Над горадам дым...
Хоць бы збаўнення прычкалі ўнукі,
Якога ўжо не прычкаем мы.

«Госпадзі, памілуй, Госпадзі, памілуй!»
Молім Бога ўсё часцей.
А Ён з палёнак да магілы
Свайх не мілуе дзяцей.

Магчыма, гэта мой апошні снег
Завяю сцежкі і чужую дачу,
І ценю, што дарогу перабег,
Вядома, што нічога я не значу.

Самому крыўдна, што жыццё пражыў,
Не ведаючы, што такое святы,
Быў двойчы пад крыжом і на крыжы
Зняважаны, знявечаны, распяты.

Цярплю, бо распінаюць мой народ
Дзялікі і прайдзісветы так старанна,
І сорамна, што ўжо каторы год
У свеце нас завуць «Абсурдастанам».

Бо выпаў нам такі няёмольны лёс, —
Жывем, нібы праклятыя, на свеце,
Начамі захлынаем ад слёз,
І дзівімся, адкуль бяруцца дзеці.

Нарэшце зразумелі: Столькі гора
Прынеслі нам Кастрычнік і «Аўрора».

15/11—92
9-я бальніца.

Як ні горка, а прыйшла вясна
І не зважае на мае праблемы,
Ужо дыміцца ў полі баразна,
І прадаюць на рынку хрызантэмы.

Трыпутнік ледзье выбіўся з травы.
На луг наводзіць лотаць пазалоту,
Ляцяць высока ў небе журавы
На апусцелыя балоты.

Куды іх крылы лёгкія нясуць,
Нібыта самагубцаў без звароту!
Яны смяротны пыл не атрасуць
У зоне з указальнікаў і дроту.

Хацеў парадавацца сонцу і вясне,
А здань бяды цікуе ля парога.
Каняе дзень. Нямае і у сне
Прыходзіць за трывогаю трывога.

Ашуканы зноў народ
Тымі камуністамі,
Што зрабіліся за год
Усе капіталістамі.

Празаічная вясна

«Вясновы дзень, — гавораць, —
корміць год»
Я ўспамінаю ісціну старую.
Такой парою сею мой народ,
Цяпер штодня крычыць і дэманструе.

Пасеем нешта, нешта прарасце
І паталаніць дужым і старанным,
А не адвечнай «беднаце»,
Што се тут, а жне за акіянам.

Не да гаворак, мітынгаў і сну,
Пакуль жывем пад мірным небам,
У полі будзем сустракаць вясну,
А восень не чужым, а ўласным хлебам.

10/IV—92

цудоўныя вечарыны. Летам заўсёды адпачываем на радзіме Якуба Коласа, многа разоў наведвалі музей паэта, наведваліся і да ягонай сястры Марыі Міхайлаўны Бруй, спявалі ёй беларускія песні, а яна нам чытала вершы свайго брата. Здаецца, усё ў нас добра. Але... Нам вельмі цяжка ў сённяшніх умовах. Добра, знайшліся фундатары, але грошай усё роўна не хапае. Вельмі часта адмаўляем ся ад запрашэнняў выехаць з канцэртамі. А канцэртаў нашых чакаюць. Напрыклад, у вайсковых падраздзяленнях, дзе нас заўжды сустракаюць вельмі цёпла, маладыя

хлопцы бачаць у нас сваіх бабуль і дзядуль і штораз, стоячы, вітаюць аваяцый. А школы, дэма-інтэрнаты для дзяцей, для састарэлых? Там мы выступаем бясплатна, гэта наш грамадзянскі абавязак. Але... самі на канцэртныя пляцоўкі дабіраемся за свае пенсійныя грошы, бо не ва ўсіх ёсць ільготы нават на карыстанне гарадскім транспартам. Ды мы не скардзімся. Проста спадзяёмся, верым, што хто-небудзь зверне на нас увагу і дапаможа нам.

Ірына ЯХІНА,
вядучая хору.

Ю. З. Уладзімір Міхайлавіч, скажыце шчыра: у вас няма інтэлектуальнай настальгіі па тых «перабудовачных» часах, калі нашы філосафы, гісторыкі, публіцысты натхнёна перасягалі мыслі, цэльныя стэрэатыпы і шаблоны, нястомна «напалі» ўглыб найперш найноўшую гісторыю, затым — палітычную сістэму, грамадскі лад? Маюцца на ўвазе гады 1988—1990-я, пачынаючы, мабыць, з палемічнага эфэкта, які выклікаў адвядзены артыкул аб «прынцыпах» Н. Андрэвай, і заканчваючы, скажам, апошнімі артыкуламі і выступленнямі А. Д. Сахарова?

У. К. Інтэлектуальная настальгія, калі толькі я правільна разумею гэтую з'яву,

сійскімі «радыкал-лібераламі». Логіка, ці хутчэй, псіхалогія, Ніксана і ЗША зразумелыя. Але вось Расія пасля вопыту «Вялікай Кастрычніцкай» павінна была б выкінуць «рэвалюцыю» са свайго палітычнага лексікону, заняўшы яе «эвалюцыяй». Чым закончылася «вялікая рэвалюцыя» 1917 года — агульнавядома. Сёння давайце памолімся разам з героямі «чарнобыльскага» фальклорна-этнаграфічнага фільма Зіны Мажэйкі і Ігара Шклярэўскага «Пранясі, Божа, хмару!»... Так што, паважаны Юрась Іванавіч,

давай школе Вілейскага раёна), я канчаткова развітаўся з гістфакам (чамусьці не паладзіў з Абэцэдэрскім у ацэнках Тмутараканскага княства) і паступіў у аспірантуру Інстытута філасофіі АН БССР. Там былі ідэолаг КП(б)У 20-х гадоў, былы вязень ГУЛАГа Віталь Сярбента арганізаваў групу даследчыкаў гісторыі філасофіі на Беларусі. Я ўзяўся даследаваць літаратурна-эстэтычную думку 20-х гадоў. Прачытаў адрэджэнскую газету «Савецкая Беларусь», часопісы «Польмя», «Узвышша», «Маладняк», архівы,

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ

важаны калега, хлеб публіцыста і крытыка... Апошнія мае кніжкі — не па філасофіі, а па фалькларыстыцы і літаратуразнаўстве. Цяпер у навукова-асветным цэнтры імя Ф. Скарыны паспрабуем «тыпалагічнае» даследаванне беларускай культуры. Хіба што на гэтым шляху пачне складацца беларуская плынь у філасофіі і культуралогіі? Яе вытокі ідуць ад Скарыны, нацыянальнага фальклору, беларускай класічнай літаратуры, ад «Нашай Нівы», ад філасофскіх працоўтваў Ігната Абдзіраловіча (Канчаўскага) і Сулімы (У. Самойлы), а не ад правінцыйных марксістаў С. Вальфсона, Р. Выдры ды іх эпігонаў.

Ю. З. Раней прагучала імя М. Бярдзьева. Мне здаецца, сёння найбольш каштоўныя для нас яго думкі аб дыялектыцы нацыянальнага і агульначалавечага («Судьба России»). Але выглядае, што толькі для нашых суседзяў з'яўляецца бяспрэчнай тэза «Творчы нацыянальны шлях і ёсць шлях да ўсечалавечтва...»

Чаму так сцярджаю? Бо наш адраджэнскі рух, натуральна пачаўшыся з нацыянальнай патэтыкі, «выгавору», цяпер аказаўся фатальна раздробленым, у чымсьці штучным, інерцыйным... І на вачах узмацняецца крытыка «местачкоўскай», «правінцыялізму» адраджэнскага руху. Прычым крытыкі «крыюць» тымі ж «агульначалавечымі каштоўнасцямі». Скажыце, калі ласка, Уладзімір Міхайлавіч, ці мае філасофія адназ на пытанне, якім жа чынам нацыянальны каштоўнасці трансфармуюцца ў агульначалавечыя? І ці не ёсць такі асіміляцыйны падзел (на нацыянальнае і агульначалавечы) штучны, «умозрительный», абстрактны?

У. К. Дарэчы, пра Бярдзьева. Сёння ў Расіі, ды і ў нас, модна адмаўляць усё былое: маўляў, айчыныя філосафы былі пад забаронай, тыя ж Салаўёў, Розану, Бярдзьеў... Тут варта і на сябе былых паглядзець, як расійцы кажуць, «ленівых і нелюбопытных». Творы У. Салаўёва я чытаў у студэнцкія гады (другая палова 50-х) у менскіх бібліятэках, праграмныя творы Бярдзьева — па першапублікацыях у маскоўскай ленынскай бібліятэцы. Толькі яго эмігранцкія выданні крыху «прыкрылі» ў спецсховішчах. Для зручнасці я зрабіў ксеракопіі парыхіткіх кніг таго ж Бярдзьева «О назначении человека: опыт парадоксальной этики», «Философия неравенства», «Русская идея» і інш.

Адзін з пачынальнікаў хрысціянскай «філасофіі існавання» (экзістэнцыялізм-

«НАРОД ПАЧЫНАЕЦА З КАРАНЁЎ. АД ІХ ЯМУ НАКАНАВАНА ЁЗЫХОДЗІЦЬ НА НЕБА»

З Уладзімірам КОНАМ гутарыць лімаўскі карэспандэнт Юрась ЗАЛОСКА

Мусяць, не ў кожнага філосафа стане смеласці (досведу!) тлумачыць жыццё — жыццё напрыканцы ХХ стагоддзя — II тысячагоддзя асабліва... Палоннікі «любаві да мудрасці» знікавала маўчаць, ўражаныя тою рэальнасцю, у якой мы існуюм. Што ГЭТА: баль перад Апакаліпсісам ці выпрабаванне перад Прышэсцем!

Прынамсі, пытанняў болей, чым адказаў. Але пытанні — гэта ўжо прага ідэалу. У гэтым сэнсе мы прагнем Беларусі ідэальнай. Дзе ж яна! Калі найбольш зразумелая для нас сённяшніх—дык перадусім у Максіма Багдановіча. Памятаеце: «Нам з вамі адна дарога... да ясных зор!» Ці даліцамі!

Даліцамі, калі зорам будзе КАМУ свяціць. Бо зоры — над намі, а хто МЫ — унутры: «наскрозь беларусы» ці толькі мейсцамі, у нечым, гледзячы на ўмовы і акалічнасці! Калі так, дык ці не губляем, ці не рассяваем у прасторы тую самую «лепшую частку чалавечнасці» — саміх сябе — беларушчыну! Патраціўшы саміх сябе, хіба стане моцы ўзнесціся Туды!.. «Ці хваце нам сілы!»

Пра накіраванасць духоўнага ўзыходжання кожнаму народу разважае філосаф і культуролаг, літаратурны крытык, загадчык аддзела гісторыі і тэорыі культуры Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтры імя Ф. Скарыны доктар філасофскіх навук Уладзімір КОНАН.

ёсць вынік нейкай асабістай страты, у дадзеным выпадку паніжэння духоўна-творчай актыўнасці. Але я належу да таго пакалення беларусаў, дзяцінства якіх прыпала на ваенныя і пасляваенныя драмы, маладосць — на «эпоху» сталінізму, а сталасць — на «застойныя гады». А гэта значыць, што нас хацелі пазбавіць ініцыятывы, выкрасліць з ліку чыннікаў гісторыі. Ва ўсякім разе тых, хто не здолеў дапасавацца да пануючых структур, а тым больш, калі не захацеў такога гонару. Уся надзея нашая ўскладвалася на пазнанне, што, як вядома, робіць людзей свабоднымі. Культ школы, кнігі, літаратуры, універсітэта — вось што было нашым Богам і нашай малітвай.

«Сутнасць ісціны ёсць свабода», — сказаў нейкі Мартын Хайдэгер, паўтарыўшы тут, праўда, Гегеля. Але затым дадаў: дарога да праўды ідзе праз «адкрытасць» быцця і пазнання. Мы не мелі ні таго, ні другога. Гэта моцна запаволіла нашае духоўнае сталенне; «адкрытае» ж пазнанне прыходзілася набываць доўгім, часам «кантрабандным» шляхам. Для тых з майго пакалення, хто за тлумам не згубіў гэтую «адкрытасць» паводзін, інтэлектуальная настальгія накіравана хутчэй на будучыню, чым на мінуўшчыну. Бо жыццё засталася няшмат, а спраў — бясконцасць. Наканаванае нам нішто з нашых наступнікаў не зробіць. Такая ўжо логіка «адвечнага кону».

Што ж датычыцца тых «перабудовачных» часоў, то яны, на мой погляд, апраўдаюцца гісторыяй. Як будзе таксама апраўдана пакаленне, якое духоўна і маральна падрыхтавала «перабудову», дэмакратычную рэформу, сацыяльна-палітычную і эканамічную эвалюцыю ад унітарнасці і тыраніі да свабоды і дэмакратыі. Міхаіл Гарбачоў і Андрэй Сахару — кожны па-свойму выдатныя дзеячы гэтай вялікай эпохі. Іншая справа, што «савецкая» гістарычная драма закончылася катастрофай — распадам імперыі. Замест паступальнай эвалюцыі праз канфедэрацыю дзяржаў да новай эканамічнай і культурнай садружнасці суверэнных народаў.

Як вядома, на хвалях «перабудовы» ўзнік Беларускі народны фронт (БНФ) «Адраджэнне». Яса першая, «віленская» праграма арыентавалася на эвалюцыю і супрацоўніцтва з ініцыятарамі перабудовы — «лепшымі сіламі КПСС». Сёння некаторыя лідары БНФ сарамліва дэзаўгуруюць гэтую праграму. А шкада. Эвалюцыя і канфедэрацыя давалі рэальны шанс коштам найменшых страт ажыццявіць праграмы дэмакратыі, нацыянальнага Адраджэння, сацыяльнай і эканамічнай стабільнасці. Гэтага не захацела партыйна-бюракратычная сістэма. На ёй — віна за няўдачу эвалюцыйнага шляху абнаўлення, за што яна і заплаціла сваім існаваннем як рэальнай палітычнай сілы. А што адбылося? Адбылася «слаўная жнівеньская рэвалюцыя», як назваў тыя памятнаы падзеі лета 1991 года былы прэзідэнт ЗША Р. Ніксан следам за ра-

настальгія ёсць, але хутчэй па цывілізаваным пераходзе да цывілізацыі, бо ён не ўдаўся. Што ёсць творчая эвалюцыя, а што — разбуральная рэвалюцыя, прароча пісаў Суліма (Уладзімір Самойла) у філасофскім эсе «Гэтакі пераможаш!» Адылаю да яго нашых чытачоў. Эсе надрукавана ў арыгінале па-беларуску ў зб. «Заходняя Беларусь» (Вільня, 1924) і ў перакладзе на расійскую мову ў часопісе «Нёман» (1992, № 1).

А інтэлектуальны пад'ём 1988—1990 гг., на жаль, спадае, бо ён жыўся хутчэй працэнтамі па «чужым капіталу» — раней «отрешенных» (забароненых) ідэй і кніг — айчынных, эмігранцкіх і замежных...

Ю. З. Чытачы звярнулі ўвагу, што апошнім часам вы нярэдка спасылаетесь на работы М. Бярдзьева. Але перш чым гаварыць пра ягоную творчасць, хацелася б пачуць ваш асабісты «вопыт філасофскай аўтабіяграфіі». Вельмі цікава даведацца, як жа вясковы хлопец з Наваградчыны прыйшоў у навуку філасофію? Ці гэта яна сама — «любаві да мудрасці» — прыйшла да яго?

У. К. Ваше другое пытанне, Юрась Іванавіч, я, здаецца, перахапіў, адказваючы на першае, у эскізе «духоўнай біяграфіі» свайго пакалення. Мне і цяпер хочацца гаварыць больш пра сялянства, вясковых хлопцаў і вясковых дзяўчат, чым пра сябе. Бо мая асабістая роля тут сціплая, малапрыкметная, у той час, як вёска і «вяскоўцы» (А. Шпенглер справядліва называў «сялянамі» таксама вясковую шляхту, памешчыкаў) стварылі культуру. Маю на ўвазе культуру не толькі нашую беларускую, але і сусветную — «сімфонію» нацыянальных культур. Урбаністычнае грамадства творыць не культуру, а сучасныя формы уніфікаванай цывілізацыі...

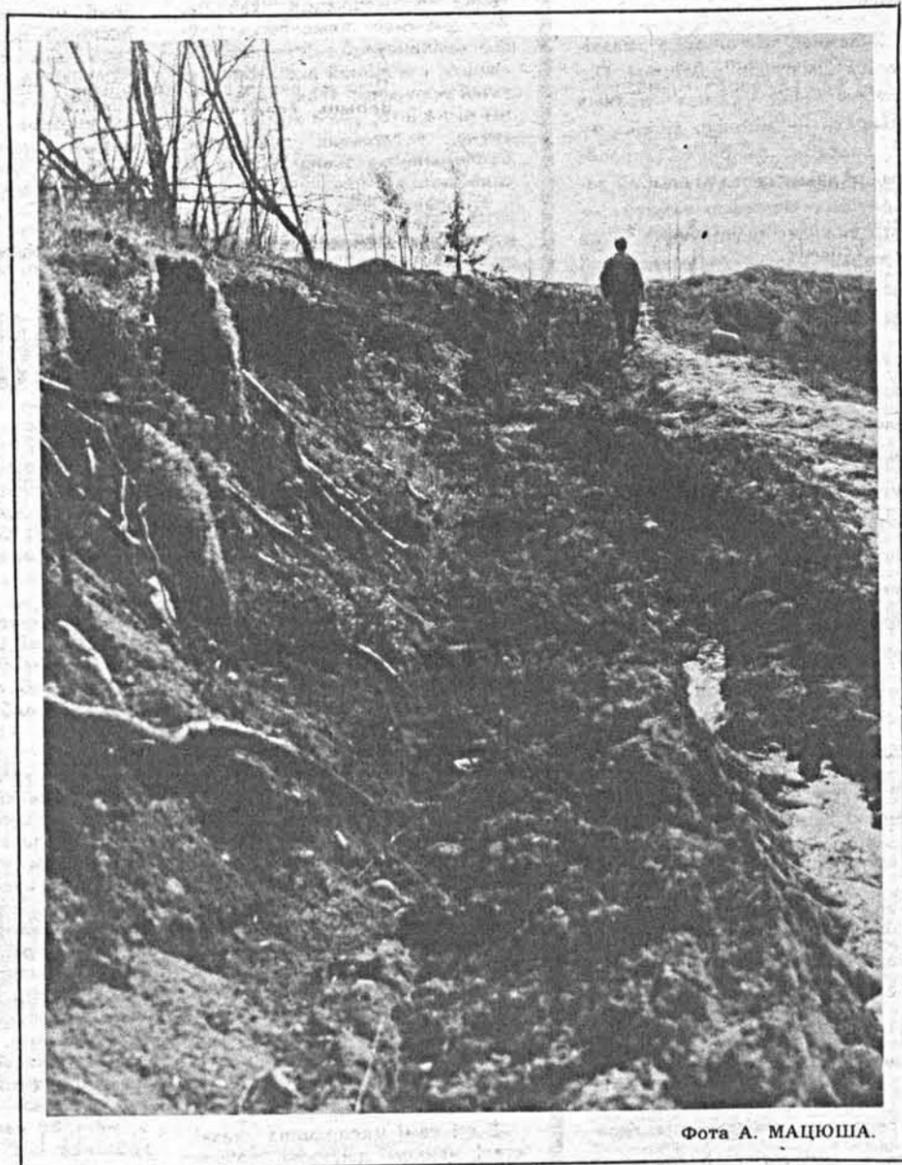
Не магу не ўсміхнуцца, калі сучасныя гараджане глядзяць на «вясковага» філосафа (вучонага, кампазітара, мастака) як на нейкую экзатычную з'яву. Кім жа яму быць, калі не вяскоўцам? Дарэчы, сучасную амерыканскую «аксіялагічную» сацыялогію (модную «гарадскую» навуку) стварыў расійскі сялянін Піцірым Сарокін. Селянін заўсёды быў стыхійным філосафам, пэтам, калі хочаце, нават «сацыёлагам», аб чым сведчыць наш фальклор.

Мая, як вы кажаце, «філасофская аўтабіяграфія» не ўдалася. Курс філасофіі на гістарычным факультэце я слухаў у 1956—1957 гг., калі яе выкладалі бадай што па «Краткому курсу ВКП(б)». Праўда, я тады спрабаваў чытаць «Фенеманалогію духу» і «Логіку» Гегеля, «Крытыку чыстага розуму» Канта. Гісторыю Беларусі «вывучалі» па Абэцэдэрскаму (сам Лаўрэнці Сямёнавіч чытаў курс з «антынацыяналістычным» пафасам). Беларуская слова ў гістфакіўскіх аўдыторыях я не пачуў (чыталіся спецыяльныя курсы па еўрапейскай і рускай класічнай літаратурах, пра нашую родную мову і літаратуру маўчалі).

На экзаменах у аспірантуру па гісторыі СССР (мяне туды запрасілі пасля трох гадоў працы настаўнікам гісторыі, нямецкай мовы і фізкультуры ў сяміга-

кніжкі тагачасныя. А яшчэ — «Нашу Ніву»... Яна канчаткова запраграмавала на родную мову, літаратуру, нацыянальную культуру, «вымыла» мяне ад рэшткаў універсітэцкай дэнацыяналізацыі.

Пасля абароны доктарскай дысерта-

Фота А. МАЦЮША.

цы ў Маскве па гісторыі эстэтычнай думкі Беларусі (1980 г.) была спроба стварыць нейкую беларускую «кроплю» ў моры зрусіфікаванай філасофіі. Аднак пасля выгнання Алега Бембеля з Інстытута філасофіі і права за рукапіс у абарону роднае мовы (кніга выдадзена ў Лондане) і вымушанага расфармавання аддзела эстэтыкі і сацыяльнай псіхалогіі, які мне давялося ўзначальваць, вясной 1986 г. я апынуўся ў ізаляцыі — так сказаць, «эмігрантам» на сваёй зямлі, збіраўся нават перайсці на ваш, па-

му) Мікалай Бярдзьеў — светлая галава сярод выдатных розумаў славянскіх і еўрапейскіх. Следам за Ф. Ніцшэ, С. К'еркегорам ён быў бадай што апошнім прарокам гераічнай, «мужчынскай» філасофіі: у тыпалагічным, а не эмпірычным значэнні «мужчынскасці», у тым сэнсе, што яе думка накіравана ў вышыню, ад зямлі да неба, да духоўнасці, аддае перавагу абавязку перад правамі, сутнасці перад існаваннем, таму, што «павінна быць», перад тым, «што ёсць». (Працяг на стар. 12).

«Дрэме памятка дзён...»

Калі адгортаеш першую старонку кнігі Міхася Ткачова «Замкі і людзі» (яна выйшла ў выдавецтве «Навука і тэхніка»), адразу ў памяці ажываюць радкі са знакамітай пазмы Янкі-Купалы «Курган»: «На гары на крутой, на абвітай ракой, лет назад таму можа сотня ці болей, белы хорам стаў, неадступнай сцяной грозна, думна глядзеў на прыволле».

Сапраўды, «на гары на крутой, на абвітай ракой» спаконвечна на зямлі беларускай размяшчаліся палацы-замкі. Асабліва іх шмат было ў сярэднявеччы. «Памяткі дзён» тых — гэта і звесткі аб жыцці нашых продкаў, іх нормах, звычаях, характары, бо замкі перш-наперш — абарончыя збудаванні, а гэта значыць, што беларускі народ менш за ўсё думаў аб ваяўнічых паходах, а клапаціўся аб тым, як адбіцца ад ворагаў, не пусціць іх на родную зямлю.

У замках так шчодро развіваліся шматлікія рамёствы. Патрэбны былі самыя розныя прафесіі — меднікі, ліцейшчыкі, слесары, замочнікі, гравёры... Адным словам, глыбей зазірнуць у гісторыю замкаў — гэта значыць, дакрануцца і да гісторыі нашай нацыянальнай культуры, лепей зразумець народны побыт.

Адзін з даследчыкаў замкаў на Беларусі — М. Ткачоў. Прыхільна была сустрэта яго папулярная кніга «Замкі Беларусі», якая пачыла свет у 1977 годзе. Новае выданне — як працяг ранейшага, з выкарыстаннем крыніц, што раней былі невядомыя ці па нейкіх прычынах у даследаванні не трапілі. М. Ткачоў спасылваецца на шматлікія матэрыялы з архіваў колішняга Саветаў Саюза і карыстаецца фактамі, прадастаўленымі іншымі даследчыкамі.

Багацейшы матэрыял аб'яднаны М. Ткачовым у тры вялікія раздзелы — «Прыватнаўладальніцкія гарады Радзівілаў і арганізацыя іх абароны», «Структура і арганізацыя абароны паселішчаў ва ўладаннях Сапегаў», «Умацаванні дробных і сярэдніх уладальніцкіх гарадоў і мястэчак» Беларусі ў XIV—XVIII стст.». Магчыма, назвы іх занадта навуковыя, але ж і кніга — навуковая. Ды, зрэшты, яе з цікавасцю і карысцю прачытае кожны, хто хоча пабольш ведаць пра нацыянальную гісторыю, пра нашы вытокі і карані.

А. М.

ГЭТАЯ сціплая на выгляд кніга В. Локуна («Да новых вышыняў», «Мастацкая літаратура», 1991), безумоўна, прыцягне ўвагу ўсіх, каму неабяковыя праблемы нашай сучаснай літаратуры. Насцярожыць можа хіба толькі назва — традыцыйна-ўзнісла, характэрная для мінулай ужо эпохі «дасягненняў», «вышыняў»,

вышыняў» даследуюцца стыльвыя асаблівасці сучаснай беларускай прозы. У першым, найбольш аб'ёмным раздзеле «Быкаўская праўда вайны» пераканаўча прасочваецца станаўленне стылю пісьменніка, пачынаючы з апавесці 60-х гадоў і да апошніх твораў. Здавалася б, пры пастаяннай пільнай і актыўнай увазе крытыкі і літаратуразнаўства да творчасці В.

му сутыкаюцца самыя розныя пачуцці, перакананні, каштоўнасныя арыенціры.

Прасочваючы адметнасць і станаўленне творчай манеры В. Быкава, даследчыца безумоўна мае рацыю, калі сцвярджае, што апавесці другой паловы 70-х гадоў («Воўчая зграя», «Яго батальён») маюць пэўныя структурныя і мастацкія адрозненні ад папярэдніх — «Сотні-

каў», «Дажыць да святання» і тым больш ад яшчэ ранейшых — «Жураўліны крык», «Трэцяя ракета». Разуменчы ўсю ўмоўнасць перыядызацыі, В. Локун выяўляе ўстойлівыя, вызначальныя тыпалагічныя дамінанты апавесцяў В. Быкава, адзначаючы, што ў іх «...судаднічаюць і спалучаюцца два стыльвыя пачаткі — аб'ектыўны як рэальнае адлюстраванне вобраза і суб'ектыўны, праз які непасрэдна выказваецца аўтарская ідэя». Глыбокае пранікненне даследчыцы ў свет і дыялектыку твораў В. Быкава дазваляе ёй заўважыць, што стыльвыя элементы творчасці пісьменніка працуюць, як і павінна быць у сапраўднага мастака, на асноўную задуму: «...сюжэт лакалізацыі і гранічна скандэзаваны — аўтар імкнецца ўвесці ўсё новае і новае дэталі, павароты, якія на вайне ніколі не здэюцца незвычайнымі і нечаканымі (у вайны свая логіка, яна — алагічная), каб яшчэ раз правесці характар чалавека, высветліць яго да канца: а раптам не вытрымае, адступіцца, зробіць не тое, што можна падвесці пад самую высокую рысу грамадзянскай і чалавечнасці?» Даследчыца слухна довадзіць, што такім чынам у апавядальную эпічную канву твораў В. Быкава ўводзіцца ідэяна-ацэнны або асэнсавальна-ацэнны элемент, які з'яўляецца істотным і вызначальным у творчай манеры гэтага пісьменніка.

лы фізічнай, абмежаванай, і духоўнай, бязмежнай». Слушна заўважваецца, што проза В. Быкава ідзе па шляху ўсё большага спасціжэння складанасці вайнага быцця і чалавечай душы. Слушна адзначаецца, што ў апошні час В. Быкаў якасна па-новаму даследуе вайны быт і характар чалавека. Захаваўшы ранейшую аналітычнасць, проза яго стала больш шматграннай, бо пісьменнік звяртаецца да мастацкага асваення глыбінных пластоў жыцця, дзе супярэчліва пераплітаюцца простае і складанае, выпадковае і заканамернае, гісторыя і сучаснасць. («Кар'ер», «Аблава»). Аналітычны стыль В. Быкава, падагульняе В. Локун, — з'ява прыкметная не толькі ў беларускай, а ва ўсёй сучаснай літаратуры. Яго мастацкі вопыт у пэўнай меры вызначае і ўплывае на сучасны літаратурны працэс.

Другі раздзел кнігі В. Локуна «Эпапея — гэта народ» прысвечаны назіранням і аналізу творчай манеры І. Чыгрынава, пачынаючы ад малой прозы і ўключаючы тры сюжэты звязаныя раманы — «Плак перапёлкі», «Апраўданне крыві», «Сава і чужынец».

Разгляд творчасці і гэтага пісьменніка такі ж грунтоўны, доказы і слухны. Ужо малая проза І. Чыгрынава (зборнікі «Птушкі ляцця на волю», і «Самы шчаслівы чалавек»), заўважае даследчыца, дала ўсе падставы гаварыць пра пісьмен-

Стыльвыя пошукі прозы

«здзяйсненняў»... Аднак па змесце і сутнасці літаратурна-крытычныя артыкулы гэтай кнігі вызначаюцца якраз наватарствам, і, вазьму на сябе смеласць сказаць, яна стане прыкметным укладам у распрацоўку жанрава-стыльвых аспектаў сучаснай беларускай літаратуразнаўства.

Вельмі хочацца хоць некалькімі словамі прадставіць чытачам гэтай кнігі яе аўтара — Валяціну Іванаўну Локун. Бо не так часта кожнаму з нас выпадае сустрэцца з людзьмі, якія выпраменьваюць харашню — сардэчнае цяпло і прыязнасць у адносінах да іншых, сціпласць і досціп, а разам з тым маюць зайдросны ўзровень прафесійнасці. Чалавечай абаяльнасцю і адукаванасцю Валяціны Іванаўны захоплены не толькі я і мае калегі, выкладчыкі кафедры беларускай літаратуры Брэсцкага педінстытута, з якой супрацоўнічае гэтая даследчыца.

Каб змог чытач па-сапраўднаму ацаніць працу В. Локун, я павінна сказаць, што Валяціна Іванаўна, на жаль, цяжка хвора. Бязлітасная хвароба абмежавала яе магчымасці самастойна перамяшчацца, хадзіць. Але фізічна нямогласць цалкам кампенсуецца духоўным багаццем і знешняй прывабнасцю гэтай жанчыны, якая, нягледзячы ні на што, умее жыць змястоўна, у гармоніі са светам, беспамылкова знайшоўшы ў ім сваё месца і прызначэнне.

У кнізе В. Локун «Да новых

Быкава цяжка сказаць у гэтым плане нешта сваё, арыгінальнае. Але даследчыца ўдалося асэнсаваць творчасць В. Быкава не толькі ў кантэксце сучаснай беларускай вайнавай прозы (І. Пташнікаў, В. Казько, Б. Сачанка), але і рускай і ўкраінскай (В. Гросман, К. Сіманюк, А. Ганчар, Ю. Бондараў, Р. Бакланюк, В. Кандрацьёў, Б. Васільёў і інш.). Гэта дало магчымасць асабліва выразна выявіць сугучнасць і непаўторнасць быкаўскай твораў. Пры гэтым даследчыца заўважвае тыпалагічнае (структурнае і агульнамастацкае) падабенства твораў В. Быкава, Ю. Бондарава і Р. Бакланова. Такі кантэкстуальны аналіз дазволіў В. Локун прасачыць і вызначыць характар стыльвых пошукаў В. Быкава, пра што абгрунтавана і доказна гаворыцца ў кнізе.

Характарызуючы мастацкі асаблівасці першых апавесцяў В. Быкава, В. Локун сцвярджае: «Стыль твораў В. Быкава мае трагедыійны характар і трагедыійнасць гэтая не знешняя, падзейная, ...а галоўным чынам унутраная, заснаваная на рэзкім сутыкненні характараў, глыбокім псіхалагізме... аўтар даследуе псіхалагічныя вытокі бязлітасці, для яго важны не толькі «адкрыты» канфлікт, што вырашаецца ў непасрэдным проціборстве з ворагам, колькі «схаваны», унутраны, які ўрываецца ў сферу маралі, дзе складана і кожны раз па-асабліва-

пераасэнсавання класічных вобразаў.

«Ва ўсім ёсць мараль, трэба толькі яе знайсці», — сцвярджала Аліса. У яе краіне, незвычайнай і фантастычнай, перакруленай і перанічаванай, мараль засталася нязменнай, як і на працягу многіх вякоў. У казначай краіне В. Казько мараль, як і люстэрка, у якім яна адлюстроўваецца, вельмі часта становіцца толькі сваім цямляным адбіткам ці наогул аддаленай выявай. І таму дзіўныя спробы шукаць яе ва ўсім. Тым больш, наўрад ці хто захоча трапіць у такую сучасную казку, дзе ўсё жыве невядома па якіх законах. Узыходзіць сонца, але не нясе яно радасці людзям. «Сам Бог забыўся на іх, закінуў на гэтую зямлю і пакінуў, пайшоў вяршыць свае боскія справы». Таму «чалавек усяго толькі кватарант на роднай зямлі без права прапіскі і валодання ёй». Ды і не жыве ён, па сутнасці. Бо «нейкае жывёльнае веданне пераходзіць на людзей», і таму пачынаеш уяўляць чалавека як нейкую жывёліну еху. І нават, як Гулівер у падарожжы ў краіну гуігнгмаў, большую спадугу маеш да выкародных няшчасных звяроў. І, згадаючы славаце, што «чалавек — не апошняе слова прыроды» (Г. Уэлс), не здзіўляешся дванаціці мёртвым дзікам у меліярацыйнай канаве. Бо і людзі, якіх вядзе Міша Мечаны, блукаюць нават у роднай вёсцы, не пазнаючы тое, што некалі было родным. Воўк, шэры добры ваўчок, які заўсёды дапамагаў чалавеку, нёс на сваёй шырокай спіне да шчасця, становіцца злоснай пачварай, што крывава помсціць чалавеку. І нават сабакі ўжо не служаць чалавеку, а пераўтвараюцца ў ваўкоў.

Віктар Каваленка, аналізу-

Загляні за люстэрка

Нехта з разумных людзей параўноўваў раман з люстэркам, што праносіць па дарогах жыцця. Чамусьці заўсёды пры гэтай згадцы ўяўляецца купка людзей, што валкаюць авальнае цуда па выбітым гасцінцы, месячы спрадвечны дарожны пыл. А ў загадкавай амальгаме шкла адлюстроўваецца смуга нябёс і бруд вечнага людскога шляху. І гэтак жа заўсёды ўзнікае пытанне, а чым жа адлюстроўваецца тое, што не трапляе ў сферу люстэрка, што адбываецца за самім люстэркам ці ў сьведомасці тых, хто лёсам асуджаны на гэту сізифаву пакуту? Але што там можа адбывацца, тым больш значнае, вартае, сур'ёзнае, убаку ад магістральнай дарогі? Так сабе. Хутчэй за ўсё нейкая бивалька, не вартая ўвагі казачка. А казачка мы за свой век наслухаліся столькі, што выпрацавалі ўжо сапраўдны імунітэт да іх. Нават дзеці іх не ўспрымаюць, гадуючыся на відаказках пра Тэрмінатара ды прэдатара.

Ды і самі цяперашнія казкі сталі нейкімі дзіўнымі, незразумелымі. Раней было ўсё вельмі проста. Жылі-былі сабе добрыя людзі, зямлю аралі, жыта сеялі, дзяцей гадавалі. Тады з'яўляўся герой, што вяртаў парушаную справядліваць і аднаўляў звыклы бег жыцця. Праўда, і сябе пры гэтым не забываў. У залежнасці ад сумлення і ўмення то забіраў са-

бе цмокаў палац, то каралеўства, то прынцэсу і г. д.

У цяперашніх жа казачках краінах, у адну з якіх запрашае нас В. Казько, жывуць пайншаму. Хаця, калі азірнуцца назад, можна ўбачыць і даволі аўтарытэтычныя аналогіі. У свой час адна казачка геранія зрабіла вельмі цікавымі назіранні, што значна ўзбагацілі нашыя ўяўленні аб свеце і ўсім тым, што ў ім адбываецца: «Упала ў мора — можна паехаць па чыгунцы», «Трэба бегчы як хпае сілаў, каб застацца на месцы», «Два яйкі каштуюць меней, чым адно». Таму нам вельмі лёгка паверыць у трусіка з гадзінікам у камізэльцы, вусеня, што курыць кальян, галаву Чэшырскага ката і г. д. Прымаючы падобную ўмоўнасць, лёгка паверыць, што ў адным калгасе жывуць і працуюць Кагановіч, Берыя, Сталін, ёсць свой ЦК, куды героі ходзяць, як на работу, жыве Дзева-Марыя. Ну, няхай не тыя самыя, не сапраўдныя. Ну і што? Не ў гэтым справа, і тым больш не ў імені. Бо нават пачуўшы нейтральнае імя згаданай вышэй гераніі, другі герой (Шалтай-Балтай) назваў яго дурнаваценькім і запытаў, што яно значыць. Бо кожнае імя, лічыць ён, павінна нешта значыць. Яго імя, напрыклад, выяўляе выключную і непаўторную яго сутнасць. Гэтым жа самым могуць пахваліцца і нашыя героі, сутнасць імянаў якіх будзе раскрывацца на працягу твора, пачынаючы ад гратэскных замалёвак (Гога нарадзіўся ў Грузіі, гадаваўся на Беларусі, рабіць і піць пачаў у Расіі), да

Віктар Казько. «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел». «Польмя», 1991, № 9.

ніка як пра апаўдальніка з эпічным бачаннем і ўспрыманням, з эпічным светаадчуваннем. Суб'ектыўны пачатак у прозе І. Чыгрынава «ледзь памечаны», ён больш падразумеваецца — «...у інтанацыі, і адценні, рытме, у пафасе, што выражае аўтарскі погляд і волю, і надае зусім аб'ектыўнаму малюнку непаўторны індывідуальны і «суб'ектыўны характар». Чыгрынаў-рэаліст як бы пераконвае чытача ў аб'ектыўнасці, у жыццёвасці адлюстраванай з'явы праз канкрэтны бытавыя дэталі, дакладны псіхалагічны малюнак. Аднак устаноўка на аб'ектыўнае, эпічнае адлюстраванне жыцця, падкрэслівае В. Локун, не перашкаджае пісьменніку выходзіць «у прастору духоўнага жыцця, пранікаць у псіхалогію герояў». У рамане пісьменніку ўдаецца знітаваць многія патакі народнага жыцця «адзінай меры быцця, усеагульнай сувязі з'яў — ад гістарычна-сацыяльнага да інтымна-псіхалагічных рухаў чалавечай душы».

Зусім слушна даводзіць В. Локун, што ў романах І. Чыгрынава слабая напоўненасць падзейнага дзеяння кампенсуецца дзеяннем унутраным, псіхалагічным, бо пісьменніку ўдаецца глядзець не толькі «зверху» на сваіх герояў, але і «знутры» — фіксаваць іх светаўспрыманне, духоўныя і маральныя погляды.

Пры безумоўнай дасканаласці і грунтоўнасці даследавання жанрава-стыльвых асаблівасцяў романаў І. Чыгрынава часам залішне адцягненымі і не натуральнымі здаюцца некаторыя параўнанні і паралелі, у прыватнасці, з «прычынным мысленнем» Л. Талстога.

Тэарэтычныя выкладкі даследчыцы, асабліва ў другім раздзеле кнігі, «разлічанай на шырокае кола чытачоў», часам уяўляюцца інтэлектуальнымі практыкаваннямі нават для адносна дасведчанага чытача. На с. 127 чытаем: «Для стылю І. Чыгрынава характэрна, калі «папавяданне эпозоду» пранізваецца яго даследаваннем і падводзіцца да абгульнення, якое ў сваю чаргу набывае форму канкрэтнасці і развіваецца ў выяў-

ленчы вобраз...» Далей даследчыца, абаяраючыся на змест твора, спрабуе растлумачыць, што гэта азначае...

Схільны да строгай тэарэтычнай вызначанасці, лагічнай завершанасці і пераканальнасці даследчыч-аналітык, а менавіта такое ўражанне аб аўтары пакідае гэта кніга, В. Локун у метадалогію свайго даследавання шырока падключае вопыт папярэднікаў і сучаснікаў, калег-літаратуразнаўцаў, што яшчэ больш паглыбляе яе ўласныя вывады, дазваляе ўзяцца на высокі тэарэтычны ўзровень у навуковых пошуках. Але часам узнікае ўражанне, што дарэмна В. Локун «давярае» іншым літаратуразнаўцам, бясспрэчна згаджаючыся з імі. Напрыклад, пры даследаванні вобраза Дзяніса Зазыбы В. Локун без агляду згаджаецца з вельмі праблематычнай па сённяшнім разуменні ацэнкай гэтага героя С. Андрэюком, сутнасць якой у тым, што Зазыба — «як сапраўды тып чалавека з народа. Ён увасабляе тую сілу, якую прынеслі ў народ бальшавікі». (С. Андрэюк. Традицыі і сучаснасць. Мн., 1981). Далей даследчыца гаворыць аб тым, што Зазыба прадстаўнік «масы», сын свайго часу... Здаецца, слушна, але толькі ў пэўнай ступені, бо вобраз Дзяніса Зазыбы «залішне» багаты і шматмерны, каб быць прыпісаным толькі да канкрэтна-гістарычных. У ім скандэсанавана і ўвасоблена найбольш народнага, і перадусім, ён — носбіт народнай маралі, духоўнасці, свядомасці (а не бальшавіцкай ідэалогіі), якія і абумоўліваюць яго паводзіны. І пратэстуе ён супраць фашызму не таму, што бальшавік, а таму, што патрыёт. (Чубар у значна большай ступені ўвасабляе «бальшавізм»). Пра гэта слушна гаворыць далей і сама літаратуразнаўца.

Кніга В. Локун уяўляе сабой даследаванне асаблівасцяў мастацкай формы, у прыватнасці стыльвых структур твора. І гэтая пільная ўвага да «фармальных» элементаў часам настолькі збсалютызуюцца, што выпадае з-пад увагі другі, вельмі важны элемент — змястоўнасць формы. Захапленне фармаль-

нымі пошукамі і ігнараванне выяўленчай функцыі формы пакідаюць у такіх выпадках уражанне самаэтанасці і схематычнасці літаратуразнаўчых знаходак. На с. 106 чытаем: «Чыгрынаўскім раманам уласціва шырокае раманавае структура, дзе процістаянне Зазыбы і Чубара праяўляецца як істотная, неабходная частка, як адна з ліній развіцця эпічнага сюжэта». Наўрад ці будзе дастатковым і мэтагледным абмежавацца канстатацыя сюжэтно-фармальнай функцыі гэтага процістаяння, не давеўшы да чытача, што за ім перш за ўсё трэба бачыць драматызм, супярэчлівасць першых год той вайны. Дарэчы, гісторыі ўзаемаадносін гэтых герояў удзяляецца вялікая ўвага, яна прасочана паслядоўна і доказна.

У раздзеле «Стыльвая шматграннасць прозы Б. Сачанкі» В. Локун прасочвае эвалюцыйны творчай манеры гэтага пісьменніка ад аб'ектыўнага, «монафагічнага» да «поліфанічнага, суб'ектыўнага пісьма». У гэтым плане падрабязна аналізуецца стыльвая структура апавяданняў Б. Сачанкі «Дзік-базыга», «Не, не ўсё роўна», «У хаце трое», «Сон», «Адаведкі» і іншыя. Б. Сачанка, слушназначае В. Локун, спрабуе стварыць актыўны, дзейны характар. Ён, як і В. Быкаў, даследуе катэгорыі зла і добра, жорсткасці і гуманнасці. Яго ўлюбёны кампазіцыйны прыём — перапляценне мінулага і сучаснага. Адсутнасць асабістага «падзейнага» вопыту вайны кампенсуецца эмацыянальным. (У вайну Б. Сачанка быў хлапчуком). Пры аналізе апавесці «Пакулы не развіднела» цікава і доказна прасочваецца выяўленчая функцыя моўных структур: няўласна-простай мовы, простага маналогі, індывідуальнага персанажаў, аўтарскай мовы, сінтаксічных канструкцый. Ад твора да твора прасочвае даследчыца «ўзмацненне суб'ектыўнасці пісьма, паглыбленне аналітызму і псіхалагізму», імкненне Б. Сачанкі да стыльвай шматслойнасці.

Увогуле, аналізуючы стыльва-выяўленчыя аспекты ў творах В. Быкава, І. Чыгрынава і Б.

Сачанкі, даследчыцы ўдалося ўбачыць у іх многа агульнамастацкага і агульначалавечага, і разам з тым пераканана паказаць асабовасць, прывабнасць, змястоўнасць творчай манеры жонкаў з іх, дамінуючыя складаныя іх стыляў.

У раздзеле «На шляху да сінтэзу» прасочваюцца не толькі жанрава-стыльвыя, але маральна-этычныя і філасофскія пошукі ў сучаснай беларускай прозе. Грунтоўна разглядаецца раман «Зеніт» І. Шамякіна. Аналізуючы раман «Вазьму твой боль» гэтага ж аўтара, даследчыца ўказвае на жанравую сугучнасць твора беларускага пісьменніка з раманам Ю. Бондарава «Бераг».

Аналітычным, інтэлектуальным не без падстаў называе аўтар раман В. Казько «Неруш», знаходзячы ў ім кропкі судакранання з «Белым пародам» Ч. Айтматава, «Развітанням з Мацёрай» В. Распуціна. В. Локун вызначае шэраг вострых праблем сучаснасці, што закранаюцца ў романах П. Місько «Градабой», В. Карамызава «Пушча», В. Гігевіча «Доказ ад процілегла», Л. Дайнекі «Футбол на замінраваным полі», А. Асіпенкі «Непрыкаяны маладзік», Я. Радкевіча «Сутокі дзён». Даследчыцы ўдалося ўбачыць і паказаць чытачу, што ў сучасным беларускім шматжанравым рамане «на паверхню вылучаецца менавіта мысліцельны, філасофскі пачатак, які дамінуе». Праблемы ўзаемаадносін чалавека і гісторыі, трагічнасці лёсу і гістарычнасці часу знаходзяць адлюстраванне ў эстэтычнай свядомасці, у тым ліку і ў нашай нацыянальнай літаратуры. Гэтая праблематыка, робіць слушнае і пошуку сучаснай беларускай прозы.

Некаторыя раздзелы, абзацы, тэзісы кнігі В. Локун «Да новых вышын» могуць выклікаць жаданне паспрачацца, звернуць сваё меркаванне з аўтарскім, што толькі падкрэслівае актуальнасць і ў значнай меры наватарскі характар даследавання.

Зоя МЕЛЬНИКАВА,
дацэнт кафедры Брэсцкага педінстытута.

ВІНШУЕМ!

Анатолю БАРОЎСКАМУ—50

12 мая спаўняецца 50 гадоў пазнак Анатолі Бароўскаму. «ЛіМ» віншуе яго з днём нараджэння, жадае новых творчых поспехаў.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

«Там, где брѣцца Іслач...»

Нарыс Вячаслава Рагойшы, выпушчаны выдавецтвам «Беларуская Савецкая Энциклапедыя» імя Петруся Броўкі, належыць да рэкламных выданняў. Нездарма пазначаны і заказчык — «Беларускае аддзяленне Літаратурнага фонду СССР», цяперашні Беларускі літаратурны фонд. Ды, зрэшты, важна не тое, як робіцца, а што зроблена. В. Рагойша, расказваючы чытачам пра Дом творчасці пісьменнікаў «Іслач», які знаходзіцца за сарак кіламетраў ад сталіцы, падрабязна гаворыць і пра знакамідыя навакольных мясцінаў.

Кожны з раздзелаў кнігі — «Дарога», «Заман на Іслачы», «Ваколіцы», «Ракаў» і іншыя — гэта запрапанне ў падарожжа. Найперш — запрашэнне тых, хто прыязджае ў «Іслач» з-за мяккай суверэннай Беларусі.

Ваколіцы Дома творчасці багатыя на гістарычныя падзеі, многія знакамідыя людзі жылі тут у свой час. Скажам, у вёсцы Пярэжары нарадзіўся «амерыканец» Кастусь Стахоўскі. Амерыканцам яго празвалі за тое, што большую частку жыцця ён правёў у Злучаных Штатах Амерыкі, нават дзве кнігі ў Вільні выдаў пра гэтыя жывыцы — «Расказы амерыканскага халасцяка» і «Моль тоўстая і моль худая». У Выганічах вядомы рускі пісьменнік-дэкабрыст А. Бястужаў-Марлінскі прымаў удзел у вайсковых вучэннях.

А найбольш расказвае В. Рагойша пра сваё роднае мястэчка Ракаў, вядомы гістарычны куток Бацькаўшчыны: «Ракаў» — старадаўняе паселішча, пра што сведчыць стаянка эпохі неаліту, гарадзішча (мясцовая назва — Валь) і старажытны курган у пойме Іслачы. У афіцыйных документах мястэчка ўпамінаецца ўжо ў 1465 г. Валодалі ім паперамента Кожгайлы, Завішшы, Сангушкі, Салагубы.

Есць мажлівасць пабываць у Люцынцы В. Дуніна-Марцінкевіча і ў Вішневе, якое звязана з імёнамі К. Буйло, П. Бітэля, У. Луцкевіч... Багданавіч — радзіма мастаны Ф. Рушчыцы. А Гальшаны? Магчыма, і не ўсе ведаюць, што У. Караткевіч, пішучы свой знакаміты раман «Чорны замак Альшанскі», у думках бачыў руіны Гальшанскага замка. Дыханне гісторыі адчуваецца і на вулках Валожына, гэтага багатага на падзеі горада...

Кніга «Там, где брѣцца Іслач...» напісана з любоўю да зямлі, дарогай і блізкай аўтару з маленства. Яна з густам аформлена і выдана, дарэчы, на дзюво мовах: па-беларуску і ў перакладзе на рускую.

АН-ЕВІЧ.

НЕ ЗАБЫЦЬ НАМ ГЭТА...

Вобразна — «вузламі памяці» — Максім Танк назваў аднойчы, памятаю, дарогі. Адна з іх прывяла яго да нас, на Другі Беларускі фронт. Восенню сорака чацвёртага ён разам з Міхасём Лыньковым і Аркадзем Куляшовым прыехаў з групай маскоўскіх пісьменнікаў у нашу 3-ю армію генерала А. В. Гарбатава, каб напісаць кнігу «Беларускі паход» — аб нядаўняй у той час аперацыі «Баграціён», у выніку якой цалкам была вызвалена беларуская зямля.

Больш як праз сорак сем гадоў мы сядзім з М. Танкам у яго ўтульным рабочым кабінце, вядзем гутарку пра тую далёкую франтавую восень, і Яўген Іванавіч кажа:

— Пра мяне вы, па-мойму, павінны пісаць не шмат, а болей за ўсё пра Міхася Ціханавіча Лынькова. Мы з Аркадзем Куляшовым прывезлі тады толькі па некалькі вершаў, я, напрыклад, «Форт Ружана» напісаў, а Міхась Ціханавіч цэлы цыкл нарысаў...

Пытаюся:

— Ці была тая паездка, Яўген Іванавіч, «вузлом памяці» вашай з Лыньковым і Куляшовым?

— Яшчэ якім!

І зноў напамінае, што найбольш значны ён, гэты «вузел памяці», быў у Лынькова.

Я яшчэ раз зазірнуў у чацвёрты том збору твораў народнага пісьменніка, перачытаў яго ваенныя запісы, і з новай сілай пераканаўся, якую вялікую працу ўклаў М. Лынькоў у свае франтавыя нарысы. У іх гарачы пачуцці, палымныя прарыткі. Раскрыты лепшыя якасці і рысы нашых воінаў. З асаблівай увагай расказвае пісь-

меннік пра радавых і сяржантаў, дае ім пераканаўчы характарыстыкі. Застаецца толькі радавацца майстэрству аўтара.

У сваёй жа кнізе «Сябры маіх ваенных гадоў» я таксама паведаў пра тых, з кім у розны час зьялі мяне франтавыя дарогі. У тым ліку і пра М. Лынькова, М. Танка, А. Куляшова і іншых пісьменнікаў. І заўсёды, калі чытаю верш М. Танка «Форт Ружана», многае бачу быццам увававідзі:

Ты часта ўстаеш перада
мною, форт Ружана,
дзе плешчуцца Нараві сінія
хвалі,
дзе ночы і днём бой
грымеў несіцхана,
дзе шмат мы сяброў
пахавалі.

Дзвюма строфамі ніжэй паэт як бы перакідае масток у дзень сённяшні:

З тых дзён незабыўных
мінулі ўжо годы,
Плугамі даўно заараны,
А зорка чырвоная зьяе
заўсёды
Над фортам Ружана...
...Ведаю, што пад-над
кожным курганам,
Ад Волгі да хвалюў
Балтыйскага мора,
Дзе нашай краіны сыны
пахаваны,
Гараць незгасальныя
зоры.

Гэтыя апошнія радкі, як бачна з другога тома М. Танка «Вершы і паэмы. 1945—1954», былі ўнесены аўтарам у верш праз сем гадоў пасля вайны.

Невыказна рады, што той даўні танкаўскі «вузел памяці» з'яўляецца з пэўным на фронце. З той часіны не-не ды і Успомню пра яго.

Рыгор ТРАСЕВІЧ,
маёр у адстаўцы, былы ваенны карэспандэнт газеты 3-ай арміі «Боевое знамя».

цыяльнасці — саветнікамі пры князях і каралях. Дык чым мы горшыя за іх? Яны будавалі ратушы без вокнаў і без грубкі, селі і жалі соль, вучыліся розуму ў асла, адным словам, ратаваліся глупствам ад вялікага розуму. Але і мы не лыкам шытыя, «дурні ўсёй краіны — аднайдзеся». Чалавек, які знішчыў прыроду, прызначаецца яе абаронцам», камуністы ішлі ў паны, паны да камуністаў. Чэкісты перакідаваліся ў шпіёнаў, шпіёны ў чэкістаў. Правыя лявелі, левыя превелі, белыя чырванелі. Здабывалі азімы буркі «Чыкага-4», не баяліся турмы, бо турма ў чыстым, без радыяцый месцы, хадзілі ў ЦК (чыганыскі кааператыў), дзе Карл і Клара вырашалі свае вечныя праблемы — устаўляць ці не каню залатыя зубы. Жакліва? Так. І «беларусы, праўда, жакнуліся, але ціха, як заўсёды».

Хто ж вінаваты ў гэтым? Адкуль «сабачая звычка служыць верай і праўдай немаведама хаму і чаму. Каросліва вясковая звычка і ў дурасці быць паслядоўным да поўнага ідыатызму?» Дзе той злосны цмок, што ўбіўся ў наша жыццё? І калі ён гэта зрабіў? Але «пытанні задаюцца не для таго, каб на іх адказаць». Ды і часы прайшлі, калі цмокі трапляліся на кожным кроку і героюў, зразумела, было не менш. Гэта купалаўскія героі на пачатку стагоддзя верылі, што толькі трэба знайсці гэтага цмока-ўпыра і ўсё будзе добра. Але цяпер мы ведаем, што гэтага, на жаль, мала. Бо наўрад ці са смерцю цмока супадзе фінал нашай казкі. Ды цяпер мы і не ведаем, якім павінен ён быць. Канцоўкі казак, у адпаведнасці з патрабаваннямі самай перадавой педагогікі, таксама памяншаліся, сталі вык-

лючна аптымістычнымі, сугучнымі нашаму вясёламу жыццю. Хіба толькі ў запісах Федароўскага ці Сержпутоўскага сустранем у казцы трагічны фінал.

У свой час бабуля, кот і курцыца з іншай, не менш вядомай казкі, лічылі сябе паловай свету, прычым лепшай паловай. Героі казкі Казько далёкія ад гэтай думкі, яны наогул не лічаць сябе героямі, хаця, нягледзячы ні на што, душы ў іх светлыя і ўзнёслыя. Але ніхто з іх, нават Лазар і Дзева-Марыя, не стануць светлымі лебедзямі. І ніхто ім не дапаможа. І не будуць спяваць Лазара, але і не вернецца яго душа адтуль, не ўваскрэсне наш Лазар, бо гэтая казачка завершыцца так трагічна. Не прынясуць мільённыя чароды атлусцелых варон мёртвай і жывай вады, бо яны, шырока разявішы дзюбы, чакаюць манны нябеснай — «высушанае радыеактыўнымі вятрамі поле, сінюшае неба разраджаліся жытным дажджом».

І таму невыносна слухаць казку з трагічным фіналом. Лепш паслухаць рэальную гісторыю пра буслоў і Змея Гарыныча, якая спалучаецца з папярэдняй гняздою Чорнага бусла сярод трох Ясянкоў, пад якімі застаўся мезенец Лазара. Тым больш, што і мая родная рэчка Гарынь, забруджаная і засыпаная Чарнобылем, па ім завецца. Выратуй і памілуй іх, чорны бусел.

Многа мы чулі на сваім вяку казак, казачак, бывалек. І злых, і добрых, і ніякіх. Бо і жыццё наша як казка: чым далей, тым жахлівей. Але нельга адабраць у чалавека веру, надзею, любоў. І сведчаннем таму героі таленавітых твораў В. Казько.

Іван ШТЭЙНЕР.

г. Гомель.

ВЕРСЭТЫ

Тыгр

На рыжэй ссохлай траве спіць тыгр.

Раптам стаў небяспечным час, і пагрознай—знаёмая балацінка.

Прывязаныя позіркамі да таго, што бачым, мы паварочваем з Тэкляй назад—да знямелых далёкіх людскіх сяліб, але мляўкія сцэжкі раслізгаваюцца пад нагамі,

і—абуджаецца тыгр.

Нож з драўлянымі тронкамі

І вось, бутэлькі з віном і гарэлкай, якія я здолеў здабыць на вакзале ў краме, кудысьці зніклі.

Толькі ў самым кутку каморы сярод папярковых падраных абгортак знаходжу адну з вузлаватага белага шкла бутэльку і доўгі, з драўлянымі тронкамі, нож.

Мяне апаноўвае злосць і распач: «Ну, я ж яму пакажу! Ён і сюды дабраўся, стары мой п'яніца-бацька...» І па гарачых слядах я кідаюся яго шукаць.

Ён ляжыць у пакоі, на сваім ложку, на якім потым памрэ, і калі я замахваюся на яго нажом, заўважаю яго спакойны і ўсмешлівы позірк, у якім тлее нейкі інакшы, чым я разумею, сэнс.

Ён не баіцца нажа, яго нават, здаецца, цешыць, што я спрабую яму перашкодзіць памёрці сваёю смерцю і як бы бяру яе на сябе...

Я спахапляюся: божа, што я раблю, з кім змагаюся, каго караю?!. Мы апаілі жыццём віном і гарэлкай сваіх пачуццяў і самі сп'янелі, і, п'яныя, гаспадарым, адстойваем сваю праўду, выносім прысуды...

Я апускаю паволі руку, узнесеную над бацькам, і пакідаю бацьку ўсё, што маю з сабой: з драўлянымі чорнымі тронкамі нож і не ўзятую ім з вузлаватага белага шкла бутэльку, і пакідаю бацьку ягоную смерць.

Мітынг

Па снежнай грувасткай дарозе з маю свайго дачкою паволі іду ў мястэчка.

Калі падыходжу—бачу: тут адбываецца мітынг—ля самай дарогі, побач, на голым палетку, і чую ўзварушаную гаману.

На ім верхаводзіць ксёндз — колішні мой хаўруснік з часоў вальнадумнасці і маладосці з вострым і ясным абліччам ці ветаха, ці маладзіка.

І словы, што ён цяпер прамаўляе, вострыя, нібы лёзы: крэслыць яны на цэле прасторы зацятыя рэзкія рысы і падзяляюць усіх, хто іх слухае, напалам.

У цэнтры мястэчка, ля крамы, таксама сабраліся людзі. «Трэба яго павесіць! Ён — шкоднік», — гучаць адны галасы. Другія пярэчаць: «За што? Не ён вінаваты ва ўсім, што так сталася, а вунь тыя»,—і пальцы паказваюць угару.

Доўга стаім тут, але дарэмна: машыны з хлебам няма і няма. І толькі калі пачынае брацца на вечар і на ліловым небе ўзыходзіць зіхоткі месяц, разыходзімся па дамах.

З маю дачкою і парожняю кайстраю за плячыма падаюся той самай, занесенай снегам, дарогай назад.

Нікога ўжо не чуваць, не відаць, ужо скончыўся мітынг, але там, дзе ён быў, на сялянскім голым палетку, адтала зямля.

Старая хрысціянка

Яна выходзіць следам за мною з домы.

Зжоўк яе твар, валасы сцівелі, і ва ўсім свеце не засталася ніводнага чалавека, хто з ёю дзяліў бы яе дні і ночы, апроч нерухомага, мёртвага, распятага на крыжы Ісуса Хрыста.

Яна доўга дзівецца, дзе я падзеўся, і, бы разважае з сабою ўголас, разпораз нягучна кліча мяне, аднак я маў-

чу, я не хачу ёй трапляцца на вочы, і гаварыць з ёй аб мёртвых рэчах, і прымушаць сябе быць такім, як яна.

Я хаваюся ў жоўтым асеннім празрыстым кустоўні і з ім станаўлюся адзіным суцэльным эракам, адзінай суцэльнай душой.

Не ведаю, дзеля чаго, але яна мяне любіць, не ведаю, ад чаго, але яна стараецца выратаваць маю душу.

Пазіраючы па баках, праходзіць яна цяпер зусім побач са мною і—дзіўна—не распознае, што я тут.

Яна паволі вяртаецца ў дом, а я застаюся ў садзе, дзе кожнае дрэва, дзе кожны куст свеціцца, як на свяце, і бачаць, і разумеюць мяне да самых глыбокіх куткоў маёй чалавечай, не ўратаванай—як Бог на крыжы—душы.

Газеты

Учора была сустрэча з пісьменнікамі з Маравія—суседняй краіны, суседняй літаратуры...

Сёння—працяг сустрэчы, і сёння прыйшлі газеты, і ўсе, хто ўчора дзяліўся ўспамінамі, чытаў пераклады ці звязваў у вузлы красамоўства ніткі ўзаемасувязяў, вышукваюць у газетах, што пішацца ў іх пра іх.

Дзіўна: хіба не самі яны казалі ўчора гэтыя словы, хіба не іхнія твары адлюстраваліся на гэтых здымках, хіба не іхнія прозвішчы складаюцца з гэтых літар,— каб зараз вось гэтак заўзята, уважліва, з хваляваннем распознаваць у газетах адно і тое ж—саміх сябе?!

БІЛО гэта ажно ў дваццаць чацвёртым, на пачатку 25-га года. Каб успомніць, трэба лічыць нешта на пальцах, прыгадаваць падзеі, абліччы...

Я тады акурат пачынаў ляпіць партрэт Якуба Коласа. У ягонаў кватэры, за вокнамі якой шумелі хвой. Зрабілі мы з табурэтак нешта нахшталь станка, паднялі на яго гліну. І памагаў нам гэта рабіць вельмі акуратны ў руху, уважлівы ў позірку, ветлівы ў абыходжанні чалавек. У акуларах з жалезнымі дужкамі, у тых, што тады яшчэ называлі «разначыннымі», бо такія некалі насілі менавіта рэзна-

І распрацоўвалі сучасныя праблемы ў галіне развіцця культуры на новым этапе гістарычнага руху. Асабліва шырока тады распаўсюджвалася культура народнай мовы. Здавалася, зусім блізкай была запаветная марэ лепшых прадстаўнікоў нацыі, і неўзабаве ўвесь народ загаворыць і будзе ствараць свае духоўныя каштоўнасці на роднай, як падкрэслівалася, на матчынай мове.

І яшчэ ў Віцебску я займаў кніжку, якая памагала нам усім усвядоміць, адчуць, зразумець характэрна і багацце тае мовы, — «Практычная граматыка беларускай мовы». Назва падручніка. Але ж

ваў усё гэта. Чамусьці падумалася, што яны «музычныя» ў яго.

Мабыць, глядзеў на яго я з замілаваннем і павагай, а мо і ўлюбёна, бо аднойчы Канстанцін Міхайлавіч параіў мне зрабіць партрэт, як ён сказаў, «майго дзядзькі Язэпа». Так я даведаўся, што Колас і Лёсік не адно землякі родам са славутай Мікалаеўшчыны, а і родзічы. Дзядзька і пляменнік. І робяць у роднай літаратуры агульную справу.

Калі я на тым жа самым «станку» з табурэтак пачаў рыхтаваць керкас для новай фігуры, дзядзька Язэп памагаў мне нават забіваць цвікі, не ведаючы

так» — паняцце вельмі шырокае і змястоўнае, а «скульптар» — вельмі канкрэтнае, дакладна прафесійнае.

— Я пакуль што не маю падставы ўпэўнена казаць, што вы — мастак. Затое пэўны прафесійны вопыт маеце, працуеце ўпэўнена і дакладна. Дзядзька, быць спецыялістам у сваёй галіне вельмі ганарова! У мяне ёсць знаёмы кухар, які патрабуе, каб яго знаёмлілі з людзьмі, абавязкова з гонарам называючы: «Кухар Антук Крупскі!»

Я засмяяўся і прыгадаў, як мой бацька, вітаючыся з незнаёмым, ганарліва вымаўляў: «Балагол Азгур... Машканскі балагол...» Лёсіку чамусьці падабалася, што ў маёй радаслоўнай быў даволі фанабэрлівы фурман-балагол. На маё пытанне, а як ён сам разумее паняцце «мастак», і што трэба рабіць, каб мець права так называцца, Язэп Юр'евіч адказаў не адразу.

— Ведаеце што, адкажу вам цытатай з Тацыта... Але, Публія Карнэлія Тацыта, рымскага гісторыка. Ён лічыў, што летанісец абавязаны захоўваць памяць аб высакародных справах і ўчынках сучаснікаў, каб яны супрацьстаялі бессаромным і ганебным. А мастак жа таксама летанісец! І ягоная творчасць заклікана палыхаць ганьбай у вяках злыдняў, гіранаў, віжунюў, паклёпнікаў, здраднікаў. Славіць адных і ганьбіць другіх... Ці не ганаровы абавязак мастака! — усклікнуў ён. — Не адно толькі маляваць падобнае да жывых прататыпаў, а сваім адлюстраваннем выяўляць уласнае разуменне добра і зла, свету і змроку, ісціны і фальшы... Запомніце, скульптар, мастак не мае права ганьбіць ідэю або перакананне, нават калі яны памылковыя. Ён выносіць прысуд носьбіту ідэі або пераканання. У самай высокай ідэі бываюць прыхільнікі-героі і прыхільнікі-каты. Памыляцца ў сваіх перакананнях можа маральна бездакорны гуманіст, можа аслеплены фанатык...

Я аднаўляю словы Я. Лёсіка амаль праз семдзесят гадоў. Вядома, магу і памыляцца. Сэнс жа ягонькі, як я цяпер разумею, папярэджанніў быў менавіта такі. Мастак не адно толькі паўтарае ў мастацкіх формах тое, што бачыць і перажывае; ён яшчэ і выносіць прысуд носьбіту пэўных маральных якасцей.

Помню, як пад маімі пальцамі ўсё больш пэўна абазначаліся бугры і западзіны, выпукліны і ўгнутасці, з якіх паўставала аблічча Язэпа Юр'евіча. Мне пачынала здавацца, што я не памыляюся. У пакой зайшла прыгожая жанчына. Ладная. З адкрытым позіркам. У сукенцы таксама з беларускім арнамантам, але «ў кветках».

«Дазволіце?» — звярнулася да мяне. Дзядзька Лёсік прадставіў: «Пані Ванда... Мая жонка...» Яна пляснула ў далоні і паківала галавой. Я разгубіўся. Ці яна

ПРАЗ ПРЫЦЕМКІ ЧАСУ

Трохі пра Язэпа ЛЁСІКА ў маім уяўленні

чыны. Я чамусьці адразу прыгадаў партрэт Чарнышэўскага ў акуларах. Але ў гэтым чалавеку адчуваўся, так бы мовіць, музыцкі лад характару. Штосьці сялянскае было ў ягонай манеры паводзін і, адначасова, быў адбітак гарадскога інтэлігента.

— Вось вы вітаецеся, але яшчэ і не пазнаёмліліся, — прамовіў Канстанцін Міхайлавіч, узяў маю руку і працягнуў яе чалавеку ў акуларах, і той назаў сябе кароценькім словам: «Лёсік...»

Я ажно здрыгануўся: «Сам Лёсік!...» І адчуваю ягоную цёплую далано, якая моцна сціснула маю руку. Бачу прыхаваную ў куточках яго вачэй усмешку. Чую не вельмі гучны, але дзівосна выразны па вымаўленні слоў голас. У маёй галаве ўспыхвае ўспамін пра тое, як у Віцебску тхосьці з нашых настаўнікаў у мастацкім тэхнікуме аднойчы амаль урачыста прамовіў: «Лёсік — бацька нашай сучаснай граматыкі. Лёсік — рыцар беларускай мовы...»

Ведаеце, у маладыя гады я заўсёды трохі бянтэжыўся, калі перада мною з'яўляўся хто-небудзь з тых, аб кім раней чуў кніжныя вызначэнні: «пясняр», «заснавальнік», «стваральнік», «бацька», «рыцар» — і тычылася гэта дзелячу літаратуры, тэатра, выяўленчага мастацтва.

І такія вызначэнні тады былі зразумелымі. Быў час нацыянальнага Адраджэння беларусаў, беларускай самасвядомасці. І разгарнулі плённую работу лінгвісты, філолагі, гісторыкі, філосафы, мастацтвазнаўцы, каб увесці ў духоўны зварот і вывучаць раней забытыя або забароненыя імёны, творы, факты, звесткі.

на той час без такога падручніка мала хто мог сапраўды грамацтва выказацца або выкладаць на паперы свае думкі, каб слова і пачуццё, слова і роздум былі адэкватныя.

І вось каля майго «станка» не абы-які чалавек, а сам Лёсік. Аўтар «Практычнай граматыкі...» Я нават разгубіўся ад прыліву трапяткай пашаны да Язэпа Юр'евіча (так звярталіся да яго ўсе ў доме Коласа, акрамя Канстанціна Міхайлавіча, які называў яго дзядзькам Язэпам). На ім кашуля з беларускім арнамантам з сінніх ромбікаў і крыжыкаў. Збіраючыся на вуліцу, накрывае галаву фетравым капелюшом з банцікам. Не сказаць каб высокі, але і не нізкі. Ёсць нешта грунтоўнае ў ягонай постаці. Мабыць, і гэта надае адчувальна сялянскае адценне самай фігуры Язэпа Лёсіка.

Зрэдку ён заходзіў у пакой, дзе я працаваў. Моўчкі ўглядаўся ў абрысы незавершанага партрэта Якуба Коласа. Аднойчы заўважыў вельмі ціхім голасам: «І мне Колас уяўляецца сапраўдным Коласам тады, калі ён задуманым...», — нібы параіўшы мне, падказаўшы. Дазнаўшыся, што я з Сенненшчыны, з Масора, пытаўся часам, як у нас вымаўляюць тое або іншае слова, і як яно гучыць па-ўрэйскаму. Адного разу спытаў, як плятуць у нас лапці, бо ў іх, у Мікалаеўшчыне, плятуць іх не так, як дзе-небудзь у Тураве ці Рэчыцы. «А як?» — спытаў я. Ён растлумачыў мне, што ў сэрцавіне Беларусі — над Нёманам, паміж Слонімамі і Стоўбцамі, — звычайна плятуць лапці «кошыкам», а бліжэй да поўдня, уніз па Дняпры, пачынаюць рабіць «крыжамі». Мяне здзівілі выразныя пальцы дзядзькі Язэпа, якімі ён паказ-

яшчэ, што я папрашу яго пазіраваць мне. І з жартаўлівым бурчаннем гаварыў: «Так вы, дарагі мастак, навучыце мяне абслугоўваць скульптараў...» Пазней я заўважыў, што замест «дарагі мастак» Я. Лёсік звяртаецца да мяне зусім звычайна — «скульптар».

Пасля першага сеансу пазіравання Я. Лёсік, зняўшы акулары, працёр шкельцы і прамармытаў нешта нахшталь таго, што яму штосьці няёмка «пазіраваць». Быццам адчувае ён сябе не ў сваёй талерцы. Потым уздыхнуў і махнуў рукой: «Ай, рабіце, як вам падказвае ваша прафесія...»

Канстанцін Міхайлавіч пасмяяўся з гэтага «канпрызу» дзядзькі і сказаў мне, што калі б у Язэпа Юр'евіча была толькі адна заслуга... Ён жа наваў кампазітара-этнографа Якуба Прохарава на песню «Ой, рана на Івана», памагаў таму германізаваць народны ўзор і потым выводзіць прафесійна апрацаваную песню на музычную канцэртную эстраду. Калі б ён зрабіў толькі адно гэта, скульптар павінен рабіць ягоны партрэт! «А гэта ж толькі кропелька ў той безлічы спраў на карысць нашае культуры з таго мора спраў, якім мае права ганарыцца Лёсік, — падкрэсліў Якуб Колас. — Праўда, кропелька — залатая. Ды і мора Лёсікавых спраў — суцэльная каштоўнасць...»

— Слухаю вас, скульптар, і падпарадкоўваюся. Загадайце: як мне сесці і ў якой позе скамянецце? — сказаў Я. Лёсік мне на другім сеансе.

Я есмеліўся і спытаў яго, чаму ён пановаму звяртаецца да мяне. І пачуў у адказ прыблізна такое. Маўляў, «мас-

Пасажыры

У пасажыраў сумкі, валізкі, торбы. Калі пасажыры, спяшаючыся, бягуць да свайго вагона, сумкі, валізкі, торбы ўчаперваюцца ім у рукі і ўпарта іх цягнуць назад.

Калі пасажыры ўладкоўваюцца ў вагоне, сумкі, валізкі, торбы займаюць бесцырымонна іхнія месцы і, робячы іх сваімі вартунікамі, не адпускаюць іх ад сябе.

Пасажыры турбуюцца, пасажыры хваляюцца, пасажыры шчыруюць, пасажыры слугуюць, нібы яны—сумкі, валізкі, торбы, а сумкі, валізкі, торбы—праўдзівыя пасажыры.

На Нямецкай дарозе

Там, дзе адна дарога ўпадае ў другую, да мяне падбгае, аднекуль узяўшыся, нізкі, з кутасікамі ў вушах, настойлівы звер.

Ён ненавідзіць мяне і, здаецца, хоча напасці, і я, каб яго задобрыць, развязаю торбу з ядой і кідаю зверу, што маю з сабою,—кавалкі сала, мяса і каўбасы.

Звер глытае мае пачастункі, і калі яны канчаюцца неўзабаве, падступаецца да мяне бліжэй—нібыта я даставаў іх з самога сябе і сам я таксама—сала, мяса і каўбаса.

Злева, удалечыні, віднеецца белы гарод. У ім жывуць Немцы—іншыя людзі па мове і разуменні, як трэба жыць.

Ўхваляе тое, што ўбачыла, ці не пазнае зусім?
— Сапраўды, Язэп, гэта работа скульптара-мастака!..

З гэтага я зразумеў, што яны гаварылі пра мяне і, мабыць, неаднойчы абмяркоўвалі неадназначнасць гэтых паняццяў — «мастак» і «паэт», «мастак» і «скульптар», «мастак» і «жывапісец». Прайшло шмат гадоў, я на іх працягу выслухоўваў шмат кампліментарнаў, зведваў і хулу строгіх крытыкаў. Сярод дарагіх мне водгукў на маю работу мне вельмі дарагая ацэнка, выказаная Вандай Антонаўнай Лявіцкай, дачкой Ядвігіна Ш., жонкай Язэпа Лёсіка. Магчыма, наогул нам, мастакам, асабліва імпануе меркаванне аб нас сапраўды прыгожай жанчыны, гарманічнай асобы. Інакш наўрад ці я і дагэтуль чуў бы ў думках той мілагучнай і пераліўнай голас, якім была выказана тады думка пра блізкі да заканчэння партрэт Я. Лёсіка маёй работы.

Я аднойчы вярнуўся да тэмы «няслава» і «слава», якія залежаць і ад нас, мастакоў, ад мастацтва. Ці заўсёды прысуд сучаснікаў бывае справядлівы? Здарэецца, мы захапляемся і ўсхваляем куміра пад уплывам агульнага абагулення асобы, або па нейкіх карыслівых разліках, ці з боязі «адстаць ад часу».

— Здарэецца, — пацвердзіў Я. Лёсік. — Здарэецца, скульптар, і наадварот. Сабакі, якія сёння з выкрывальным брэхам нападаюць на нас, заўтра з глыбокай пашанай цалуюць нашы косці. Рознае бывае ў гэтым бурлівым і галаслівым жыцці...

Быў такі настрой у Я. Лёсіка, ці то было прароцтва, прадчуванне злага лёсу, сказаць цяпер я не магу. Тады толькі запамінуў тую прыказку пра псоў, што мяняюць брэх лаянкі на пацалункі, здраджаюць сваім кумірам або ўсхваляюць ідалаў, каб потым кацяцца над касцамі ахвяр. Ды і ў нашы часы тая выснова не так рэдка гучыць надта надзеёна. Прынамсі, мне яна прыгадваецца цяпер часта.

Зрабіўшы партрэт Язэпа Юр'евіча, я падараваў яго яму. Як мне казалі, ён захоўваўся ў Лёсікавым доме. Шкадуно, што не зрабіў тады дублю, каб захаваць для сябе ў майстэрні. Але ж і ў маёй майстэрні час па розных прычынах бізлітасна разбураў і знішчаў партрэты сучаснікаў як партрэты нібыта не вартых мастацтва «нацэмаў» або «каспапалітаў», «ворагаў народа» або «здраднікаў». Потым новы час аднаўляе ў правах былых «злачынцаў» і аддае ім належнае. Але ж аднавіць партрэт такім, якім ён быў створаны з жывой натуры, скульптар не мае магчымасці. Работа «паводле памяці» — не адно і тое ж, што лепка з натуры.

Але, каб трапіць туды, я мушу паразумецца са зверам, а ён усё болей раззрываецца і выклікае ўва мне ўсё большую боязь, усё большы страх.

З другога канца дарогі чуюцца раптам цвёрдыя нейчыя крокі, іх чуем і я, і звер.

Цяпер і відаць ужо: гэта—Немец, і я, не могучы адгадаць, хто ён мне, сябра ці вораг, нібы збавення, чакаю яго набліжэння, яго прыходу, а звер...

У нерашучасці ён заставяе спачатку на месцы, пасля паварочваецца і знікае ў глыбокіх, парослых кустамі, блізкіх равах.

Крыніца,

з якой піў святы

Ад царквы да царквы, ад леснічоўкі да леснічоўкі ідзем з Арабейкам Іванам, напытваючы сяжыну да той крыніцы, з якой піў святы.

Мы знемагліся, нас паліць смага, але мы адмаўляемся ад піцця, і людзі, багачы нашу адданасць святой ідэі, шчырае наша імкненне, нам кажуць, кудою іці.

Апоўдні гарачага дня мы приходзім да мэты. Крыніца ўвабрана ў зруб, і Іван Арабейка першы, схіляючыся над зрубам, зачэрпвае ў коняўку, што мы знайшлі тут, вады.

Гэта, аднак, не зусім і вада, а—жоўтачырвоная вадкасць, бы недзе глыбока, адкуль выцякае крыніца, ў падземных

А Язэп Лёсік быў гучна абгэўканы і абыгваны раз'юшанымі палітыкамі. Яму не даравалі рэдагаванне газет нацыянальнага і дэмакратычнага напрамку, удзелу ў аб'яшчэнні БНР у 1918 годзе, арганізацыі Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі. Ды і ягонны навуковыя працы ў галіне лінгвістыкі ганьбілі за праявы ў іх так званай нацдэмаўшчыны. Вядома, што чакала чалавек з такім спісам «адхіленняў» ад вернага шляху. І чалавек, якога царскія ўлады праследвалі за рэвалюцыйную дзейнасць на беларускай нацыянальнай ніве, трапляе ў кіпцюры якоўскіх катаў, зазнае ўсе пакуты, якія выпадаюць на долю абвешчаных палітычнымі ворагамі існуючага ладу.

Быў адзін дзень, калі я дагнаў Язэпа Юр'евіча недзе на беразе Свіслачы каля тагачаснага саду «Прафітэртн» (цяпер імя М. Горкага) па дарозе да Я. Коласа. З-пад капелюша на мяне зірнуў блакітна-шэры позірк. «Па вашых слядах крочу, — сказаў я, — не ведаючы з чаго пачаць размову. «Па пятах гналіся. Я адчуў. Наогул, мяне жыццё навучыла адчуваць таго, хто крочыць за мной па пятах», — сказаў ён.

Я ўжо ведаў тады, што Я. Лёсік меў за плячыма турму, ссылку, уцёкі. Вопыт змагары-падпольшчыка ладны! Ледзь не з 1905 года. І тады, ідучы ўздоўж мяляна-срабрыстай Свіслачы, я падумаў: вось крочым мы разам — я і рэвалюцыйнер, сапраўдны барацьбіт. А паглядаць хто збоку: так сабе, звычайныя вандруўнікі-гараджане. Адзін чарнявы, імпульсіўны; другі — пажаны, каржакаваты, самавіты, з выразна беларускім абліччам. Мне тады падумалася яшчэ, што веліч і звычайнасць у асобе пераплецены вельмі арганічна, але менавіта звычайнасць будзённага выгляду больш звяртае на сябе ўвагу. Як у Язэпа Юр'евіча.

Гэта павінен ведаць і помніць мастак-партрэтыст.

— Да некаторых таямніц выяўленчага мастацтва мяне далучаў мастак... нават вядомы мастак... Андрэй Рабушкін. Ведаеце такога? У рускім жыцці ён вядомы сваімі сакавітымі мазкамі і перламутравым блакітам у настройках гарадскіх пейзажаў. Давялося нам з ім... Адным словам, давялося! І паспрачацца, і ад сэрца пагаманіць... Мабыць, ад яго я і даведаўся ўпершыню пра глыбокую розніцу паміж «мастаком» і «спецыялістам», — гаварыў мне Язэп Юр'евіч, нібы тлумачыў далей сказанае ў доме Коласа ля станка з глінай.

Ён сам тады мне падаўся сапраўдным мастаком, які мае сваё ўласнае ўяўленне пра чалавек і пра свет. Мастак у высокім грамадскім сэнсе слова.

нетрах, точыцца бесперапынна нейкая бітва і спывае гэтакую крывёй.

Іван Арабейка п'е. І я п'ю, сціскаючы зубы, таксама.

Потым мы будзем хварэць, будзем пакутаваць, але будзем ведаць, што далучыліся да самай сутнасці свету і што пілі з крыніцы, з якой піў святы.

Маму Тхакур дас

Зазвінелі званочки, усплэснуліся кімвалы, узнесліся галасы. «Харэ Крышна, Харэ Крышна, Крышна-Крышна...» — таорыцца махамантра.

Маму Тхакур дас у аранжавым аблачэнні сядзіць, скрыжаваўшы ногі, і, пакуль раздаецца з тацы прасад, гаворыць: «Мінуліся тыя часы, калі нас можна было палічыць па пальцах, цяпер нас шмат...»

Прысутныя, што прыйшлі на гадзіну сустрэчы, слухаюць, згодна ківаюць галоўкамі і задаюць пытанні.

А я згадаю тыя часы, калі Маму Тхакур дас быў проста Міша, калі нікога не трэба было лічыць ні па пальцах, ні як інакш, калі кожны быў значны не тым, што знайшлося, а тым, што шукалася, што спасцігалася і што не мела наймення...

І мне шкада тых магчымасцяў і тых часоў.

І раптам...

Мне цяжка сёння гаварыць пра тое, ці верылі мы тады ва ўсе абвінавачванні, якія прад'яўляліся Я. Лёсіку. Ва ўсякім разе само гэтае штучнае словаўтварэнне «нацдэм» было зняважлівым і лаянкавым. Кляймо ганьбы! І з ім толькі і ўпаміналася само імя Язэпа Лёсіка на працягу паўстагоддзя.

А я ўспамінаў ветлівага чалавек у акуларах разначынца, які памагае мне забіваць цвікі ў каркас, па-добраму ўсміхаецца «скульптару» — сыну балагола з Машканой. Надзіва пранікнёным голасам кажа мне пра сабак, якія то брэшучь злосна на ахвяру, то цалуюць косці яе. Пытае, як у нас на Сенненшчыне вымаўляецца тое або іншае слова, бо мова нацыі спалучае лексічнае багацце з моўнай інтанацыйнай адметнасцю, маючы крыніцай народную гаворку, народнае маўленне.

Не буду паглыбляцца ў сферу мовазнаўства, бо не спецыяліст у ёй. У жыццёвых звадках і гістарычных згізгах мы часам апускаліся да адкрытага нігілізму ў адносінах да мовы, збяднялі яе пад уплывам розных цемрашалаў. Але ў працэсе сучаснага беларускага Адраджэння навука яшчэ вернецца да спадчыны Я. Лёсіка. Яна дарагая Беларусі па сваёй уласнай каштоўнасці. І яшчэ тым, што пакінуў нам яе энцыклапедычна адукаваны чалавек, які прывяціў сваё жыццё бескарыслівому служэнню народу.

«Бескарыслівы» — слова, якое ўжываецца часам і дзяжурна, як пахвальны эпітэт. У мяне, як у мастака (дазвольце сказаць так пра самога сябе на дзесятым дзесятку жыцця), з тых даўніх дзён сустрэч з Я. Лёсікам засталася ўстойлівае ўражанне менавіта бескарыслівай натуры, апантана заглыбленай у справу свайго жыцця, сваіх грамадзянскіх інтарэсаў.

Сёння нібы праз прыцемкі часу ўглядаюся я ў мінулае, каб убачыць аблічча гэтага адданага свайму прызначэнню чалавек. Збіраюся ляпіць партрэт Язэпа Лёсіка. Другі. Праз амаль семдзсят гадоў. Ці атрымаецца?

Калі ён пазіраваў мне, бывала, паглядаў на мяне з-пад акулараў, перапытаваў: «Вы так мяркуеце?» — і пачынаў або пацярджваць маю слухнасць, або спрачацца, абвяргаць мяне. А я слухаў яго і адчуваў, што далучаюся да светлага і справядлівага роздуму, да плыні каларытнай і маляўнічай мовы, на якой можна выказаць самую складаную філасофскую думку і спявадчыны настрой усцешанай дружалюбствам душы.

Зайр АЗГУР.

Паэзіі пакорлівы ўсе ўзросты

В. У. Івашына мы ведалі, як закарanelага, калі так можна сказаць, тэарэтыка літаратуры са сваім, выразна выяўленым падыходам да не з'яў. І раптам:

Гэта неба, гэта сонца,
Гэты светлы далагляд,
Гэты спеў жыцця бясконы,
Гэтых сосен стройны рад...

Хто ведаў, што ў ім, у душы, сядзіць Фет? Своеасабліва літаратурная сенсацыя, не менш. Што ж, у літаратуры так здараецца — гэта паэзія сцвярджае свае правы і законы, дзівіць нечаканасцю, свежым поглядам на стары наш свет, пераканальным доказам таго, што ён стары і адначасова заўсёды новы.

Часцей здараецца, што маладыя пачынаюць з паэзіі, а з цягам часу пераходзяць на прозу, публіцыстыку, становяцца крытыкамі-літаратурназнаўцамі. А вось, калі лася, адваротны выпадак. Абуджаецца, відаць, да жыцця цэлае пакаленне людзей, якія часам, можа, саромеліся (ці часу не ставала) паглядаць, палюбавацца на зорнае неба, або на якую-небудзь зямную сціпную кветку, лічачы гэта не вартым «сур'езнага» чалавек заняткам.

Такое трэба вітаць. І я зычу Васілю Уладзіміравічу добра пачуваць сябе на гэтай новай паэтычнай дарозе.
Уладзімір ГНІЛАМЕДУ.

Васіль ІВАШЫН

Адна думка ўсё мяне трывожыць.
Будзіць, не дае начаі спаць,
Мяне ў край мінулага заводзіць,
Будучае хоча адгадаць.
Што ж яе турбуе, непакоіць,
Што ёй, неспаконнай, так баліць,
І аб чым яна заўсёды моіць,
Без чаго яна не можа жыць?
Музіць, хоча зняць з жыцця ановы,
Музіць, хоча сілы ўсе прызваць,
Каб у час наш атамані, суровы
Красу зямлі маёй уратаваць.

У гэтым свеце далёкім і блізім
Адусюль галасы зноў чуваць:
«Веры страчаная абеліскі
На магілах былога стаіць».
І ці прыйдзе ім хто пакланіцца
І паплакаць, душой сплагадзіць?
Толькі вечнаму можна маліцца,
Толькі праўду з сабой трэба браць.
Але як у часовым і тленным
Зорне вечнасці тое пазнаць,
Вось загадка, якую нязменна
Я спрабую ў жыцці адгадаць.

Я ў думках да сябе сягаю,
Туды, ў глыбінні свайго «я»,
Дзе свайой праўдзе прысягае
Душа — пакутніца мал.
Яна ўбірае ўсе трывогі,
І боль, і гарнату жыцця,
І радасць з дальняе дарогі,
І усплеск гарачы пачуцця,
І смелай думкі парыванне,
Што прагне зорнай вышыні,
І голас вернасці прызвання,
І чалавечай дабрыні.
Яна, не ведаючы зморы,
Хацела б цэлы свет змясціць,
І ўсе ягонныя прасторы
Сваёй праўдай ахрысціць.

Мова родная...

О, мова родная, ты ўсё змагла...
Твая ў народзе — прыгожасць і сіла,
Спрадвек ты яго долю сцерагла,
Ягонны ўсе скарбы адрадыла.
А тваё слова з першым пачуццём,
Што матчынае сэрца ўзрадыла,
Любіць радзіму, даражыць жыццём
Мяне яшчэ ў маленстве навучыла.
І ад калыскі ты мяне вяла,
Дарогамі жыцця са мной хадзіла.
Ты вернай спадарожніцай была,
І радасць і журбу са мной дзяліла.
Ты мне дала ўсё тое, што магла,
Ты мудрасці крыніцы мне адкрыла.
Ты, мова, свет Купалы зберагла
І Коласаву праўду падарыла.

Будучыня

Цябе мы, будучыня, так чаналі,
Так прагнулі ўбачыцца з табой,
Цябе мы ў марах нашых гадавалі
Чараніўчай-незнаёмнай дарогай.
Для цябе мы вежы будавалі,
Вышынныя палацы, гарады,
Саміх сябе табе мы аддавалі,
Усё загал наш юны, малады.
Усё для цябе адной ахвяравалі,
Усё для цябе ашчадна бералі,
І жыцця свайго не шнадавалі,
Ішлі ў агонь, згаралі ў агні.
Цябе мы ў сэрцах нашых набліжалі,
Каб сустрэцца, падганялі час,
Усіх на ўсіх узроўнях абганялі,
А ты, ты аддалася ад нас.

УМЕЙЦЕ РАДАВАЦЦА ЧУЖОМУ ПОСПЕХУ!

Магчыма, на фоне вялікіх беларускіх фестываляў, конкурсаў, сталічных канцэртаў гэтая падзея магла падацца не такой значнай. Аднак эмацыянальны ток залы, кветкі, узбуджаныя і ўсмішлівыя твары слухачоў, хваляванне выканаўцаў,—усё гэта сведчыла: адбываецца значнае, неабходнае, важнае. Важнае па сіле радасці, якой нам сёння так бракуе. Гаворка пра канцэрт цяпер ужо саліста Пажскай нацыянальнай оперы Валянціна Пралата, які адбыўся ў камернай зале Маладзечана. Другое імя, што значылася ў афішы,—Тамара Бялькова, дырыжор і кіраўнік аркестра рускіх народных інструментаў навучэнцаў Маладзечанскага музычнага вучылішча.

Гэтая падзея аказалася цесна знітанай з усім нашым жыццём і сённяшнімі праблемамі, якія тычацца культуры і адукацыі, нацыянальнага адраджэння, адносін у грамадстве да таленавітых людзей, нарэшце з тым, наколькі нашы душы не страцілі здольнасць успрымаць прыгожае, добрае, вечнае... З Т. Бяльковай наша гутарка.

— Тамара Уладзіміраўна, вы падарылі нам цудоўны вечар. Паколькі поспех з Валянцінам Пралатам вы падзялілі пароўну і знаёмы з яго сям'ёй, хацелася б менавіта з вашай дапамогай прадставіць чытачам асобу гэтага адметнага чалавека. Яшчэ колькі дзён таму малады таленавіты выканаўца спяваў у оперным тэатры Екацярынабург, цяпер у нас, у Маладзечне, і вось яго сустракае Прага...

— Два гады назад я была ў Маскве на канцэрце занага аркестра рускіх народных інструментаў радыё і тэлебачання пад кіраўніцтвам Мікалая Някрасава. У суправаджэнні ар-

тыям у оперы. Як усё-такі ён знайшоў свой шлях?

— Цяжка сказаць... У жыцці ўсё іграе нейкую ролю. Навучальная ўстанова—гэта мадэль грамадства, у якім трэба навучыцца выжываць. А вось у сям'і, у яе клімаце, гадуецца талент. Бацька, па словах Валянціна, вельмі прыгожа спяваў, асабліва на святы... Сястра яго Глафіра скончыла Адэскую кансерваторыю і таксама пачынае кар'еру прафесійнай спявачкі. Пра маму яго, на жаль, я амаль нічога не ведаю. Прастата, шчы-

ўпершыню быў пастаўлены «Дон Жуан» вялікага Моцарта,—у Празе. Ну, а наконт стаўлення да спевакоў у нашым родным тэатры... Думаю, што яно не садзейнічае яго працітанню. Напэўна, можна не тлумачыць, чаму ўвесь свет, акрамя нас саміх, гатовы прыняць нашы таленты, нават калі яны яшчэ не дасягнулі вяршыняў майстэрства...

— Тамара Уладзіміраўна, я зноў згадваю канцэрт Валянціна Пралата ў нас. У перапоўненай зале ў той вечар былі пераважна калегі і студэнты вучылішча, хоць было шмат прыхільнікаў, не звязаных з музыкай прафесійна. Часта на канцэртах чуеш прафесійныя размовы пра ўзровень і тэхніку выканання. Тут жа слухачы атрымалі сапраўдную асалоду ад музыкі. Мне падалося, што ў час гэтага канцэрта ўзнікла адкрыццё звычайных чалавечых пацужаў, якія робяцца патаемствам: каханне, парыв радасці, смутак, нейкая інтымна-крокая таямніца, што не падлягае агалосцы, перададзеная музыкай. Адчувалася, што Пралат як выканаўца валодае дарам энергетычнага ўздзеяння на слухачоў, акрамя прыемнага тэмбра і ўжо нейкага майстэрства. У кароткай гутарцы ён заўважыў: «Калі я буду слабе «эканоміць» — слухач не адчуе музыку, пойдзе

ментамі. Асабліва «Фантазію» А. Масалова на тэму рускай народнай песні «Вячэрні зван». Не палічыце за нетактоўнае, калі ласка, мае пытанне: ваша дзейнасць выходзіць за межы Маладзечна?

— Я магу абараніць сябе, раскажаўшы эпізод, які дагэтуль захоўвае мая памяць... Гэта было ў 1986 годзе, калі наша вучылішча наведваў з канцэртам Мікалай Мікалаевіч Някрасаў. Чалавек, якога я глыбока паважаю. Кіраўнік аднаго з лепшых аркестраў рускіх народных інструментаў. Ён прысутнічаў на рэпетыцыі, пазнаёміўся з маёй работай. Я яму была ўдзячная не столькі за ўхвалу, колькі за падтрымку і адабрэне. Гэта так важна для кожнага, хто пачынае свой самастойны шлях... Ну, а калі вы мелі на ўвазе кар'еру выканаўцы за межамі Маладзечна... Я люблю сваю педагагічную працу, відавочна, у гэтым маё прызначэнне.

— Я, на жаль, ведаю, што ёсць сур'ёзная прычына для крыўдаў, звязаных са стаўленнем да вас у вучылішчы. Радасна, што вы знаходзіце сілы быць вышэй за гэтыя крыўды... Тамара Уладзіміраўна, а як вашы вучні—што можаце сказаць пра стасункі з імі?

— Нягледзячы на тое, што аркестр вучнёўскі, я арыентуюся на высокі прафесійны ўзровень. Кажу вучням: «Нікога не датычыць, з якога вы курса і колькі гадоў іграеце на сваім інструменце, трэба іграць добра». Хвалю вельмі рэдка. Гэта яны могуць пацвердзіць. Стараюся даць ім зразумець, што няма мяжы дасканаласці. Яны працуюць з задавальненнем. Лічу, што на іх узроўні таксама можна рабіць цуды. Калектыўнае музыцыраванне выпрацоўвае ў іх артыстызм. Пасля здавалася б удалага выступлення «робім работу над памылкамі». Нельга, каб кепскае выдавалася за добрае, сярэдні ўзровень — за вышэйшы. Яны гэта разумеюць і кажуць: «Галоўнае, каб спадабалася Бяльковай». У кожным жарце ёсць доля праўды. Калі гаварыць пра планы — хацелася б прадоўжыць пачатую садружнасць з В. Пралатам, але... не будзем загадваць.

— Тамара Уладзіміраўна, не закранаючы знамянітых праблем, якія ўздзейнічаюць на культуру: якія маральныя, псіхалагічныя моманты павінны змяніцца ў гэтай сферы, што магло б прывесці нас да сапраўднага духоўнага адраджэння нацыянальнай культуры?

— Мне запомніўся эпізод з нейкага артыкула пра выступленне артыста Р. Быкава ў інстытуце мастацтваў у Заходнім Берліне. Ён сказаў: «У свеце адбылася змова бяздарнасцей. Бяздарнасць перамагае». Праз некалькі імгненняў, за якія перакладчык пераклаў гэтыя словы, пачалася авацыя, зала ўстала. Быкаў зразумеў, што з'ява гэта не толькі нашай краіны, а ўсяго свету. Зайздрасць. Неўменне цаніць. Моцарт і Сальеры—вечная праблема. Бяздарнасць ніколі не зразумее, якое зло яна здзяйсняе і ў вялікім, і ў малым.

— А ці варта траціць сваю жыццёвую энергію, каб супрацьстаяць неразуменню, дурасці? Мо больш разумна — захаваць сілы для важнай справы, не заўважаючы зайздрасці, злосці, тупой упартасці альбо знаходзіць кампраміс?

— Калі б усё, што вы назвалі, проста існавала, але гэта «Яно» (як у Салтыкова-Шчадрына) не проста існуе, «Яно» актыўнае, шматтаблічнае, маскіруецца і спрабуе знішчыць нас. У такой сітуацыі кожны чалавек выбірае сваю жыццёвую пазіцыю, якая яму бліжэй: змірыцца ці процістаяць. Здаецца, А. Чэхавым было сказана: нельга давяраць кіраўніцтва грамадскімі справамі чалавеку, які не ўмее радавацца чужою поспеху.

Дырыжыруе Тамара БЯЛЬКОВА.

абываемым». Міжволі ўспомніў пры гэтым думку, якая ў апошні час паўтараецца ўсё часцей: мастацтва, паэзія, жывапіс, музыка—гэта сродак касмічнай і духоўнай інфармацыі, сродак перадачы эмацыянальнай энергіі. Але ў мяне ёсць пытанні да вас, так бы мовіць, асабістыя. Ваша імя неаднойчы з'яўлялася на старонках «ЛіМ». Сёлета вы паступілі ў аспірантуру Белдзяржкансерваторыі па спецыяльнасці «дырыжыраванне». Цікавае да вас і вашай выканальніцкай дзейнасці можна назваць пастаяннай, хоць вы працуеце з вучнёўскім аркестрам. Я чула, як саліст назваў вас вельмі тонкім аманпаніятарам, які рэагуе на ўсе нюансы ў ягоным спяванні. Сама я была сведкам, як п'есы, сыграныя аркестрам, публіка сустракала гарачымі апладыс-

...Пасля гутаркі падумалася вось пра што. Калі таленавітага чалавека адштурхоўваюць—моцнаму памагае выжыць дух супраціўлення, а слабы гіне. У змененых умовах жыцця, пры велізарных стратах у нашай «культурнай экалогіі» мы абавязаны ахоўваць усё, нават самыя кволыя парасткі. Мы нарэшце павінны навучыцца па-сапраўднаму разумець і бачыць свет, што акружае нас, а не толькі ўласнае «я». Яшчэ ў большай ступені гэта датычыць людзей незвычайных, якія ўзялі на сябе смеласць выходзіць і вучыць дзяцей, кіраваць аркестрам, тэатрам, філармоніяй, або нясуць адказнасць за лёс цэлага народа. Магчыма, тады праз шмат гадоў нашы мары пра адраджэнне зробяцца рэальнасцю.

Наталля КУЛІКОВА.

г. Маладзечна.

Ф ОТАПАДБОР К А, якую мы прапануем асабліва ўважліва разгледзець гісторыкам ды мажлівым відавочцам падзей 30—40-х гадоў,—унікальная. Трапіла яна ў «ЛіМ» дзякуючы нашым чытачам. Адзін з іх пасля нядаўняй публікацыі пра кс. А. Станкевіча папытаў у пісьме: «Чаму не друкуеце фота ксяндзаў? Другі задаў тое самае пытанне, але і падказаў чалавека, які мог бы дапамагчы рэдакцыі ў пошуку фатаграфіі.

Чалавек той аказаўся досыць вядомым: гэта малады кампазітар, энтузіяст музычнага адраджэння Беларусі Яўген Паплаўскі — зноў жа, наш чытач. Дзякуючы яму мы зрабілі краўнальнае падарожжа па старонках старога сямейнага альбома, у якім убачылі-такі аблічча кс. Станкевіча — на супольным здымку, зробленым у 30-я гады. Фатаграфаваліся пяцёра: кіраўнікі Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі («Хадэсіі») ды уніяцкі святар з Украіны. Якім жа шляхам гэты фатадакумент трапіў да Я. Паплаўскага?

Прыгледзьцеся: амаль на кожным фота ў сённяшняй падборцы — яркі твар маладога чарнявага ксяндза Станіслава Глякоўскага. Гэта родны брат Яўгенавай бабулі, Браніслава. Па зразумелых прычынах сямейны альбом доўгія гады быў як бы на «нелегальным становішчы». Пасталеўшы, Я. Паплаўскі пачаў сур'ёзна цікавіцца лёсам свайго стрыечнага дзёда, высвятляць імёны незнаёмых людзей на шматлікіх фота, удакладняць даты, ака-

Кс. ГЛЯКОЎСКІ (злева), НАЙДЗЮК (стаіць) ды МАШАРА.

З мастаком П. СЕРГІЕВІЧАМ.

У цэнтры М. ЗАБЯДА-СУМЦІКІ, справа С. ГЛЯКОЎСКІ.

кестра гучалі італьянскія песні. Спяваў Гегам Грыгаран... Натхнёны майстрамі, мы самі сталі леем і ўдасканальваемся, і я ўжо выбірала ў думках саліста для нас. Прапанавала Валянціну. Ён адгукнуўся з радасцю... з Чэлябінска. У яго было напружанае жыццё, але ён адчуваў сябе вельмі абавязаным роднаму Маладзечанскаму вучылішчу. Праграму з італьянскіх і рускіх песень рэцэпіравалі мы два гады. «Завочна». У гэты перыяд яго запрасілі ў Свярдлоўск. Потым Валянцін падпісаў кантракт на 4 гады з Пажскай оперным тэатрам. Праездом, каб пабачыцца з бацькамі, ён апынуўся ў Маладзечне, зусім на кароткі час. З адной рэпетыцыяй мы рашыліся на публічнае выступленне. Нас проста ўгаварылі. Усім хацелася пачуць колішняга выпускніка вучылішча.

— Напярэдадні канцэрта педагогі ўспаміналі сціплага юнака, худзенькага, у акуларах, у якога са здароўем не ўсё было добра. Пабачыўшы яго цяпер, не будзеш сумнявацца, што знешнасць спявака адпавядае ўсім лірычным тэнарным пар-

Мартыралог
Беларусі:
імяны і факты

КСЕНДЗ ГЛЯКОЎСКІ

лічнасці здымкаў. Але, на жаль, сплыло шмат часу, парушыліся людскія сувязі, адышлі ў нябыт многія сведкі, а тых, каго пашчасціла знайсці, жыццё навучыла адмоўчавасці.

Што ведае Я. Паплаўскі пра свайго стрыечнага дзеда? Нарэдзіўся ў 1896 г. у Поразава, што на Гродзеншчыне. Скончыў Віленскую духоўную семінарыю. У перавыдадзенай сёлета кнізе А. Станкевіча «Родная мова ў святых» чытаем:

«У Беласточчыне каля Нарвы ракі, недалёка ад станцыі Страблі, залажылі (1928 г.) новую парафію — Трычоўку. Першым пробашчам быў назначаны кс. др. Станіслаў Глякоўскі. Быў ён дагэтуль вікарыем у Ваўкавыску, дзе ажываўся духам з народам сваім і ўносіў у гуччы вясковыя сведасці беларускую. З Ваўкавыска ксяндза Глякоўскага назначылі ў Трычоўку. Дзякуючы блізкаму суседству з Беластокам, навізаў кс. Глякоўскі раз за раз жа лучнасць з пабратамцам сваім кс. др. Я. Рэшэцем, прэфектам вучыцельскай семінарыі, каторы ад тэй пары акэзваўся даволі частым госцем у Трычоўцы. Новы пробашч у адносінах да сваіх людзей стаў адразу на правільным грунце, адзываючыся да іх у роднай беларускай мове. Ня трэба было доўга ламацца, бо на шчырасць свайго пробашча народ так жа шчыра адкрыў і душу сваю. Скорэ ўся парафія загаварыла з пробашчам па-беларуску. Здаровы, гаспадарскі розум асіліў усе перашкоды, асабліва дурны, фальшывы стыд. Пачалі адкрыта гаварыць па-беларуску, чытаць кніжкі, выпісваць газеты, паяць народныя песні...»

Парафіяне трычоўскія, бачычы, што пробашч іх мовай беларускай не ганьбуе і што яны свабодна могуць да яго адзывацца ў сваёй мове, казаў бы нарадзіліся на новы свет. «Ах, як добра, — казалі, — ня трэба

ламаць языка, як думаеш, так і гаворыш!» Але прыйсці мусіла пара загаварыць ... так жа і ў касцёле... Што датыча конкордату, кс. Глякоўскі, рэч зразумелая, ня ў чым яго не нарушыў. Узамен польскай мовы ён нічога ня ўводзіў, беларуская мова была толькі дапаўненнем у набажэнстве...

Ксэндз Глякоўскі, будучы сам з Поразава, ня ўспеў адразу запанаца як належа з тамтэйшаю трычоўскай гаворкай беларускай мовы і дзеля гэтага ўва ўсіх прамовах, выступленнях вырочыўся кс. Рэшэцем, сваім госцем, каторы будучы з Беласточчыны, добра знаў усе адценні трычоўскай беларушчыны і мог умела і ўдала прагаварыць да мас народных...

Увосень 1929 г. кс. Глякоўскі быў прызначаны ў Вільню на прэфекта. Там пасябраваў з мастаком Пётрам Сергіевічам. Цікава, што Я. Паплаўскі, ужо студэнтам з'ездзіўшы пагасцяваць да сваіх бацькоў у Поразава, знайшоў на гарышчы бабулінай хаты дзве цудам ацалелыя унікальныя карціны з подпісамі мастакоў: невядомае палатно Я. Драздовіча з выяваю Хрыста і партрэт кс. Глякоўскага работы П. Сергіевіча. (Карціны перадаў у Дзяржаўны музей). Письменнік У. Ягоўдзік па просьбе Я. Паплаўскага тады ж звярнуўся да Зоські Верас з пытаннем пра лёс ксяндза. Вось што адказала яна ў паштоўцы:

«Пытаецца пра кс. Глякоўскага? Я яго добра ведала і сяння стаіць яго постаць перад вачамі. Гэта добры шчыры быў беларус. Сярдэчна клапаціўся аб беларускіх дзетках. Калі я ўжо не змагла далей выдаваць «Заранку» — не хапіла сілы на барацьбу з безграшоўлем, а падтрымкі ніадкуль не

прадбачылася, — ён прапанаваў за яго ўласныя сродкі выдаваць хоць што маленькае сьціплае для беларускіх дзетак, і прасіў яму памагчы. Так пачалі выходзіць «Пралескі» — у 1932-м годзе. Я іх рэдагавала нядоўга — усяго 7 нумароў зрабіла, бо тады ўжо інтэнсіўна працавала Т-ва «Пчала», пачала выходзіць «Беларуская Борца», і я не мела часу. Кс. Глякоўскі знайшоў сабе новую рэдактарку, але «Пралескі» ўжо доўга не ўтрымаліся...»

Сябраваў кс. Глякоўскі і з Максімам Танкам, нягледзячы на зусім супрацьлеглыя ідэйныя перакананні. Разам з Машарам, хрысціянскім паэтам, ды Найдзюком рэдагаваў часопіс «Беларуская думка». Складаў вершы, займаўся перакладамі (ведаў 17 моў), стажыраваўся пры Папе Рымскім, напісаў не адну доктарскую дысертацыю...

Ад пляменніка Глякоўскага, Міхала Гаеўскага — Кабыляка (на той час маладзенькага арганіста), які цяпер жыве ў Беластоку, Я. Паплаўскі даведаўся, што ў гады Айчыннай вайны С. Глякоўскі, як і ксяндзы Гадлеўскі ды Малец, служыў у мінскім Чырвоным касцёле. Пасля няўдалага замаху на Кубэ акупацыйныя ўлады запатрабавалі ад святароў нейкай публічнай акцыі, нахштат прысягі на вернасць Германіі, але тыя адмовіліся. Пагражала расправа. Ксяндзам прапанавалі таёмна пакінуць горад і пайсці да партызанаў. Глякоўскі нібыта моваў: «Хай ужо будзе, як Бог дасце». Яго разам з Гадлеўскім забралі ў гестапа, толькі й паспеў, што перадаць трыменніку-арганісту ключы «ад бюрка», дзе былі ўсе паперы — доктарскія дысертацыі, і вершы, і фатаграфіі, і кнігі... Архіў кс. Глякоўскага быў перапраўлены ў Вільню (магчыма, як мяркуе гісторык А. Сідарэвіч, да таго ж А. Станкевіча). Немцы кагосьці з арыштваных ксяндзоў нібыта расстралялі, кагосьці скінулі з цягніка...

Больш дакладных звестак пра лёс С. Глякоўскага няма. Можна, што ў пэўнае высветліцца з кнігі пра кс. Глякоўскага, якая рыхтуецца да выдання ў Ватыкане.

Разам з Я. Паплаўскім мы звяртаемся да ўсіх, хто можа памагчы дапоўніць згадкі пра Станіслава Глякоўскага, безумоўна яркую постаць у беларускай культуры, хто мае дакументы пра тыя драматычныя і супярэчлівыя часы нашай гісторыі, хто можа ўдакладніць інфармацыю пра людзей, адлюстраваных на здымках, якія мы выбралі для сённяшняй публікацыі.

С. БЕРАСЦЕНЬ.
Публікацыя здымкаў
Я. ПАПЛАЎСКАГА.

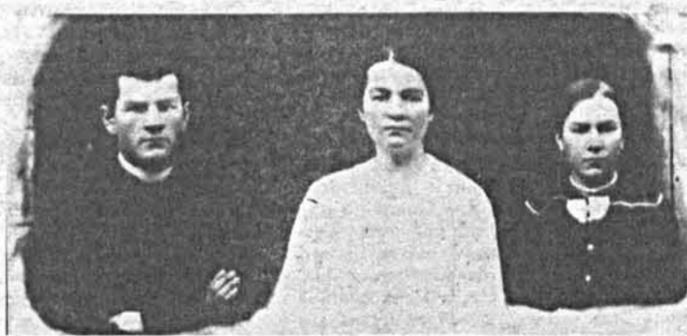
Невядомае фота спевака М. ЗАБЭЙДЫ-СУМІЦКАГА.

Кіраўнікі ВХД («Хадасі») — беларускія ксяндзы ТАТАРЫНОВІЧ (стаіць, злева), ГЛЯКОЎСКІ (стаіць, справа), СТАНКЕВІЧ (сядзіць, крайні злева), ГАДЛЕЎСКІ (сядзіць, справа) ды ўніяцкі святар з Украіны.

У плябані пасля канцэрта хору Шырмы (Вільня). Другі рад, злева направа: дзеяч ТВШ А. ТРЭЙКА; выкладчык Віленскай духоўнай семінарыі сенатар В. ВАГДАНОВІЧ; кампазітар К. ГАЛКОЎСКІ; М. ЗАБЭЙДА-СУМІЦКІ, Р. ШЫРМА. А. ЛУЦКЕВІЧ. Трэці рад: другі злева М. ТАНК, другі справа С. ГЛЯКОЎСКІ.

20-я гады, Поразава: С. ГЛЯКОЎСКІ і сёстры Магдалонай (у цэнтры) ды Браніславай.

Скаўцкі лагер. Прэфект Віленскай гімназіі кс. ГЛЯКОЎСКІ (у цэнтры крайні справа) з выкладчыкамі сярод беларускіх дзяцей.

30-я гады. Беларуская пілігрымка да Кальварыі. У апошнім радзе ксяндзы ГЛЯКОЎСКІ, ГАДЛЕЎСКІ і інш.

«НАРОД ПАЧЫНАЕЦА З КАРАНЁЎ. АД ІХ ЯМУ НАКАНАВАНА ЎЗЫХОДЗІЦЬ НА НЕБА»

(Пачатак на стар. 5).

У куміраў еўрапейскай філасофіі нашага стагоддзя — схільнага да скаластыкі і празмерна «балбатлівага» Хайдэгера, «гуманістычнага» Ясперса, «атзістычных» Сарта і Камю яшчэ ёсць рысы гэтага рыцарскага характару. Але з іх жа пачынаецца тое «вечна-бабье» (тэрмін Бярдзьева) — ужо не ў душы, а ў сучаснай філасофіі. Вытокі яе — у моцным уплыве іудаіскай, будыскай і наогул «усходняй» ідэалогіі на амерыканскую і еўрапейскую культуру і масавую псіхалогію...

Пытанне пра «дыялектыку нацыянальнага і агульначалавечага» застаецца актуальным, хоць і не новым. Хто хацеў бы пачуць грунтоўны адказ на яго, таму параіў бы ўсё ж прачытаць «Праблему нацыянальнасці: Усход і Заход» таго ж Бярдзьева. Пісаліся гэтыя нарысы ў 1915—1918 гг., калі парусніце гэтай дыялектыкі дэманстравалася шыткамі і гарматамі. Але можна таксама звярнуцца да больш «прывычнага» Леніна... Гэты «правадыр сусветнага пралетарыяту» быў не толькі палітыкам. Як філосаф, ён казаў, аднак жа і пра тое, што няма ўсечалавечта без народаў і нацый, як няма «безнацыянальнай» культуры. Але філосаф шукае праўду толькі да той пары, пакуль ён знаходзіцца ў апэрацыі да ўладарных структур. Як толькі з галавою акупаецца ў грэшную «матэрыю» палітыкі і ўлады, то падпарадкоўвае свае ісціны тактычным меркаванням. Напрыклад, прапануе чарговую утопію пра безнацыянальнае «пралетарскі інтэрнацыяналізм» і «зліццё» ўсіх моў зямлі. Пайшоўшы па хваробе на пенсію і засеўшы ў Горках, Ленін аказаўся ў апэрацыі да сваіх дзяржаўна-партыйных спадкаемцаў Сталіна, Троцкага і «цвёрдакаменных» большавікоў, якіх, паводле яго ж слоў, варта крыху паскрэбці, каб выявіць іхняе вялікадзяржаўнае нутро. Вось тады Ленін загаварыў пра неабходнасць такой роўнасці ў СССР, якая б «кампенсавала» былую няроўнасць «нацыяналаў». Але, скажыце, хто і калі з «пасіянарных» палітыкаў прыслухоўваўся да парад старых і нядужых людзей?

Філасофія, дарэчы, як і літаратура, мастацтва, хутчэй ставіць пытанні і вучыць «думанню», чым дае адказы. Канчатковыя адказы дае гістарычны вопыт. Будзем жа «дапытвацца» гісторыю. А за намі і перад намі — стагоддзі. Як кажуць: *Historia est magistra vitae* — «гісторыя настаўніца жыцця». А вучыць нас гісторыя, напрыклад, што Шэкспір пісаў свае «агульначалавечыя» драмы зусім не для ўсечалавечта, нават не для Еўропы, а ўсяго толькі для свайго лонданскага тэатра «Глобус». І па-ангельску, а не на міфічнай «усечалавечай» мове. Таксама — усе іншыя пісьменнікі, мастакі, музыканты. Эсхіл пісаў свае трагедыі нават не для Грэцыі, а для Афін, не спадзяваючы, відаць, што «варвары» праз тысячы гадоў назавуць яго «агульначалавечым» пісьменнікам. «Ці можа быць што добрае з Назарэта?» — іранічна пыталіся даўняе пра галілейскае мастацка старажытнае іудэі. Гэтую прымаўку паўтарылі, калі з Назарэта прыйшоў Ісус Хрыстос. Ён звяртаўся да народа па-арамейску, на малавадомай мове ў сусветнай Рымскай імперыі, дзе латынь і старагрэчаская мова даўно набылі статус дзяржаўных, літаратурных і навуковых моў. Але, як прарочыў Ісайя: «Галілея паганская, народ, які сядзеў у цемры ўгледзеў святло вялікае». І яно свеціць усёму свету ўжо каля дзвюх тысяч гадоў.

...Нацыянальнае каштоўнасці «трансфармуецца ў агульначалавечыя» тады, калі іх стваральнік — народ сцвярджае сябе ў якасці гістарычнай нацыі. Кожны народ выяўляе нейкую адну грань быцця і культуры, а сусветная «экзістэнцыя» і яе духоўная «эсэнцыя» — культура ёсць сімфонія самабытных нацыянальных галасоў. Прачытайце, калі ласка, у Бібліі сімвалічнае прароцтва пра «вавілонскае стоўпатарэнне» (Быццё, 11: 1—9) — і даведаецеся, што шматмоўе (і, адпаведна, падзел чалавечта на самабытныя нацыянальныя індывідуальнасці) ёсць «боскае пакаранне» гардыні людзей, але для іх жа добра, для духоўнага росту, каб яны «як іскры, паднімаюцца ў вышыню» (Іоў, 5: 7). Не праз «гліну» цагельную (сімвал матэрыяль-

насці, цялеснасці), а духоўным узыходжаннем. Легенда пра вавілонскае стоўпатарэнне — сімвалічная парадыгма ўсіх вядомых вялікіх імперый. Усе яны «злівалі» мовы ў адну псеўдагаворку, будавалі сваю «вежу вавілонскую», усе высока ўздымаліся, але нізка і з шумам вялікім падалі. Засталася, здаецца, апошняя спроба пабудавача «агульначалавечую вежу» — цяпер ужо далёка за акіянам...

Тут спынімся, каб сумысла не напручыць часам нядобрае, і вернемся да нашага адраджэнскага руху. Яўрэйская нацыя адраджалася праз 300 гадоў пасля «вавілонскага палону» і амаль праз 2000 гадоў пасля «рассянення», нават пасля таго, як у яе забралі «зямлю абяцаную». А ў нас, дзякуй богу, засталася дараваная ім зямля. Толькі мову нашу і культуру хацелі забраць, каб мы памерлі духоўна. І зямлю спяганілі. Але мова наша і культура сведчаць пра нас ЖЫВЫХ. Калі ёсць заўважка, то будзе і хлеб. І што могуць гэтыя нашыя аперэтычныя апаненты, гэтыя «квікушы» з іх «местачковасцю і правінцыялізмам»? Сапраўды, яны не больш, чым кусты засохлыя, што пад ветрам ломяцца. Як сказаў адзін правідзец: цяжка ім супраць ражна!

Ю. З. Вы адным з першых у нашай (беларускай) філасофіі і літаратуры-даследчай думцы пачалі даследваць адраджэнне як сацыякультурны з'явы. Скажыце, вы па-ранейшаму трымаецеся «этапнай» канцэпцыі Адраджэння? Унікаючы сумненні наіонт храналагічнага падыходу да Адраджэння, бо ўсе-такі нацыянальны Космас непарушны ў часе (час-пары, не такі выразны ў прасторы) і надта карціць заместыфіцыраваць яго, наўмысна паніжаючы нейкія пытанні без адказу, напрыклад — хто быў нашым гістарычным ворагам і нішчыў беларушчыну? І да т. п. Першасным у нацыянальнай экзістэнцыі ўяўляецца яго, народа, унутраная сіла дзеля самаразвіцця (назваем яе «рэччу ў сабе», і хай яна пакуль што застаецца загадкай, разгадку якой многія інтуітыўна трапілі адчуваючы, толькі не могуць выказаць словамі...).

Дык вось: ці не слухна змяніць акцент у Адраджэнні з ВЯРТАННЯ — «страчанага раю» беларушчыны, — да СТВАРЭННЯ (мовы, дзяржаўнасці, нацыі)?

У. К. Мая канцэпцыя крыху інакшая: яна не «этапная» (што характэрна хутчэй для «эвалюцыяністаў», да якіх сябе не залічваю), а хутчэй, «цыклічная». Кожны чарговы «цыкл культуры» валодае пэўнымі якаснымі характарыстыкамі, кожны «завершаны ўнутры сябе», але адначасова «адкрыты» для новага руху ў часе і прасторы. Наогул жа планую «тыпалагічны» метада даследавання культуры і «нацыянальнага Космаса», непарушна ў часе і прасторы. Тады яго гістарычная дынаміка раскрыецца не ў форме лінейна-храналагічнай схемы, а спецыфічна для кожнага тыпу культуры (фальклору і міфалогіі, мастацкай культуры, эканомікі, філасофіі і навукі і г. д.).

Кожная тэорыя і «напісаная гісторыя» (а таксама літаратурны тэкст, паводле феноменалагічнага метаду Ф. Гусерля і Р. Інгардэна) ёсць новавая ця мастацкая «схема», за якой трэба навучыцца бачыць жывую, рэальную плынь быцця і культуры. Для мяне «этапы Адраджэння» — толькі выніковыя з нашай рэальнай гісторыі, два паняцці Адраджэння: адно — як унікальная культурна-гістарычная эпоха, пераходная ад Сярэднявечча да Новага часу; другое — як заканамернасць гістарычнага развіцця культуры, іх носьбітаў — народаў, найбольш тых, якія на цэлыя стагоддзі былі «адсутныя» з гістарычнай авансэны.

Вы раіце «пакінуць нейкія пытанні без адказу», у тым ліку такое: хто быў нашым ворагам і нішчыў беларушчыну? Адзін з «малых» старазаветных прарокаў даўно сказаў: «Ворагі чалавеку — хатнія яго» (Міхей, 7:6). Гэты адказ паўтарыў сваім вучням хрысціянскі Перша-настаўнік (Мацвей, 10:36). Пакінем гэтую прытчу без каментарыяў — для асабістага роздуму нашаму ўважліваму чытачу... «Першаснае ў нацыянальнай экзістэнцыі», як вы кажаце, — гэта не толькі «рэч у сабе», але і яе выяўленне — мова, літаратура, культура, фальклор як «рэчы для нас».

Дарэчы, сёння, калі ўсё раўняецца на «доларавы вымярэнне», калі ўсё павысіла кошт у дзесяткі і сотні разоў, — толькі царкоўныя свечкі і беларускія

кніжкі не трапілі ва ўсёпаглынальнае поле інфляцыі, кошт іх нязменны, як быццам выпадае з агульнай бясцэпай кан'юнктуры. Гэта велікі сімвалічна і пакідае надзею на лепшае.

...Нашыя «ворагі дамашнія» нападаюць не на загадкавае этнічнае ядро, не на «экзістэнцыю» (яны не супраць таго, каб яна яшчэ некалькі стагоддзяў заставалася «рэччу ў сабе»), а на яе «духоўную эсэнцыю», на рэальнае выяўленне феномену. Калі яны нас атакуюць, то з нашага боку было б не па-рыцарску ўхіляцца ад выкліку. Калі ж яны зоймуцца сваімі ўласнымі «рэчамі ў сабе», пакінуўшы нас у спакой, то мы, як вы кажаце, следам за Ігнатам Канчэўскім перанясём акцент з вяртання «страчанага раю» беларушчыны на тварэнне «сваіх, беларускіх формаў жыцця». А працы тут — непачаты край! Давайце спытаем у сябе: ці ёсць у нас свой Нацыянальны Беларускі Універсітэт? Беларуская Акадэмія? Беларускі політэхнічны інстытут? Ці ёсць у нас педагагічны інстытуты, якія б рыхтавалі беларускіх выхавальнікаў і настаўнікаў для беларускіх дзіцячых ясляў, садочкаў, школ? Не, няма. Бо ўсе яны, чаперашнія, — магутныя малохі і рэактары дэнацыяналізацыі, у якіх згараюць рэшткі нашае «нацыянальнае экзістэнцыі». Нашая АН БССР з 30-х гадоў — гэта «ідэалагічнае сіта», якое старанна адсейвала і выштурхоўвала ад сябе якую-кольвек беларускую «субстанцыю». Нашыя даследчыя цэнтры на 60—70 працэнтаў працуюць для ваенна-прамысловага і ядзерна-стратэгічнага патэнцыялу. А нашоства, дазвольце спытацца, усё гэта для нашай бяз'ядзернай і нейтральнай дзяржавы?

Шкада разбураць тое, што ёсць. Але ў такім выпадку няхай плаціць той (па «еўрапейскіх нормах»), хто заказвае «ваенную музыку» — у той час, калі зямля наша забруджана, лясы знішчаны, нацыянальная культура разбурана. Давайце ствараць свае беларускія ўніверсітэты, акадэміі, інстытуты. Так, як тое робіцца, напрыклад, у Нямеччыне ці Францыі. А на базе існуючых універсітэтаў створым асяродкі культурнага супрацоўніцтва з кафедрамі расійскай, польскай, літоўскай, яўрэйскай, уршцэ, ангельскай, нямецкай, французскай, іспанскай моў і культуры.

Як заклікаў аўтар прароцтва «Гэткім пераможаш!» Суліма: «Трымайся за свае родныя карані, беларускі народзе!»

Ю. З. Перш чым ствараць нацыянальную культуру і літаратуру, неабходна, каб перш была і захавалася ў умовах рынку сама нацыя. Надзвычайна пазнавае, што насасоўванне рынку няўхільнае, але ці не растворуцца ў гэтай чарговай «накінутай» форме грамадскага жыцця сама нацыя: правільны гульты вымагаюць жа ахвяры «самой сабою» — той памянутае «рэччу ў сабе»?

Сітуацыя сацыяльнага выхавання, падаецца, паступова зводзіць Адраджэнне на другі план, робіць гэтую палітыку неактуальнай, а дамінантай грамадскага жыцця становіцца спажывецкая ўладкаванасць. Жыццё яшчэ мацней «матэрыялізуецца», губляючы духоўны пачатак. У многім драматызуе сітуацыю тое, як фармуецца сярэдня клас: паколькі беларушчына не можа служыць «залатым цэлясам» бізнесу, дык у такім выпадку клас прадпрыемальнікаў складуць і ўжо складаюць гадаванцы квазінацыянальнага асяроддзя, ідэйны лозунг якіх — тыя ж самыя эфемерныя «агульначалавечыя каштоўнасці».

Што гэта — чарговы заход сонца адраджэнскага Ізноў у музейны спытанне?

У. К. Вашае, Юрась Іванавіч, пытанне — занадта складанае, каб на яго адказаць імпрывізацыяй. Тут патрэбныя глабальныя даследаванні. Але сёння сур'ёзная навука не ў пашане. Ідуць у публіцыстыку, рыторыку, палітыку. Ідуць туды ўсе: функцыянеры, дзеячы, прэзідэнты, рэзідэнты. Усе выказваюць «думкі» (свае «мненія»), ніхто не шукае праўды. Усе — сакочуць і кудохчуць, ніхто не хоча сядзець на «якіх фактах» і выседжаць «курают ісціны».

Рынак, як і ўсё на свеце, мае свае якасныя характарыстыкі. У нас (найперш у Расіі) гэта — простая легітымная былога «цэнявога» рынку. «Слаўная жнівеньская рэвалюцыя» ў Расіі была стымлявана сутыкненнем двух полюсаў: «варжоў» (ГКЧП) і люмпенізаваных «нізоў», да якіх я далучаю таксама падпольных «цэневікоў». Усякая рэвалюцыя мае сваё «ключавое слова» і свой механізм пераліву капіталу. Такі ме-

ханізм пазначаны нязграбным словам «экспрапрыяцыя». Кастрычніцкая рэвалюцыя «экспрапрыравала» памешчыкаў, капіталістаў, уршцэ, сялян, перадаўшы іх капіталы ў рукі бюракратычна-партыйнай і рэпрэсіўнай машыны. А цяпер «жнівеньская рэвалюцыя» праз механізм гіперінфляцыі «экспрапрыравала» працаваную ўласнасць народа — «рухомы капітал» каля сотні мільёнаў укладчыкаў. У выніку гэтай хітрай акцыі народны капітал «перацёк» у кладоўкі і валютныя запаснікі цэневікоў (крымінальнай буржуазіі, якая выйшла з падполля) і той жа гандлёва-размеркавальнай бюракратыі. А на чале ўрадаў сталі інтэлігенты і тыя ж камуністы, якія перафарбаваліся ў антыкамуністаў. Яны думаюць ладыць гаспадарку, не бачачы, што гаспадары знікаюць, як клас, а на паверхню выйшлі бясякі ды цэневікі.

Тут сапраўды ёсць пастка для Беларусі і беларускага нацыянальнага Адраджэння, бо яно немагчымае без гаспадароў. Дарэчы, Беларусь застаецца адносна стабільнай выспай у моры хаосу і анархіі на тэрыторыі былой імперыі. Так сталася таму, што Беларусь здолела крыху стрымаць татальную бясцэпую «рэвалюцыю», захаваць нейкія элементы эвалюцыйнага пераходу да рынку. Ці не таму замежныя прапагандысты рынку, лібералізацыі цэн і амерыканскай дэмакратыі замоўчваюць нашу Беларусь? Дарэчы, дзякую ім за шчырасць. Яны адкрыта заявілі, што ЗША і іх саюзнікі будуць памагаць СНД, але «в асноўным і в першую очередь России». Яні грунтоўна вывучаў гісторыю дыпламатыі і ведаю эсэнс такой формулы. Яна азначае: «Мы Расіі паможам, а іншыя — няхай ідуць...»

Расіі, зразумела, прызначана роля «еўраазійскай» філіі заакаянскай «Вавілонскай Вежы». Я зычу плёну сваім расійскім братам ад «доларавых уліванняў». Але плён немагчымы пры цяперашняй анархіі «на чале» з цэнявоў алігархіяй. Дэмакратыя — гэта функцыя згарманізаванага, прававога і адносна багатага грамадства. Яно будзеца зусім не папулісцкімі мерамі.

...Сучасныя шматлікія прэзідэнты мне чамусьці напамінаюць герояў амерыканскага (у італьянскай манеры) фільма «Шанс садоўнік», а сучасны стан «дэмакратыі» — сюжэты расійскай і беларускай грэцкаважы казак: прастак знайшоў гару золата, узаяў мяшок (а ён дзірвы) — і ну, давай насыпаць дабро. «І сёння насыпае», — іранічна зазначылі нашы казачнікі.

Не будзем упадабняцца гэтым прасцям (у казках яны — грэцкаважы «дурні»). Важна адраджыць свой «сярэдняні клас» гаспадароў — сялян. Сялянская вёска стане сацыяльным апірышчам адраджэння нацыянальнай культуры, мовы, падмуркам будавання самабытнай еўрапейскай дзяржавы — Беларусі. Яна, мне здаецца, пойдзе на шляху, які бачыўся яе сыну-прароку І. Канчэўскаму. Пойдзе па шляху сінтэзу лепшых здабыткаў — уласных, «заходніх» і «ўсходніх». Адным словам, пойдзе па нацыянальным шляху, як гэта да нас зрабіла Японія. І не будзе вяртацца да першабытных форм капіталізму ў постіндустрыяльную эпоху, калі «Заход» даўно спрабуе ісці да еўрапейскіх форм сацыялізму, сутнасць якога — сацыяльная і духоўная гарантыі працавітаму і гаспадарліваму люду.

Ю. З. І, нарэшце, — выбачайце, што не ўтрымліваюся, перапыню хвалю «адцягненага» філасофстваннем — хачу запытаць пра асабістае: калі вы, Уладзімір Міхайлавіч, адказалі для сябе на ўсе пытанні, што нарадзіліся ў вас? Што падказвае вам «вопыт» — душа чалавечая ёсць рэч, якую можна стварыць і «рэзавіць» (і маніпуляваць), ці — нязменная ў часе метафізічная субстанцыя, дадзеная істотце адразу, цалкам і назавжды?

У. К. Ёсць драма чалавечага духу і ведаў. Чым больш мы даведаемся, тым з большай падставай можам паўтарыць афарызм Сакрата: я ведаю, што нічога не ведаю. Гэта толькі на аснове школьнай дыдактыкі ёсць закончыны адказы на ўсе пытанні. Відаць, варта пагадзіцца з Хайдэгерам у тым, што пазнанне — гэта не адказы, а нясмысленае «дапытванне» быцця. Чым больш шырокі абсяг ведаў, тым больш узрастае іх адноснасць і незакончанасць. Быць можа, літаратура, мастацтва, сімвалічная і «прытчавая» філасофія — вышэйшы метада пошуку ісціны...

Гэта тым больш датычыцца нашых ведаў пра душу. Мой сціплы духоўны вопыт падказвае: душа дадзена чалавеку Гаспадаром жыцця, ім жа трымаецца жыццё і Сусвет. Але ў душы ёсць яшчэ, як вы кажаце, «субстанцыя» — «дух Божы», яго «подых» як праграма, паводле якой павіна было б развіцця разумнае жыццё. Ад учынкаў, думак і сумлення Чалавека ўжо залежыць — ці рэалізаваць гэтую праграму («выратаваць душу»), ці — сказаць яе («загубіць душу»).... Маніпуляваць можна толькі слабадушнымі, якіх, на жаль, шмат.

МУЗЫКА

Велікодны, дабрачынны

Святочны канцэрт для дзяцей і юнацтва наладзіў на Вялікдзень ДАВТ Беларусі. З віншаваннем звярнуўся да юных мінчан мітрапаліт Філарэт. У праграме выступілі ўзорны дзіцячы хор «Тоніка» ДМШ № 1 імя Л. Александроўскай, камерны аркестр Музычнага ліцэя пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, юныя піяністы з ДМШ № 11, выхаванцы Беларускага харэаграфічнага вучылішча, калектыву дзіцячага народнага цырка Палаца культуры і тэхнікі чыгуначнікаў і інш. Сродкі ад канцэрта будуць пералічаны на будаўніцтва Храма ў памяць ахвяр чарнобыльскай бяды.

Г. ПЯТРОУСКІ.

Гайда ў новай ролі

нікамі Дома мастацтваў у новай якасці. Наталля Гайда выконвала рамансы М. Глінкі (канцэртмайстар Ж. Габа). Гэта было ў другім аддзяленні вечарыны. А ў першай выступілі студэнты Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, у якіх Н. Гайда выкладае камерныя спецыяльнасці. Цёпла прыняла публіка студэнтаў В. Сотнікаву, І. Цярэнцёву (клас Л. Каспорскай) і А. Ангелаву (клас А. Генералава), якія ў суправаджэнні канцэртмайстра А. Сідарава выконвалі творы беларускіх, заходнееўрапейскіх і рускіх кампазітараў, народныя песні.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

З яўрэйскай спадчыны

«Падзяка старэйшаму пакаленню» — вечар яўрэйскай культуры пад такой назвай прайшоў у зале Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Хор хлапчукоў «Цывас-Хашэм» выконваў песні з яўрэйскай спадчыны, у тым ліку і на рускай мове, граў ансамбль «Музычны момант» (кіраўнік Л. Маеўскі). Цёпла прымала зала і музычныя пародыі, гумарэскі, анекдоты, іншы яўрэйскі фальклор. У фае экспанавалася выстаўка мастацкіх твораў, пра аўтару якіх расказала дырэктар галерэі «Брама» Л. Фінкельштэйн. На вечарыне выступіў гошч з Амерыкі рабін Рэбе Залман Голдштэн. Прысутныя пазнаёміліся з гісторыяй свята Пэсах (яўрэйская пасха).

П. ГАРДЗЕЙЧЫК.

ЛІТКУР'ЕР

Беларускі комікс?

Калі ласка!

Яшчэ зусім нядаўна комікс успрымаўся, як серыя ці кніжка малюнкаў з кароткімі тэкстамі, характэрны для капіталістычных краін. Нездарма «ЭлімБел» (1986, том 3) у духу часу тлумачыла, што галоўная тэма коміксаў там — «дзікі Запад», прыгоды звышчалавека, злчынствы, а яшчэ падача ў прымітыўным выглядзе твораў класічнай літаратуры. Праўда, агаворвалася, што сядзі-тады коміксы сустракаюцца на старонках часопісаў «Вожык» і «Вясёлка».

Цяпер жа да выпуску коміксаў падключылася і рэспубліканскае выдавецтва «Юнацтва». «Ла-

стаўкай» у ім стала кніжка «Дзікае паляванне» А. Глобуса і У. Сцяпана — «легенда ў малюнках паводле апавесці У. Караткевіча», як вызначылі жанр аўтары, па-свойму прачытаўшы «Дзікае паляванне караля Стаха».

Толькі што ў «Юнацтва» пабачыў свет яшчэ адзін комікс. Дакладней — два, бо пад назвай «Дзе жылі бурносікі» змешчаны аднайменны комікс (тэкст У. Цвяткова, малюнкi К. Гардзева) і «Планета Мілітар» (тэкст і малюнкi А. Каршакевіча). Гэтыя дасціпныя гісторыі расказваюць дзецям пра касмічныя падарожжы.

КУЛЬТУРА

Якое свята без...

Рагнеды?

У Палацы культуры Мінскага тонкасуконнага аб'яднання імя Ц. Я. Кісялёва прайшоў свята дзіцячага тэатральнага самадзейнага мастацтва Фрунзенскага раёна сталіцы. Сваё майстэрства паказалі юныя артысты 7-й, 51-й, 149-й і 151-й школ, тыя, хто трапіў у фінал агляду, які працягваецца з сакавіка. У свяце прынялі ўдзел і артысты тэатра «Дзе-Я» згуртавання

беларусаў свету «Бацькаўшчына», якія паказалі ўрывак са спектакля «Пра Рагнеду» і «Казку пра Люстрынку».

Гайдар кроцьць наперадзе?

Гаворка, канечне, не пра цяперашняга Гайдара-ўнука, які з упартай настойлівасцю працягвае ламаць дровы ў эканоміцы, а пра Гайдара-дзеда, які, калі верыць раней засакрэчаным архіўным матэрыялам, ня мала наламаў гэтых самых дров у барацьбе з ворагамі, якіх знаходзіў дзе толькі мог. Аказваецца, ён па-ранейшаму... кроцьць наперадзе. Прынамсі, дзіцячая бібліятэка, якая тыдні тры назад адкрылася ў мінскім мікрараёне Шабаны, носіць імя гэтага пісьменніка. Што ў А. Гайдара ёсць творы, вартыя увагі сённяшніх юных чытачоў, ніхто сумнявацца не збіраецца. Іншае пытанне ўзнікае: «Няўжо няма ў нашай беларускай

літаратуры імёнаў, вартых ушанавання?».

Праўда, у Заводскім райвыканкоме, не аспрэчваючы гэтага меркавання, гатовы прывесці контрдавад. Справа ў тым, што такая бібліятэка ў Мінску была ці не сорак гадоў, а цяпер яна пераехала ў новае памяшканне. Тым самым растлумачваюць яны з'яўленне поруч з дзіцячай бібліятэкай імя А. Гайдара «дарослай» імя У. Маякоўскага. Ей, маўляў, нават і больш — не дзе гадзіў шэсцьдзесят.

Так яно, вядома. Толькі ці не лепш было б усё ж у новы будынак... з новым імем? Ды... «Гайдар кроцьць наперадзе»!

ЛІМАВЕЦ.

«Мастацтва» — новая галерэя

У кароткім пакуль што спісе мінскіх мастацкіх галерэй з'явілася яшчэ адна — галерэя «Мастацтва», стваральнікам якой выступіла малое прадпрыемства «Дызайн-імпэкс» (што пры Беларускам фондзе культуры). Размясцілася яна ва ўтульным інтэр'еры магазіна «Мастацтва» на праспекце Машэрава. Арганізатарам удалося з самай першай экспазіцыі даволі высока ўзняць планы мастацкага ўзроўню. У выставе твораў жывапісу і графікі прынялі ўдзел такія вядомыя ў рэспубліцы і за межамі Беларусі майстры, як А. Марачкін, М. Селяшчук, У. Сулкоўскі, Р. Тесцераў, Г. Ціхановіч. Разам з імі ўдала ўпісалі ў агульную экспазіцыю свае працы У. Паўлавец, Л. Балцвіч, А. Родзін, Г. Іваноў і іншыя маладыя мастакі, кожны са сваёй адметнай творчай манерай.

Новая галерэя плануе праводзіць персанальныя і групавыя выстаўкі беларускіх мастакоў, наладжваць вытворчасць і рэалізацыю малых серый экслібрываў, пластыкі. Мяркуюцца таксама праводзіць аўкцыёны, сімпозіумы, спрыяць культурнаму абмену з Германіяй і Польшчай.

Алесь ТАРАНОВІЧ.

ДРУК

Ад конкі да метро

У гэтыя дні спаўняецца сто гадоў, як у Мінску з'явіліся першыя вагончкі конкі. Абслугоўвалі яны некалькі ліній, галоўная з якіх вяла ад Віленскага вакзала да Саборнай плошчы. Працягласць тых маршрутаў была невялікая, усяго сем вёрст.

Прайшлі гады. У Мінску з'явіўся першы трамвай, першы аўтобус, першы тралейбус. А на-

рэшце — і першая лінія метрапалітэна. Усё гэта, як і сама конка, сёння гісторыя, але тая, пра якую хочацца паболей ведаць. У такім разе на дапамогу цікавым можа прыйсці кніга ветэрана Мінскага трамвайна-тралейбуснага ўпраўлення Я. Етчыка, выпушчаная выдавецтвам «Полымя», якая так і называецца — «Ад конкі да метро».

Прапануе «Ажур»

Асацыяцыя журналістаў («Ажур»), якая працуе пры Саюзе журналістаў Рэспублікі Беларусь, падрыхтавала і выпусціла кнігу нарысаў «Як вугельчыкі гарачыя радкі». Героямі твораў з'яўляюцца беларускія журналісты, што стаялі ля вытокаў газетнай справы (радыё і тэлебачання — таксама), да штыка прыраўнялі сваё пера ў гады Вялікай Айчыннай вайны, на пярэднім краі жыцця знаходзіліся ў пасляваенны час. Анатоль Белашэў, Генадзь Будаў, Іван Матыль, Алесь Матусевіч, Якаў Міско, Вячаслаў Палескі — іх воблікі, як і іншых, ажываюць са старонак кнігі.

«Пралеска», год другі...

Нарэшце, прыйшоў да чытачоў першы ў сёлёнім годзе нумар часопіса «Пралеска». Запамніўся, але тым не менш падстава для радасці немалая — тыраж «Пралескі» за пяць месяцаў вырас аж на ў пяць разоў. Што ж, маладое выданне і на гэты раз апраўдае спадзяванні выхавацеляў дзіцячых дашкольных устаноў. бацькоў, дзядуляў і бабуль.

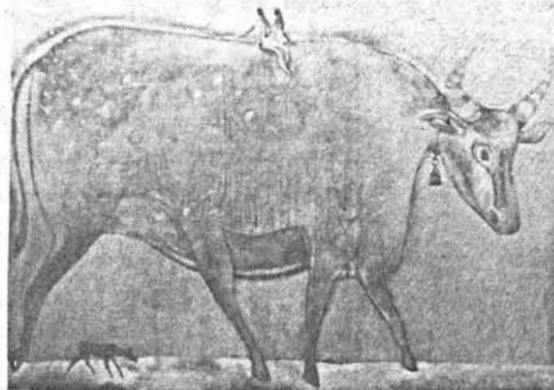
Часопіс працягвае знаёміць з практычнымі матэрыяламі «Маладзічок-

гадавічок», перагортваецца наступная старонка ў «Азбукоўніку», доўжыцца знаёмства з народнымі гульнямі, расказваецца пра масленіцу. У нумары — народная казка «Пшанічны каласок» і інсцэніроўка В. Жуковіча па казцы «Два Маразы», прэзентацыя новых кніг Л. Забалоцкая прыадкрывае сакрэты гліняных цацак — «У гліне казка ўваскрасае». Ну і, вядома ж, у «Пралесцы» шмат ілюстрацый...

ВЫСТАВЫ

На былой ВДНГ

Былая Выстаўка дасягненняў народнай гаспадаркі БССР ператвараецца ў камерцыйна-экспазіцыйны цэнтр. Зараз шклянны павільён на вуліцы Янкі Купалы цалкам аддадзены пад офісы і вітрыны з узорамі прадукцыі замежных фірм і сумесных прадпрыемстваў. А невялікая прастора ля самага ўваходу захавана для мастацкіх выстаў. Зараз у павільёне экспануецца жывапіс Алега Прусава і Віктара Лесьмінскага. Выстава мае назой. «BICUS ART», што

А. ПРУСАУ. «Месяц Ай».

можна перакласці як «мастацтва, здольнае існаваць у любых умовах», а можна і як «мастацтва для ўсіх». Не ведаю, як усім, але аматарам мастацтва на гэтай выставе ёсць што паглядзець.

П. В.

Камяні нам шмат гавораць...

Калі хто дагэтуль не ведаў, дзе ў Мінску знаходзіцца музей Беларускай ваеннай акругі, дык у гэтыя дні пэўна можа назваць яго адрас. Справа ў тым, што менавіта ў гэтым музеі, які, дарэчы, размешчаны побач з Домам афіцэраў, экспануецца выстаўка «Ка-

мень і лёс», наладжаная галерэяй «Брама».

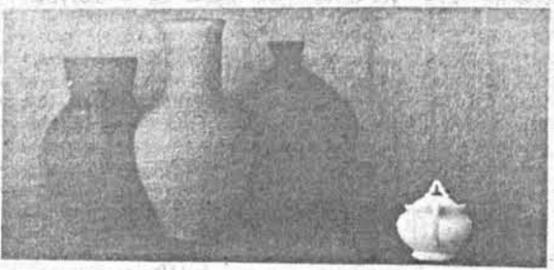
Мінчукі і госці атрымалі магчымасць пазнаёміцца з работамі ўральскіх ювеліраў, што захоўваюцца ў слаўтай Аружэйнай палаце ў Маскве, а таксама ў іншых вядомых музеях і прыватных калекцыях.

Выстава-продаж

А. ПАНЦЮК. «Няўсвіжскі краявід».

У Палацы мастацтваў выстава-продаж. Жывапіс, графіка, дэкаратыўна-ўжытковыя мастацтва. Ёсць краявіды, партрэты, сюжэтныя кампазіцыі. У адпаведнасці з новай кан'юктурай шмат твораў на рэлігійную тэматыку.

А. БАРТАШЭВІЧ. «Нацюрморт».

РЭПЛИКА

«Сэканомілі»!

Пяты том «Гісторыі беларускага мастацтва» (усяго, як вядома, выйдзе шэсць тамоў), падрыхтаваны аддзелам выйшчэнскага мастацтва Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Беларускай акадэміі навук, нарэшце прыйшоў да чытача. Ахоплівае ён прамежак часу з 1941 года да пачатку 60-х.

Усё гэта добра. Але вось якая прыкрыя дробязінка. Папярэднія часты тамы «Гісторыі...» выходзілі ў супервокладцы, пакрытай прыправанай плёнкай. Вядома, цяпер у выдавецтваў бя-

лікія цяжкасці з гэтай самай плёнкай, яна ў шмат разоў падаражэла. І ўсё ж: няўжо выдавецтва «Навука і тэхніка» і паліграфічны камбінат імя Якуба Коласа аніяк не змаглі знайсці плёнкі для 1890 экзэмпляраў кнігі? Няўжо пабаяліся падняць кошт кнігі? Дык том і так каштуе цяпер дваццаць пяць рублёў. З плёнкай каштаваў бы, скажам, трыццаць. «Гісторыя...» ж выдаецца не на год, не на два.

Чаго добрага, даду маюцца шосты том зусім без супервокладцы? Выпусціць?

Н. К.

Сяргею ПАНІЗНІКУ—50

10 мая сустракае поўдзень свайго веку Сяргей Панізінік. Віншуючы яго з днём нараджэння, лімаўцы зычаць свайму сталаму аўтару творчага плёну.

З ТОЙ ШЧАСЛІВАЙ СУСТРЭЧЫ

Нават заўзяты скептык не будзе адмаўляць: справа нацыянальнага адраджэння скранулася з месца. Хай сабе саміх зрухаў яшчэ і не так шмат, але ж з'ява акрэслена, але ж гудуць званы занепакоенасці і болю — абуджаюць, заклікаюць, гуртуюць. І калі не само нацыянальнае адраджэнне, то хоць жа гаворка аб ім заняла пачэснае месца і ў зэле пасяджэнняў Вярхоўнага Савета, і на старонках друку, і нават у гутарках «рабоча-сялянскай» інтэлігенцыі. І ўжо сустракаецца шмат інтэрвю, нататак, мемуараў, дзе дзеячы часоў застоўных, яны ж дзеячы сённяшніх дзён не ўпускаюць магчымасць хоць якім нязначным штрышком паказаць свае заслугі перад справай адраджэння і ў мінулым, а значыць, сваю апазіцыйнасць да ўлады тагачаснай.

Так было і будзе. Такое жыццё. І гэта зусім не азначае, што ў змрочныя для нашага народа часы не было ў яго сапраўдных сыноў, не было рупліўцаў на ніве роднай культуры, якія не па загаду і не на хвалі, а па абавязку сапраўдных інтэлігентаў і сапраўдных беларусаў, як маглі, ратавалі роднае слова, сам дух беларушчыны. Адзін з іх — цікавы і самабытны паэт, а ў жыцці інтэлігентны, сціплы чалавек — Сяргей Сцяпанавіч Панізінік. Мне пашчасціла сустраць яго на сваім шляху ў тым узросце і ў такіх пераломных для мяне час, што ёсць усе падставы называць гэтага чалавека сваім настаўнікам.

Неяк адвяхоркам дзяжурны на мотастралковай роце выклікаў з ружэйнага пакоя, дзе маладыя салдаты чысцілі зброю, аднаго з «салага».

— Бягом у вучэбны корпус, з'явіўся ў пакой 35.

— Хто выклікае?

— Без пытанняў, салага!

У пакой сядзелі два афіцэры. Незнаёмыя, хаця твары ўсіх афіцэраў палка, праслухвалі ўжо восем месяцаў, салдат ведаў. І гаворку незнаёмыя вялі ціхмяну, ветліваю, нязвычайна для лінейнай часці, дзе нават з вуснаў палкоўніка гучаў заўсёды мат.

Хутка стала зразумелым, што выклікалі вайсковыя кэдабствы. І цікавіла іх не сціпля асоба радавога. Цікавіў іх капітан Панізінік, які служыў адказным сакратаром салдацкай газеты «Патрыот Родины» і з якім радыёвы кулямётчык сустракаўся, стаўшы ваенкорам. Паступова высветлілася і мэта размовы. Салдату трэба было прызнаць, што, прышоўшы на службу звычайным рускамоўным беларусам, тэатрыш, ён менавіта тут і менавіта пад уздзеяннем афіцэра Панізініка адчуў сваю беларускасць і нават вершы пачаў пісаць «на мове». Салдат інтуітыўна супраціўляўся, гаварыў нешта аб каранях і матчыным слове... Яго адлучылі, папярэдзіўшы, каб забыўся на гэту сустрачку.

Напэўна, тады ўпершыню я

і ўсвядоміў, што не школьны педагогі - вучыцелі з беларускай, толькі на паперы, школы і не калегі з раённай газеты, дзе давалася паправаць да службы, а менавіта ён, С. Панізінік, дапамог мне ўбачыць сябе сапраўдным чалавекам на сваёй зямлі, часцінцы таго народа, гонар за які ўжо ніхто і ніколі не адыме. І што я не адзін такі вучань у гэтага сцілага і разам з тым цвёрдага чалавека, што такіх, як ён, шмат на нашай зямлі.

Безумоўна, размова з салдатам была толькі нязначным звяном у ланцугу «мерапрыемстваў», распрацаваных кэдабствамі — тады, у 1975-м, ва Уручы пад Мінскам. І неўзабаве С. Панізінік быў выгнаны з арміі і партыі, апынуўся з воўчым білетам беларускага нацыяналіста ў сталіцы беларускай «дзяржавы». Для прафесійнага журналіста дзверы рэдакцый і іншых сродкаў масавай інфармацыі былі зачынены. Адхрышчваліся ад апальнага пазта многія былыя сябры і знаёмыя. Давялося працаваць медбратам, балазе меў дыплом медвучылішча.

Бачыў яго ў гэты бадай што самы складаны перыяд жыцця. Ад сваіх прынцыпаў ён не адступаў і паглядаў на мяняў, хаця асцярогі і звычайнай разважлівасці бліжэйшым людзям зычыў. І тое, што з гадамі вярнуўся да журналісцкай прафесіі, што зноў сталі з'яўляцца ў друку вершы — не вымалена ва ўлад і чыноўнікаў-здрайцаў, не выслужана. Проста час быў ужо не той.

І сёння С. Панізінік робіць непрыкметную недасведчаным людзям справу на ніве роднай культуры і яе адраджэння. Толькі адзін яе бок цесная сувязь з роднай Віцебшчынай, з землякамі. Дарэчы і старэйшы таварыш маладым літаратарам, актыўны памагаты мясцовым краязнаўцам і збіральнікам матэрыяльнай культуры.

Гартаю тоненькі зборнік «Крона надзеі», выдадзены якраз у тым, 75-м... Успамінаю салдацкія ўражанні ад гэтых цудоўных вершаў. Як смела і як надзённа гучалі яны тады:

Жывяце, працаваць
прывучаныя зроду.
Адкуль вы ёсць-пайшлі?
Якога вы народу?
Дзе край той, што навек
Айчынаю зывуць?

Чыё гэта слаўцо сто год
не пракаўтнуць?
І толькі на бядзе, ў
самотнасці калі —
згадаюцца (у сне) абшары
той зямлі,
дзе сіл больш у раллі,
спагады—у людзей...

І паўзабыты спеў
раскрыліцца з грудзей.
І мова, што ў нябыт ніколі
не сплыве,
Радзіму вашу, вас па імю
назвае.
Яны не страцілі сваёй на-
дзённасці і сёння.

Алесь КАСЦЕНЬ.
г. Паставы.

У РУСКАЙ дасавецкай гістарыяграфіі пытанне аб палітыцы царскага ўрада ў адносінах да каталіцкай і уніяцкай царквы на Беларусі ад першага падзелу Рэчы Паспалітай і да Полацкай царкоўнай уніі 1839 года рознабакова не разглядалася. Рускія гісторыкі найбольшую ўвагу ўдзялялі гісторыі уніяцкай царквы на Беларусі, праблемам узаемаадносін уніяцкага і каталіцкага духавенства. Прычым

ст. звыш 80 працэнтаў вясковага насельніцтва Беларусі былі уніяты. Гэтыя гісторыкі характарызуюць уніяцкую царкву як рэлігію сялянскую, «хлопскую». Аўтары негатыўна ацэньваюць спасаванне царызмам уніі, але толькі ў плане таго, што апошняе не дало касцёлу магчымасці перавесці ўсіх уніятаў у каталіцызм.

Архіўныя матэрыялы, знойдзеныя мною ў Мінску, Гародні і Санкт-Пецярбурзе, дапамагаюць прасачыць звалю-

наш». Як бачна, царскі ўрад устанавіў свой кантроль за дзейнасцю касцёла. У лютым 1774 г. для больш эфектыўнага кантролю за дзейнасцю касцёла была заснавана Беларуска-каталіцкая епархія з цэнтрам у Магілёве. Адначасова Кацярына II ставіла заслон на шляху спроб некаторых каталіцкіх і уніяцкіх святароў схіляць праваслаўных беларусаў да пераходу ў каталіцызм, або уніяцтва. Магілёўскаму і Полацкаму губернатарам царыца

УНІЯ І КАТАЛІЦЫЗМ НА БЕЛАРУСІ Ў 1772—1839 гг.

гэтыя пытанні разглядаліся з клерыкальна-манархічных пазіцый. Аўтары даказвалі, што Кацярына II і наступныя манархі Расійскай імперыі, далучаючы Беларусь, ставілі перад сабой адну мэту — дабіцца палітэнічнага становішча «прыгнятэмых... адзінаверцаў», неабмежаванай, па словах Кацярыны II, «свабоды ў публічным адпраўленні іх веры». У працах абыходзілася ўвагай тое, што палітычнай мэтай царскага ўрада было абмежаванне ўплыву каталіцкай рэлігіі на беларускае насельніцтва, а таксама адрыў уніяцкай царквы ад каталіцкага касцёла і далучэнне яе да праваслаўнай царквы, што на думку імперскіх ідэолагаў, павінна было падарваць «укаранелі і праціўтаўшы паленізм у спрадвечна рускім краі».

У савецкай гістарыяграфіі (ужо і пра яе трэба гаварыць у мінулым часе) не было спецыяльных доследаў па гэтым пытанні. У працах савецкіх гісторыкаў акцэнтавалася ўвага выключна на адмоўных аспектах гісторыі каталіцызму і уніяцтва на Беларусі. Сцвярджалася, што уніяцтва як рэлігія было чужое для беларускага селяніна і што палітыка царызму на скасаванне уніі была адзіна правільнай. У першым томе акадэмічнага выдання «Гісторыя Беларускай ССР» неогул не гаворыцца аб працоўцы царызмам планаў выцяснення ўплыву каталіцкага касцёла на Беларусі і пераводу уніятаў у праваслаўе. Канстатуюцца толькі факт, што ў даследуемы перыяд Кацярына II заснавала Беларуска-каталіцкую епархію і што каталіцкі касцёл страціў сваё пануючае становішча на Беларусі. А. Грыцкевіч у сваім артыкуле «Рэлігійнае пытанне і знешняя палітыка царызму перад падзеламі Рэчы Паспалітай» (Вестні АН БССР, серыя прамадскіх навук. 1973, № 6) разглядае адносіны царскага ўрада да праваслаўных і уніятаў Рэчы Паспалітай перад падзеламі апошняй. Аўтар часткова закранае і пазнейшы перыяд, аналізуе ўказ Кацярыны II ад 22 красавіка 1794 г. Шаноўны Анетоль Пятровіч называе яго «Аб выкараненні уніі», але на самай справе ўказ называецца «Аб устараненні ўсялякіх перашкод к звяртанню уніятаў да праваслаўнай грэчаскай царквы».

Польскія ж гісторыкі паказваюць, у асноўным, становячую дзейнасць каталіцкага касцёла на Беларусі. Яны прыходзяць да вываду, што каталіцкі касцёл і уніяцкая царква мала адрозніваліся між сабою. Аднак гэта заява дэкларатыўная, бо даследчыкі не аргументуюць свае пазіцыі. Польскія гісторыкі (В. Вільгорскі, С. Пігройскі) прыводзяць пэўныя лічбы колькасці вернікаў і канстатуюць, што ў канцы XVIII

цыю адносін расійскай уладай да каталіцкай і уніяцкай царквы на Беларусі ў 1772—1839 гг.

Пасля падзелу ў канцы XVIII стагоддзя Рэчы Паспалітай і далучэння Беларусі да Расійскай імперыі каталіцкае і уніяцкае духавенства заходніх губерняў, якое, па словах польскага асветніка канца XVIII — першай трэці XIX ст. Г. Калантая, трымала «...у сваіх руках кіраўніцтва сумленнем усяго народу...» Беларусі, апынулася ў становішчы цяжкага, але не дзяржаўнага (як у Рэчы Паспалітай) веравызнання. Нягледзячы на тое, што каталіцкі касцёл і уніяцкая царква на Беларусі і пасля далучэння да Расіі мелі агульны рэлігійны цэнтр — Ватыкан, паміж імі па-ранейшаму існавала істотная розніца. Каталіцкая рэлігія была веравызнаннем паланізаванай беларускай шляхты. Яна не толькі адстойвала класавыя інтарэсы пануючай вярхушкі, але і выконвала функцыю актыўнага правадніка не проста каталіцкіх, а польска-каталіцкіх ідэй на Беларусі, якую Расія лічыла сваёй састваўной часткай.

Уніяцкая ж царква прадстаўляла такое веравызнанне, «якое ні з тым, ні з іншым веравызнаннем прама злученым лічыцца не можа» (С. Салаўёў). Яна была веравызнаннем абсалютнай большасці беларускага сялянства («...простанагоддзе большай часткай усе уніяты...»). Сярод уніятаў не было буйных памешчыкаў, якія да гэтага часу перайшлі ў каталіцтва.

Пасля далучэння Беларусі царскі ўрад пачаў палітыку абмежавання каталіцкага ўплыву на беларускае насельніцтва, барацьбу за адрыў уніяцкай царквы ад каталіцкай. Канчатковай мэтай царызму з'яўлялася далучэнне уніятаў да праваслаўя. Адначасова ішла барацьба паміж праваслаўным і каталіцкім духавенствам за ўплыў на уніяцтва. Становішча спрыяла праваслаўнай царкве, таму што на яе бакі быў урад.

Кацярына II паставіла сваёй мэтай падпарадкаваць упраўленне ўсімі каталіцкімі касцёламі і манастырамі (адзінаму цэнтру, «каб падданыя рымскай веры карысталіся належным кіраваннем». Гэта рабілася для больш дакладнага кантролю за дзейнасцю каталіцкіх святароў з боку ўрада. 14 снежня 1772 года каталіцкаму епіскапу было даручана кіраванне ўсімі каталіцкімі манастырамі і касцёламі «як у далучаных ад Польшчы правінцыях, так і ва ўсіх гарадах» (Расійскай імперыі. — С. Т.). Адначасова канстатавалася, «...каб духоўныя рымскай веры... без дазволу вярхоўнай улады не мелі ніякіх адносін за межамі нашымі...у выпадку прысылкі бул ці пасланняў ад папы, каб архіепіскап і епіскапы прадстаўлялі іх на разгляд

даручыла сачыць за тым, «...каб каталіцкія і уніяцкія епіскапы, канонікі, прыходскія, папы... ні ў якім разе не асмелваліся ні пад якім відам ні тайна, ні відавочна схіляць і паварочваць праваслаўных... грэчаскага веравызнання ў другі закон». У верасні 1797 г. гэта было пацверджана Паўлам I, які выдаў закон, згодна якому «...забаранялася вельмі строга уніяцкім свяшчэннікам схіляць з праваслаўя сялян...»

17 студзеня 1782 г. у Магілёве была ўтворана каталіцкая архіепіскапія, якой падпарадкоўваліся ўсе касцёлы і манастыры «як у Магілёўскім і Полацкім намесніцтве, так і ў абодвух... сталіцах і па ўсіх месцах Усерасійскай імперыі». Гэтым жа ўказам усе каталіцкія ордэны сталі залежаць ад Магілёўскай архіепіскапіі.

У 1783 г. Кацярына II аднавіла ва Усходняй Беларусі асобую уніяцкую архіепіскапскую кафедру з цэнтрам у Полацку, якой у студзені 1785 г. былі падпарадкаваны ўсе уніяцкія царквы і манастыры. Гэты акт царызму павінен быў прынесці архіепіскапію да падпарадкавання Сіноду, бо ўжо з самага пачатку свайго існавання кафедра знаходзілася пад пільным кантролем апошняга.

Рускія дваранскія гісторыкі (Г. Кіпрыяновіч, Д. Талстой, А. Сапуноў) пісалі, што пасля далучэння да Расіі беларускія уніяты пачалі добраахвотна пераходзіць у праваслаўе, без націску на іх з боку ўрада, што «рэлігійны рух для ўспрымання праваслаўя абзначыўся так ясна ў заходнім краі... народ спяшаецца скінуць з сябе унію» (А. Сапуноў). У сапраўднасці, царскі ўрад прыняў самы дзейсны ўдзел у справе пераводу уніятаў у праваслаўе. У Ігнатоўскі, а таксама А. Грыцкевіч у сваіх працах пішуць, што гэты перавод у канцы XVIII ст. быў гвалтоўны. Аднак пытанне з'яўляецца спрэчным, бо дакументы не даюць доказаў, што перавод цалкам быў гвалтоўны. У Ігнатоўскі, А. Грыцкевіч і другія аўтары не ўказваюць яго механізм. Першым крокам з'явіўся ўказ Кацярыны II ад 22 красавіка 1794 г. «Аб устараненні ўсялякіх перашкод к звяртанню уніятаў да праваслаўнай грэчаскай царквы». Ён папярэдзіў памешчыкаў, часовых уладальнікаў, каталіцкіх і уніяцкіх святароў, каб яны «...не асмелваліся рабіць самыя нязначнай у тым перашкоды... Усялякі падобны змах... павінен быць прыняты за крывінальнае злачынства...» Анала-

гічны ўказ быў выдадзены 10 студзеня 1795 г. Уніяцкім сьвяшчэннікам забаранялася прыводзіць агітацыю сярод прыватнаўладных аб пераходзе іх у другія веравызнанні. У выніку толькі пасля першага і другога падзелаў Рэчы Паспалітай на беларускіх і ўкраінскіх тэрыторыях у праваслаўе былі пераведзены каля 1,5 млн. уніятаў, 2603 уніяцкія царквы.

Праваслаўныя сьвяшчэннікі, як правіла, прыязджалі ў зэску, збіралі насельніцтва і зачыталі ім граматы архіепіскапа, у каторай апошні прызваў уніятаў перайсці ў іх спрадвечную «благачэсцівую веру» — праваслаўе. Затым сьвяшчэннікі па спісу вызывалі прыхажан і пыталіся ў іх, ці хочучы яны прыняць праваслаўную веру. У канцы XVIII стагоддзя непісьменнаму, ідэалагічна забітаму беларускаму селяніну было ўсё роўна, якога веравызнання прытрымлівацца — уніяцкага або праваслаўнага. Шляхам самай прымітыўнай прапаганды праваслаўныя сьвяшчэннікі «даказвалі» сялянам «перавагі» праваслаўнай веры над уніяцкай.

Разам з тым некаторыя уніяцкія прыходы, як сведчаць дакументы, «далучыліся не па жаданні...» Мясцовыя ўлады тлумачылі гэта недахопам праваслаўных сьвяшчэннікаў на месцах і недастатковай прапагандай. Думаецца, што трэба ўлічваць яшчэ адзін фактар, а менавіта тое, што сяляне бралі прыклад са сваіх уніяцкіх святароў, якія, у большасці выпадках, наадраз адмаўляліся пераходзіць у праваслаўе (як, напрыклад, святар Смаркоўскай уніяцкай царквы Барысаўскай акругі, Сымоніцкай, Глушавіцкай, Радзівілавіцкай уніяцкіх царкваў Горацкай акругі і г. д. (ЦДДА БССР у Мінску, ф. 295, воп. 1, спр. 2). Былі выпадкі, калі уніяцкія святары хавалі ключы ад царквы, каб не даць магчымасці прыватнаўладным сьвяшчэннікам распачаць у іх богаслужэнне. Архіўныя дакументы не сведчаць, што супраць тых уніятаў, хто не пажадаў перайсці ў праваслаўе, з боку ўрада прымяняліся карныя меры. Таму ў нас няма падстаў сцвярджаць, што ў канцы XVIII стагоддзя з боку ўрада быў гвалтоўны перавод уніятаў у праваслаўе. Але здараліся выпадкі, калі праваслаўныя сьвяшчэннікі і грамадзянскія ўлады сілкам пераводзілі уніятаў у праваслаўе, супраць іх волі, прымяняючы такія метады, як закрыццё уніяцкіх храмаў, забарона уніяцкім святарам адпраўляць богаслужэнне і г. д. Аднак, калі такое даходзіла да Пецярбурга, адтуль іх папярэджвалі «аб недапушчальнасці такіх метадаў».

У Ігнатаўскі пісаў, што пасля смерці Кацярыны II «...уряд Паўла I зусім выразна выявіў свае сімпатыі да каталіцызму» паслядоўна праводзіў палітыку на перавод уніятаў у апошні. Архіўныя дакументы дазваляюць глянуць на гэта сцвярджанне па-іншаму. 18 кастрычніка 1798 г. Павел I прыняў указ, згодна якому мясцовае начальства павінна было прапагандаваць ідэі праваслаўя «...абывацелям уніяцкага закона, выконваючы высокаманаршую волю».

Такога кірунку прытрымліваўся і Аляксандр І. Шэрагам указаў (ад 4 ліпеня 1803 г., 6 ліпеня 1803 г., 15 ліпеня 1804 г.) грамадзянскім уладам беларускіх губерняў ставілася ў абавязак садзейнічаць пераводу уніятаў у праваслаўе.

Разам з тым царызм не быў паслядоўным у адносінах да каталіцкай і уніяцкай царквы на Беларусі. Павел I, а затым Аляксандр I пачынаюць шу-

каць у каталіцызме саюзніка супраць распаўсюджвання ў Расійскай імперыі ідэй французскай буржуазнай рэвалюцыі. 29 лістапада 1798 г. Павел I стаў магістрам каталіцкага ордэна святога Іаана Іерусалімскага (Мальтыйскага ордэна). Гэта таксама адыграла сваю ролю. У красавіку 1798 г. было ўтворана Мінскае каталіцкае епіскапства ў Мінскай губерні, а таксама пацверджана існаванне Магілёўскага архіепіскапства, «раней утворанага, якое ўключала Беларускаю і Кіеўскую губерні». 29 снежня 1800 г. уніяцкая царква на Беларусі наогул была падпарадкавана рымска-каталіцкай калегіі. У выніку перагавораў з Пецярбургам папа Пій VI дабіўся ад Паўла I аднаўлення уніяцкага епіскапства ў Брэсце. Гэта было вельмі важна для Ватыкана, бо епіскапства хутка падпала пад уладу каталіцкіх іерархаў.

На нашу думку, частковыя ўступкі Паўла I каталіцкаму касцёлу, яго жаданне, у дадзеным выпадку, «...не аслабляць, а ўзмацняць» касцёл былі выкліканы надзеяй на тое, што каталіцтва было «...больш прыстасаваным да барацьбы з рэвалюцыйнымі ідэямі і рухам, чым другія рэлігіі», бо «мела... добра пабудаваную арганізацыю і паслухмяную, цэнтралізаваную і дысцыплінаваную «іерархію». І касцёл, на думку Паўла I, не даць ідэям французскай рэвалюцыі завалоць розумамі падданных імперыі. Адыграў сваю ролю і суб'ектыўны фактар, а менавіта непрыняцце Паўлам I палітыкі і дзеянняў сваёй маці, Кацярыны II.

Аляксандр I, у сваю чаргу, знаходзіўся пад значным уплывам сябра «інтымнага» кабінета князя А. Чартарыйскага, які выношваў праекты адраджэння Рэчы Паспалітай у межах 1772 г. і заклікаў цара «выправіць вялікую несправядлівасць XVIII стагоддзя». У новаадбудаванай Рэчы Паспалітай дзяржаўная рэлігія, на думку Чартарыйскага, павінна была быць каталіцкая. 10 жніўня 1804 г. указам цара мітрапаліту рымска-каталіцкіх царкваў у Расіі прадастаўляліся «ўсе правы і перавагі ад папы Пія VI дараваныя...» На жаль, вядомы нам крыніцы не дазваляюць даведацца, якія гэта былі правы і перавагі. Аднак зразумела, што яны вельмі спрыялі палітыцы акаталічвання беларусаў-уніятаў. Уніяцтва на Беларусі фактычна ставілася ў залежнасць ад рымска-каталіцкай царквы, што садзейнічала пераводу уніятаў у каталіцызм.

Аднак неўзабаве стала відавочным, «што... накірунак розумаў у далучаных абласцях схіляецца больш на бок Польшчы, чым Расіі», што сфера ўплыву каталіцкага касцёла на Беларусі хутка распаўсюджваецца на беларусаў-уніятаў, Аляксандр I пачаў наступленне на каталіцызм. Перш за ўсё цар звярнуў увагу на езуіцкі ордэн. У сувязі з тым, што езуіты працягвалі «...узрушваць пануючую... у царстве... праваслаўную грэчаскую веру... пачалі паручаных ім юнакоў і некаторых асоб... жаночага полу адцягваць ад нашага (г. зн. праваслаўнага. — С. Т.) веравызнання...», указам цара ад 20 снежня 1815 г. яны былі высланы з Пецярбурга. Ім катэгарычна забаранялася прыязджаць не толькі ў апошні, але і ў Маскву. На нашу думку, немалую ролю ў гэтым адыграў міністр духоўных спраў і народнай асветы князь А. Галіцын — сябра Аляксандра I, які карыстаўся вялікім даверам цара. Чаму Аляксандр I наогул у 1815 г. не выслыў езуітаў з Расіі? Па словах князя Галіцына, гэта тлумачылася тым, што трэба было «...спачатку адшукаць сьвяшчэннікаў, ведаючых

замежныя мовы, перш за ўсё польскую. — С. Т.), каб па месцах маглі быць быць заменены... езуіцкія».

Ініцыятарам высылкі езуітаў наогул з Расіі з'явіўся той жа князь А. Галіцын. У дакладнай запісцы на імя Аляксандра I у пачатку сакавіка 1820 г. Галіцын пісаў, што пасля высылкі ў 1815 г. езуітаў з Пецярбурга і забароны жыць ім таксама ў Маскве, яны «...працягваюць дзейнічаць процізаконана... У калегіі магілёўскай прыцягвалі яны да свайго веравызнання... грэка-расійскае юнацтва... пачалі ў Віцебску звяртаць у сваё вызнанне ваенна-служачых грэка-расійскай царквы...», працягваюць «...спакуюць праваслаўных у каталіцкую веру...» У сувязі з тым, што «зараз... ёсць патрэбная... колькасць сьвяшчэннікаў, ведаючых замежныя мовы...», А. Галіцын прапаноўваў выслыць езуітаў з Расіі. На падставе запіскі міністра Аляксандра I выдаў 13 сакавіка 1820 г. указ, згодна якому манахаў ордэна езуітаў, гэтага «нерва каталіцкай царквы» (вызначэнне К. Маркса), які займаўся галоўным чынам адукацыяй моладзі Беларусі ў прапольскім духу, загадалася «выслыць... за межы дзяржавы і надзейна ні пад якім выглядом і назвай не пускаць у Расію». Тады ж была закрыта і Полацкая езуіцкая акадэмія, а таксама падпарадкаваныя ёй вуцельні. Адначасова былі закрыты многія каталіцкія манастыры, забаранялася будаваць самвольна «иноверческие церкви», г. зн. каталіцкія і уніяцкія.

У 1827 г. актыўны праведнік урадавай палітыкі ліквідацыі уніяцкай царквы І. Сямашка падае на імя цара запіску «Аб стане уніяцкай царквы ў Расіі і аб спосабах звароту уніятаў у лона праваслаўнай царквы», дзе піша: «Даволі толькі аддзяліць іх (уніятаў. — С. Т.) ад рымлян, даць пры дапамозе выхавання належны кірунак розуму духавенства... і народ лёгка пойдзе па шляху, паказанаму пастырамі...» Такім чынам, Сямашка прапаноўваў гвалтоўна скасаваць унію.

На падставе запіскі 22 красавіка 1828 г. Мікалаем I выдаў указ, згодна якому уніяцкі дэпартамент рымска-каталіцкай калегіі, утвораны ў канцы 1800 г., ператварыўся ў грэка-уніяцкую калегію. Апошняя была падпарадкавана дэпартаменту замежных веравызнанняў. У чэрвені 1830 г. указам цара, па прапанове кабінета міністраў, забаранялася праваслаўным і уніятам паступаць на службу ў якасці рабочых у каталіцкія манастыры.

Паўстанне 1830 — 1831 гг., актыўны ўдзел у ім, у прыватнасці, уніятаў прымусілі Мікалаем I актывізаваць намаганні ў справе гвалтоўнага злучэння уніі з праваслаўем. Рымска-каталіцкая калегія афіцыйна асудзіла паўстанне. Так, напрыклад, епіскап Ліпскі пісаў у «Предписании законом Минской епархии...»: «...примежом и попечениями своими... утверждать народ в непоколебимой верности престолу, вселять в оный беспредельную преданность государю императору». У студзені 1831 г. выйшла распараджэнне рымска-каталіцкай духоўнай калегіі, якое катэгарычна патрабавала ад ксяндзоў служэння малебна «положенного во время брани против супостата» (г. зн. паўстанцаў). Здавалася б, калегія павінна была вяртаць паўстанне, якое ставіла сваёй мэтай адраджэнне Рэчы Паспалітай у межах 1772 года і вяртанне каталіцкай рэлігіі зноў у ранг дзяржаўнай. Аднак справа ў тым, што рымска-каталіцкая

калегія складалася з царскіх чыноўнікаў, якія верай і праўдай служылі рамануўскаму самадзяржаўю. І яны патрабавалі ад епіскапаў на месцах, каб тыя таксама асудзілі паўстанне. Апошнія паслухаліся, бо непаслушэнства магло вярнуцца для іх цяжкай карай.

Разам з тым значная частка каталіцкага духавенства, а таксама прадстаўнікі каталіцкіх ордэнаў (піяры, бернардыны, варшаўскія місіянеры) паўстанне падтрымалі.

Указам Мікалая I ад 10 студзеня 1837 г. вядзенне спраў уніятаў наогул аддавалася ў рукі Сінода. Такім чынам, кіраўніцтва уніяцкай царквой апынулася ў руках праваслаўных іерархаў. Уніяцкія святары, якія не належалі да вышэйшага духавенства, выступілі супраць спроб уніяцкіх іерархаў скасаваць унію. Асабліва моцным рух быў на Міншчыне і Полаччыне, аб чым піша У. Ігнатаўскі. На імя цара падаваліся прашэнні, у якіх выказваліся просьбы «вызваліць уніятаў ад улады... іх епіскапаў, якія не абаранялі, а гвалтавалі уніятаў...» Аднак царызм, які ўжо бачыў уніятаў далучанымі да праваслаўнай царквы, распачаў рэпрэсіі супраць уніяцкіх святароў. Іх арыштоўвалі, канфіскавалі маёмасць і г. д. Хутка хваля незадавальнення ўрадавай палітыкай у адносінах да уніяцкай царквы была ліквідавана. Заставаўся апошні крок — юрыдычна скасаваць унію.

12 лютага 1839 г. уніяцкі царкоўны сабор у Полацку, галоўным ініцыятарам склікання якога быў І. Сямашка, гвалтоўна ліквідаваў уніяцкую царкву і далучыў яе да праваслаўнай. «...Цар маскоўскі... адабраў у нас нашу праведную уніяцкую веру, — пісалася ў 1862 г. ў «Мужыцкай праўдзе». — Гэта ён... загадаў у схізму (г. зн. праваслаўе. — С. Т.) запісаць нас». У чэрвені 1839 г. Сінод ратыфікаваў пастанову Полацкага сабора.

Нягледзячы на тое, што гэта было глумленне над сумленнем уніятаў, над верай іх дзядоў і бацькоў, полацкая акцыя не суправаджалася масавым рухам беларускіх сялян. Іх інертнасць тлумачылася тым, што царкоўна-рэлігійнае пытанне не было для сялянства галоўным. Галоўным было існаванне прыгоннага права.

Такім чынам, у палітыцы царызму ў адносінах да каталіцкай і уніяцкай царквы на Беларусі (1772—1839 гг.) можна выдзеліць два перыяды. Першы — 1772 — пачатак 20-х гг. XIX ст. Гэта перыяд адміністрацыйных мер царызму, накіраваных на падпарадкаванне каталіцкага касцёла ў Расіі і ў Беларусі адзінаму кіраўніцтву — рымска-каталіцкай калегіі. Гэта рабілася для больш дакладнага кантролю за дзейнасцю каталіцкіх святароў з боку ўрада. У той жа час было ўтворана адзінае кіраўніцтва і уніяцкімі царквамі ў «новаадбудаваных правінцыях», г. зн. усходняй Беларусі, дзе уніяцкаму архіепіскапу падпарадкоўваліся ўсе царквы і манастыры.

Другі перыяд — пачатак 20-х гг. — 1839 г. Ён характарызуецца больш жорсткім курсам царскай палітыкі ў адносінах да каталіцкага касцёла. У гэты час працягваецца ўрадавая палітыка абмежавання сферы ўплыву каталіцкага касцёла на уніяцкую царкву. Завяршаецца перыяд гвалтоўным далучэннем уніятаў да праваслаўя.

С. ТАЛЯРОНАК,
супрацоўнік Інстытута гісторыі АН Беларусі.

Мікола ГАМОЛКА

3 мая 1992 года пасля цяжкай, працяглай хваробы на 71-м годзе жыцця памёр вядомы пісьменнік Мікалаем Іванавіч Гамолка.

М. І. Гамолка нарадзіўся 11 сакавіка 1922 года ў вёсцы Брыньёў Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці. У 1939 годзе скончыў Жыткавіцкую сярэднюю школу і ў гэтым жа годзе паступіў у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт на філалагічны факультэт, які скончыў у 1952 годзе.

Вялікую Айчынную вайну прайшоў ад радовага да камандзіра роты пры Ваеннай Акадэміі хімічнай абароны. У 1947 годзе паступіў на працу рэдактарам у Дзяржаўнае выдавецтва БССР, у 1948—1949 гг. — літсупрацоўнік газеты «Літаратура і мастацтва», з 1949 г. загадвае аддзелам літаратуры і мастацтва рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», у 1951—1962 гг. — адказны сакратар часопіса «Бярозка». Працаваў адназначным сакратаром камісіі па Дзяржаўных прэміях БССР пры Савета Міністраў рэспублікі, потым літаратурным кансультантам Саюза пісьменнікаў Беларусі. Першыя паэтычны творы Міколы Гамолкі надрукаваны яшчэ ў 1937 годзе. Потым з-пад пера пісьменніка выходзіць два паэтычныя зборнікі «Зварот шчасця» і «Б'юць муранты». Найбольшы публічны аўтар у жанры прозы. У розныя гады юныя беларускія чытачы мелі магчымасць пабачыць на паліцах кнігарняў яго кнігі «Лета ў Калінаўцы», «Добры дзень, школа», роман «Шосты аніян», «Шлях адкрыты», «Лясная крэпасць», выбраныя творы ў 2-х тамах і іншыя. Аўтар п'есы «Бітва ў космасе».

Узнагароджаны ўрадавымі медалямі.

Светлая памяць пра пісьменніка, чалавека, шчырага дарядчу Міколу Гамолку назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАУ БЕЛАРУСІ.

БЫВАЙ, ДРУЖА!

Смерць заўсёды нечаканая і ніколі з ёй нельга змірыцца. Тым не менш, калі даведаўся, што не стала Міколы Гамолкі, доўга не мог прыйсці да памяці. Не верылася, не хацелася верыць! Ён жа толькі некалькі два месяцы назад адзначыў сваё 70-годдзе. Жыў новымі планамі, быў аптымістам, жыццёлюбом. Такім, якім ведалі яго ўсе. Любіў жыццё і ўмеў радавацца яму. Сумленна служыў роднай літаратуры, шчодра аздабляючы сваю дзялянку.

І вось — няўмоўная смерць. Фізічная смерць, бо жыць доўга Міколу Іванавічу ў сэрцах яго шматлікіх сяброў і таварышаў, у памяці блізкіх і дарагіх яму людзей. І заставацца ў літаратуры сваімі творамі. «Лясная крэпасць», «Сокалы — сакаляты», «Партызанскія сёстры» — гэтыя і іншыя кнігі М. Гамолкі, як ніколі, сёння вельмі патрэбныя юным чытачам, бо выхоўваюць любоў да Бацькаўшчыны, вучаць быць спраўнымі сынамі сваёй Белаў Ручы.

Бывай, дружа! — кажу я апошняе слова Міколу Іванавічу. Хай пухам будзе табе родная зямля, якая ўгадавала цябе і якой ты аддаў свой талент!

Аляксандр КАПУСЦІН.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка Міколы Гамолкі і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчына.

МЫ І НАШАЯ БАЦЬКАЎШЧЫНА

Гартаючы старонкі «Беларускага календара»

Шаноўныя чытачы («ЛІМа» і іншага беларускамоўнага друкаванага слова), заяўляю з поўнай адказнасцю: калі вы не трымалі ў руках «Беларускія календары» (выдавецтва «БелСЭ») і адрыўныя календары «Родны край» (выдавецтва «Беларусь»), вы адпавядаеце высокаму званню чытачоў недзе на палову; калі не давалася азнаёміцца з календарамі «нашаніўскімі», заходнебеларускімі, а таксама выдадзенымі беларускай эміграцыяй, вы чытачы — ну, мусіць, на чвэрць. І толькі ў адваротным выпадку вы — «кнігачы», як той казаў, на ўсе сто працэнтаў. Вядома ж, я жартую, але жартую сур'ёзна.

Чаму? Таму, што календары гэтыя — найскравейшы ўзор, як трэба праводзіць ідэі беларускага адраджэння, абуджэння нацыянальнай свядомасці людзей, узор сапраўднай нацыянальна-дэмакратычнай літаратуры. Паспрабуе аргументаваць. Лепш за ўсё — на канкрэтных прыкладах.

Такім чынам, прапаную вам увазе запозненую на 71 год рэцэнзію-агляд укладзе-нага Пятром Станічам «Беларускага календара на 1922 г.», што выйшаў у Вільні годам раней. Зрабіць гэта даюць, самі разумеюць, было немагчыма, бо да апошняга часу ён і да яго падобныя друкаванні знаходзіліся ў спецсховішчах. Асобнік «Календара», які зараз перада мною, — з былога спецсховішча Урадавай бібліятэкі.

Налекаў ён некалі Бібліятэцы Беларускага Студэнцкага Саюза ў Вільні. Пра гэта сведчаць два штамп-энслібрысы фіялетава-вым атрантам: адзін — прамавугольны, з

пазначаным бібліятэчным інвентарным нумарам (177), другі — круглы з відарысам «Пагоні» ў цэнтры. (У Вільніскім універсітэце было тады каля 70 свядомых беларусаў, якія і арганізаваліся ў Беларускі Студэнцкі Саюз. Статут яго быў зацверджаны ў снежні 1921 года).

На пачатку «Календара» змешчаны праваслаўны і каталіцкі іменнікі (святцы) на чарговы год. Аздабляюць, ажыўляюць іх вельмі актуальныя тады (і зараз) заўвагі-заклікі накшталт: «Дабівайцеся, каб у вашай царкве або насьцеэле духоўныя казалі вам слова Божыя ў нашай роднай беларускай мове». Або: «Хто табе брат? — Усе беларусы табе браты. Хто тае непрайцелі? — Непрайцелі беларускага народу — тае непрайцелі».

Шмат здідаў сёння ламаецца пры абмеркаванні праблем шавінізму і нацыяналізму. Таму, на жаль, дагэтуль застаюцца надзённымі доследы гісторыка П. Д. Бранцава, ніжня якога «История Литовского Государства» разглядаецца ў «Календары». Вось толькі адна з яе вытрымка: «Па свайму характару і асабліва палітычнаму ідэалу гэтая галіна (маскоўцы) зусім праціўная першым дзвіжам галінам, гэта значыць беларускай і маларускай. Як беларускі і маларускі народ, падобна ўсім славянам, бачыў палітычны ідэал у свабодзе, незалежнасці, у непадданні колішняму-небудзь выдатнаму аўтарытэту, у дэцэнтралізацыі, так наадварот, велікарускі народ бачыў і цяпер бачыць свой палітычны ідэал у падданні (падчыненні) адзін аднаму, у цэнтралізацыі і прызнанні вышэйшага аўтарытэту, вышэй-

шае абсалютнае монархічнае ўлады, каторую ён прызнае святою і незачэпнаю».

Асобны раздзел «Календара» — гаспадарчы. У наш годны час, калі спадзяецца на добрага дзядзюку не выпадае і трэба самім дбаць пра сябе, ён уяўляе значную прыкладную наштоўнасць. Даведаем мы, як гадаваць коз і трусаў, як сеяць і даглядаць табак, як сушыць чарніцы, як лаціць пацую і адганяць кротаў («каб не забіраўся крот у гароды, паміж варыва дзе-нядзе трэба насадзіць сонечнікаў, каторых ён вельмі ня любіць»). Гэта амаль энцыклапедычны даведнік для сялян і сучасных дачнікаў.

А яшчэ прачытаем мы ў «Календары» творы Янкі Купалы, Якуба Коласа ды Змітрака Бядулі, з хронікі «Беларуская праца ў 1921 г.» вызнаем, што «апрача вялізнага мільённага масы беларускіх ўцекачоў, якія былі выгнаны ў 1915 г. у Расею, пасля 1917 г. з'явіліся беларусы-ўцекачы ў многіх мясцох Заходняе Еўропы; беларускія жаўнеры і афіцэры ёсьць нават у французскіх чужаземных легіонах у Марокка (Афрыка)». Аказваецца, і так званая гуманітарная дапамога вядома даўно, бо і калісь у Вільні «карысталі з амерыканскай падмогі дзеці Беларускае гімназіі і пачатковых школ, ды ў Горадне дзеці з беларускага прытулку». (Ты ж былі і праблемы: аўтар хронікі абурэцца, напрыклад, што «амерыканская падмога дзіцям прыходзіла да беларусаў праз чужыя рукі, служыць дзеля палітычнай і нацыянальнай спэкуляцыі, а бедным беларускім дзіткам блізу што зусім не дастаецца»).

Напрыканцы хачу прывесці два перадрукі з «Календара», да якіх каментарыяў не надта і патрэбны. Першы з іх — своеасаблівы катэхізізм, або звод настаўленняў для свядомага беларуса. Належыць ён пярэ Яскара — Змітрака Бядулі. Другі — «Бацькаўшчына мая» — за аўтарствам Язэпа Шпэта, беларускага пісьменніка, што пачынаў друкавацца некалі ў «Нашай Ніве». Тры гады, які вынікае з тэксту, быў ён адарваны ад радзімы, і, вярнуўшыся, прысвячае ёй простыя, але ўзнёслыя і гарачыя словы любові. І хай сёння гэтыя матэрыялы пададуцца, можа, нам крыху наіўнымі, залішне дыдантачна-асветніцкімі, ды ўлічым папраўку на час. А мо і без папраўкі абдыземся — не багата наперад мы пасунуліся са сваім адраджэннем, пачаўшы ў канцы 80-х ледзь не з нуля, як тыя габрэў з двухтысячагадовам мёртвым іўрытам...

В. ГЕРАСИМАУ.

ДЗЕСЯЦЬ ЗАГАДАЎ ДЛЯ ПАМЯЦІ

I.

Кожны праваслаўны Беларус павінен ведаць, што ён не масковец (расеяц); а каталік, што ён не паляк. Памятайце, што вы ня проста «тутэйшыя людзі», а беларусы.

II.

Не саромся, беларусе, гаманіць пасвойму — у роднай мове бацькоў і дзядоў сваіх. Шануй сваю мову, шануй свае песні, свае казкі, звычай і ўсё роднае — гэта спадчына дзядоў і вялікі нацыянальны скарб.

III.

Богу маліцца трэба толькі пасвойму; тады вы добра зразумеце тое, што кажаце. Дзяцей вучыць трэба толькі ў роднай мове, тады навука прынясе шмат карысці.

IV.

Толькі тады цябе ўсе будуць шанаваць як чалавека, калі сам сябе будзеш шанаваць — калі не аднінеш свайго нацыянальнага ўласнага багацця. А першы скарб нацыянальны — гэта родная мова.

V.

Толькі ў роднай, добра зразумелай мове чалавечы розум разьвіваецца і багаціць родную духоўную і аканамічную культуру.

VI.

Культура кожнай нацыі паасобку прыносіць карысць агульначалавечай культуры — усяму сьвету. Так сама і мы, беларусы, прыносяць карысць усім людзям на зямлі толькі тады, калі яны ў нас угледзяць нашае асобнае, вытворанае намі, а не пазычанае ў палякаў або ў масквалёў. Фундамантам гэтага ё толькі родная мова.

VII.

Быць беларусом гэтага значыць, працаваць дзеля свайго народу і разьвіваць сваю культуру і штурхства. Так сама і ўсе іншыя нацыі — і свайго ня чурайся і чужому навучайся!

VIII.

Кожны з нас павінен памятаць і ведаць, што наша беларуская мова ня горшая за іншыя мовы, толькі ў нашай мове было наўмысьля забаронена пісаць і друкаваць кнігі дзеля таго, каб мы аставаліся цёмнымі людзьмі і каб былі парабкамі чужых, болей разумных людзей. Ведайце, што некалькі соткаў гадоў таму назад у нашай мове пісаліся законы ў гэтым краі і друкаваліся розныя сьвятцы і сьвецкія кнігі.

IX.

Той чалавек, што называе нашу мову «мужыцкай», «хамскай» і кпіць з яе, гэта або правакатар, або дурны. Бо мова, у якой гаманіць 12 мільёнаў людзей, мае права быць нараўне з усімі іншымі мовамі і разьвівацца праз друк і кнігі.

X.

Тыя людзі, з палякаў ці маскоўцаў, што скажуць вам: «Кіньце сваю бедную, неразьвітую мову і прылучцеся да нас — мы вам дадзём усё гатовенькае» — гэта, памятайце, такія людзі, што найдалей хочучь забаліць вашу душу — ня ідзецца за імі бо страціце сваё імя і зробіцеся нявольнікамі духа, грунтам для чужых... Толькі тады чалавек вольны — калі мае ўсё сваё.

Я — р.

БАЦЬКАЎШЧЫНА МАЯ!

Бацькаўшчына мая, родная маці Беларусі! Ты ё для мяне найдаражэйшым, найцаннейшым скарбам: пры табе я жыву кожнай думкай сваёй! Бацькаўшчына Беларусі, люблю я цябе, тваё поле і пожны вя-

лікія, што разьвярнуліся ўсім сваім хэрэстам перад вокам чалавека. Люблю цябе, Беларусь, бо я частка цябе. Люблю цябе, бо ты мая: усюды, гдзе я цябе бачу, — бачу сябе. Люблю я гутарку тваю найхарацейшую і найразумельшую, бо ў ёй я толькі адчуваю, што я праўдзівы сын Беларусі. Люблю цябе, мая мова родная, ты для мяне — невацзны скарб, бо ты ўліта мне ў душу маёй маткаю роднай, калі яшчэ быў у калысцы. Ня буду браць прыкладу з другіх сыноў Беларусі, што, паехаўшы ў свет, наўмысьля стараюцца забыцца свае роднае мовы і чураюцца перад другімі нацыямі назваць сябе беларусам. Такі чалавек не дастойны называцца сынам Беларусі; ён здраднік свае Бацькаўшчыны і ўсяго беларускага народу.

Беларусь, маці мая, зямля маіх бацькоў, дзядоў і прадзедаў, што дзеля цябе жылі, крывёй сваёй і духам сваім цябе баранілі. Беларусь, Бацькаўшчына мая, на цябе я хачу глядзець аж да сьмерці! Ты для мяне ёсьць жыцьцём, навукаю, ты вучыш мяне ад калыскі да дамавіны кахаць цябе, цярапець за цябе і дзеля цябе. Ты даеш долю і нядолю. Ты жывеш у песні нашай роднай, у красках палявых, на пожнях нашых беларускіх і ў мужыку-сялянину, адзетым у сярмягу. Люблю твае маляванкі! Люблю слухаць песні родныя, бо ў іх адбіваецца душа майго народу і мая душа.

Пяюць дзяўчаты, а сонца садзіцца над лесам. Песня іх ліецца на пожнях і ў зярасьні, у кустох ля рэчкі зьліваецца з песняй салаўя і разам ліецца і гдзесь далёка, аж у ліповым парку адбіваецца рэхам. Колькі ў гэтай песні жальбы, колькі скаргі на жыцьцё, бо каму ж цяпер весела жыцьца.

Беларусь, Бацькаўшчына мая! Тры гады быў адарваны я ад цябе, цераз нядобрых людзей мусіў вандраваць па сьвеце, быў у розных краях, але нідзе такой старонкі ня бачыў! Цяпер мяне вярнулі ізноў да цябе, змучанага, разьбітага жыцьцём, але я пра-чуваю, што ты мяне вылечыш, бо я вярнуўся да цябе шчырым сынам тваім якім быў тры гады назад!

Язэп ШПЭТ.

1921 г.

ДЗЕЛЯ ЎРАТАВАННЯ ДУХОЎНАСЦІ

Складанае становішча з архівамі, не лепшае яно і ў бібліятэках. Мы паведамілі пра тое, як неаднойчы зачынялася Дзяржаўная бібліятэка Рэспублікі Беларусь, яная даўно знаходзіцца ў аварыяным становішчы (цяпер, дзякаваць Богу, працуе), пра тое, што пад пагрозай існавання бібліятэкі Дома афіцэраў у Мінску...

І вось — чарговае «SOS». Сёлета бібліятэкам рэспублікі (не лішне нагадаць — суверэнай дзяржавы!) не выдзелена пакуль што ніводнага інвалютнага рубля, а значыць, яны пазбаўлены магчымасці набыць неабходную замежную навукова-тэхнічную літаратуру, першыёдыку.

І яшчэ такія ж сумныя факты. Пачынаюць ліквідавацца прафсаюзныя і тэхнічныя бібліятэкі (летась спыніла сваё існаванне кожная трэцяя з іх). І — самае страшнае — не знята пагроза, што назаўсёды павіснуць замкі на дзвярах многіх сельскіх бібліятэк (няма сродкаў на іх фінансаванне). А хіба трэба нагадаваць, што значыць бібліятэка на вёсцы?!

Пра тое становішча, у якім апынулася бібліятэчная справа ў рэспубліцы (і бібліятэкары — таксама), гаворыцца ў звароце аргкамітэта па стварэнні Беларускай бібліятэчнай асацыяцыі. Гэта не нейкая прыхамаць, не жаданне нарадзіць яшчэ адну бюракратычную згуртаванасць. Гэта напамін, што трэба рупіцца і як мага хутчэй аб тым, каб жылі нашы бібліятэкі. Вырасьць пытанні можна толькі разам. На гэта і арыентуе работнікаў бібліятэк згаданы аргкамітэт. Устаноўчы канферэнцыя Беларускай бібліятэчнай асацыяцыі мае намер прайсці ў чэрвені. Да 15 мая прымаюцца залукі на ўдзел у ёй. Адрас таго: 220636, Г. МІНСК, ВУЛ. ЧЫРВО-НААРМЕЙСКАЯ, 9, ДЗЯРЖАЎНАЯ БІБЛІЯТЭКА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ. АРГКАМІТЭТ.

У НАРОДНЫМ— ПРЭМ'ЕРА

Свой чарговы сезон Докшыцкі народны тэатр пачаў прэміерай па п'есе маладога беларускага драматурга Уладзіміра Сауліча «Сабана з залатым зубам». Як і заўсёды, першымі глядачамі новай работы сталі жыхары раённага цэнтру. Яны па вартасцях ацанілі ігру самадзейных артыстаў Вікенція Карповіча, Аляксандра Новікава, Марыі Немцавай, Віктара Стадольніка і іншых.

Поспех спектакля — не выпадаковы. Докшыцкія актёры даўно валодаюць майстэрствам. Сам жа У. Сауліч, які цяпер працуе ўласным карэспандэнтам абласной газеты «Віцебскі рабочы», бачыць сваіх герояў, так сказаць, штодня, непасрэдна ў жыцці. Таму і атрымліваюцца характары, уласобленыя на сцэне, пераканаўчымі і праўдзівымі.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выводзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратуры: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСкі — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСНА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 07.05.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПІЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСкі, Андрэй ГАНЧАРОВ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСкі, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12